

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK SİYASAL HAYATINDA ULUSALCILIK AKIMI

CİHAN UZUNÇAYIR

Sosyal Bilimler Enstitüsünde
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 10.05.2012
Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 14.08.2012

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özlem ŞAHİN
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Füsun ÖZERDEM

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

AĞUSTOS, 2012
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 25/07/2012 tarih ve 561/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Cihan Uzunçayır'ın "Türk Siyasal Hayatında Ulusalcılık Akımı" adlı tezini incelemiş ve aday 14/08/2012 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..*90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine*... ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Özlem ŞAHİN

Üye

Yrd. Doç. Dr. Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI

Üye

Yrd. Doç. Dr. Füsun ÖZERDEM

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “TÜRK SİYASAL HAYATINDA ULUSALCILIK AKIMI” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/08/2012

CİHAN UZUNÇAYIR

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : UZUNÇAYIR

Adı : CİHAN

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : TÜRK SİYASAL HAYATINDA ULUSALCILIK AKIMI

Y. Dil : NEO-NATIONALIST MOVEMENT IN TURKISH POLITICAL LIFE

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

•

0

0

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :

Fakülte :

Enstitü :

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 14.08.2012

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : ŞAHİN GÜNGÖR, ÖZLEM

Ünvanı : DOÇ. DR.

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. ULUSALCILIK
2. MİLLİYETÇİLİK
3. KEMALİZM

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. ULUSALCILIK
2. MİLLİYETÇİLİK
3. KEMALİZM
4. TÜRK SİYASAL HAYATI

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. NEO-NATIONALISM
2. NATIONALISM
3. KEMALISM
4. TURKISH POLITICAL LIFE

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir	☒

Yazarın İmzası :

Tarih : 10 / 09 / 2012

ÖZET

Ulusalçılık 2000’li yıllarda şekillenen bir siyasi akım olarak ön plana çıkmaktadır. Tarihsel olarak *Kadro*, *Yön* ve Milli Demokratik Devrim hareketlerinin bir uzantısı niteliğinde olan ulusalçılık, milliyetçilik-Kemalizm-sol ilişkisinin bir ürünüdür. Özellikle 1980 darbesi sonrasında gelişen siyasi koşullar ulusalçılığın şekillenmesinde oldukça önemli rol oynamıştır. 90’lı yıllarda artan PKK şiddeti bağlamında yakıcı hale gelen Kürt sorunu ve siyasal İslam’ın yükselişi hususları ulusalçılığın ön hazırlayıcısı olmuştur. 2000’li yılların başında yaşanan ekonomik kriz ve Ak Parti’nin iktidara gelişi ise bu sürecin tamamlayıcı unsurları olmuştur.

Çalışmanın amacı ulusalçılığın ortaya çıkış sürecini, ulusalçılığı besleyen siyasal, ekonomik ve sosyolojik faktörleri, bu siyasi akımın temel ilkelerini, 2000’li yıllarda Türk siyasetinin temel problem noktalarında ulusalçıların görüşlerini ortaya koyabilmektir. Netice itibarıyla ulusalçılığın, milliyetçi bir dünya görüşüne karşılık geldiği gösterilmeye çalışılacaktır. Bunun için ilk olarak milliyetçiliğin teorik bir özeti verilmiştir. Daha sonra, ulusalçılığın tarihsel öncülleri olarak görülebilecek *Kadro*, *Yön* ve Milli Demokratik Devrim hareketlerinin detaylı incelemesi yapılarak, ulusalçı düşüncenin fikri arka planı gösterilmeye çalışılmıştır. 1980 sonrasında Türk siyasetindeki gelişmeler doğrultusunda Kemalizm’in geçirdiği değişim/dönüşüm ve bunun daha sonra şekillenecek olan ulusalçı fikriyata etkileri ortaya koyulmuştur. Son olarak, 2000’li yıllarda vücuda gelen ulusalçı düşüncenin temel özelliklerinin neler olduğu, ulusalçılığın kamusal görünürlüğüne arttığı olaylar ve bu olaylarda ulusalçı tavrın nasıl şekillendiği meselesi tezin konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulusalçılık, Kemalizm, Milliyetçilik, Türk Siyasal Hayatı

ABSTRACT

Neo-nationalism has emerged as a political movement formed in 2000s. Neo-nationalism is an extension of Kadro, Yön and National Democratic Movement, is a product of the relation between the Kemalism, nationalism and the left. Especially the political conditions that had emerged after 1980's coup has played an important role in formation of neo-nationalism. The Kurdish problem which has become harmful in the context of increasing PKK violence in 1990's and the rise of political Islam has played an preparation role of neo-nationalism. The economic crisis in 2000's and Ak Party's rise to power has been the supplementary elements of the process.

The aim of this study is to state the process of the emergence of neo-nationalism, the political, economic, sociologic factors that feeds neo-nationalism, the main principles of this political movement, the perspectives of neo-nationalists in the context of main problems of Turkey in 2000's. As a result, it is aimed to state that neo-nationalism is a reflection of the nationalist world view. Firstly, the summary of theoretical nationalism is stated. Then, it is aimed to state the background ideas of neo-nationalism by analyzing Kadro, Yön and National Democratic Movement which can regarded as the historical antecedentes of neo-nationalism. The change/transformation of Kemalism after 1980's and its effects to neo-nationalism is stated. Finally, the thesis includes these main subject; the basic characteristics of neo-nationalist idea, neo-nationalist public events and how these events form the neo-nationalism.

Keywords: Neo-Nationalism, Kemalism, Nationalism, Turkish Political Life

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ADD:	Atatürkçü Düşünce Derneği
ADTYK:	Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurulu
Ak Parti:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
AP:	Adalet Partisi
ASD:	Aydınlık Sosyalist Dergi
BOP:	Büyük Ortadoğu Projesi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA:	Central Intelligence Agency
ÇYDD:	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
Dev-Genç:	Devrimci Gençlik
DGM:	Devlet Güvenlik Mahkemesi
DSP:	Demokratik Sol Parti
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
IMF:	International Monetary Fund
MDD:	Milli Demokratik Devrim
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
PDA:	Proleter Devrimci Aydınlık
SKD:	Sosyalist Kültür Derneği
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
SKD:	Sosyalist Kültür Derneği
TCK:	Türk Ceza Kanunu
TESEV:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
THKO:	Türkiye Halkın Kurtuluş Ordusu
THKP:	Türkiye Halkın Kurtuluş Partisi

THKP-C:	Türkiye Halkın Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİP:	Türkiye İşçi Partisi
TKP/M-L:	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
TRT:	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurumu

İÇİNDEKİLER**ÖZET****ABSTRACT****KISALTMALAR**

II

İÇİNDEKİLER

IV

GİRİŞ

1

BİRİNCİ BÖLÜM**MİLLİYETÇİLİĞİN TEORİK ÇERÇEVESİ**

1.1. Temel Kavramlar	4
1.1.1. Milliyetçiliğe Genel Giriş	4
1.1.2. Ulus/Millet	6
1.1.3. Etnisite	9
1.2. Milliyetçilik Teorileri	11
1.2.1. Milliyetçiliği Sınıflandırma Girişimleri	11
1.2.2. İlkçi Yaklaşım	14
1.2.3. Modernist Teori	16
1.2.4. Etno-Sembolcü Yaklaşım	19
1.2.5. Milliyetçiliğe Dair Yeni Yaklaşımlar	20
1.2.5.1. Toplumsal İnşacı Yaklaşım	21
1.2.5.2. Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet	23
1.3. Milliyetçilik ve Sol	25

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ULUSALCILIĞIN TARİHSEL KÖKENLERİ

2.1. Ulusalcılığın Tarihçesi	30
2.1.1. Kadro Hareketi	30
2.1.2. Yön ve Milli Demokratik Devrim Hareketi	35
2.1.2.1. 1960'larda Solun Yükselişinin Sebepleri	35
2.1.2.2. Sol, Milliyetçilik ve Kemalizm	38
2.1.3. Yön-Devrim Hareketi	43
2.1.4. Milli Demokratik Devrim Hareketi	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSALCILIK AKIMI

3.1. 1980-1990 Döneminde Atatürkçülüğün Yeniden İnşası	67
3.2. Ulusalcılığın İlkeleri	76
3.2.1. Ulusalcılık	76
3.2.2. Ulusalcılık-Milliyetçilik Ayrımı	80
3.2.3. Laiklik	83
3.2.4. Anti-Emperyalizm	85
3.2.5. Tam Bağımsızlık	87
3.2.6. Atatürkçülük/Kemalizm	88
3.3. Ulusalcılığı Besleyen Kaynaklar	89
3.3.1. Küreselleşme Süreci	89
3.3.2. AB Reform Süreci	91
3.3.3. Kıbrıs Sorunu	95
3.3.4. Kürt Sorunu	96
3.3.5. Ermeni Soykırımını Meselesi	99
3.3.6. Özelleştirmeler	101

3.4. 2000'li Yıllarda Ulusalçılık	102
3.4.1.Küreselleşme Karşıtlığı	103
3.4.2.Amerika ve Batı Karşıtlığı	105
3.4.3.Ak Parti Karşıtlığı	108
3.4.4. İslam'ın Dışsallaştırılması	111
3.4.5. 301.Madde Davaları	114
3.4.6. Cumhuriyet Mitingleri	116
3.4.7. Ergenekon Davası	119
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	126

GİRİŞ

Çin Başbakanı Çu en Lai ile ABD eski dışişleri bakanlarından Henry Kissinger arasında geçtiği rivayet edilen bir diyaloga göre; Kissinger, Çinli devlet adamına Fransız Devrimi hakkında ne düşündüğünü sorar. Çu en-Lai de; “Bu soruya cevap vermek için çok erken” şeklinde bir cevap verir. Fransız Devrimi ile ilgili bir hüküm vermek için erken olup olmadığı tartışması bir yana, halihazırda ulusalcılık hakkında söylenecek her söz erken söylenmiş kabul edilebilir. Tezin klavyeye alındığı 2012 tarihi itibariyle ulusalcılık konusu üzerindeki tartışmalar sıcaklığını korumaktadır. Ulusalcı dönem olarak nitelenebilecek 2000’li yılların ilk on yılı üzerinden henüz çok fazla bir zaman geçmemiştir. Post-ulusalcı dönem olarak tabir ettiğimiz yeni dönem ise henüz tam manasıyla şekillenmiş değildir. Bunun yanında, ulusalcı-ulusalcı karşıtı şeklinde ortaya çıkan ayrışma halen varlığını sürdürmektedir.

Tüm bu kısıtlılıklar dahilinde yazmaya çalıştığımız bu tez, literatürde ulusalcılık konusu ile alakalı gözlenen kısırlığı gidermeye dönük bir katkı yapma amacı taşımaktadır. Bu çalışma, ulusalcılığa ilişkin bundan sonra yazılacak bilimsel eserler için bir girizgâh oluşturma gayretiyle yazılmıştır. Bu sebeple, çalışmanın ulusalcılığa ilişkin tüketici bir metin olduğu iddiasında değiliz. Bu çalışma yalnızca ulusalcılığa dair bir çerçeve sunma amacı taşımaktadır.

Ulusalcılık, gerek savunduğu tezler, gerekse de kullandığı dil itibariyle milliyetçi bir akımdır. Her ne kadar ulusalcılar, kendilerinin milliyetçilikten ve milliyetçilerden farklı bir yere koyma çabası içerisinde olsalar bile bu durum, ulusalcılığın milliyetçiliğin bir türevi olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu nedenle, ulusalcı düşüncenin milliyetçilikle akrabalığını ortaya koyabilmek için, ilk olarak milliyetçilik teorilerine yer verilmiştir. Ulusalcılığın solla ilişkisi de dikkate alınarak, milliyetçiliğin sol düşünce açısından nasıl bir yere oturduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Hiçbir düşünce boşlukta doğmaz. Ulusalcı düşünce anlayışı da bu bağlamda tarihsel bir geleneğe dayanır. Ulusalcılığın kökleri Osmanlı’daki İttihatçılık anlayışında dahi bulunabilir. Fakat tezin sınırlılıkları göz önüne alınarak tarihsel köklerin arayışına, ulusalcı düşünceyle daha somut ilişkiselliklerin kurulabileceği *Kadro* hareketinden başlanmıştır. Kadro hareketi bir nevi bugünkü ulusalcı fikirlerin tohumlarını atmıştır. Ulusalcılığın lügatindeki birçok kavramın

izlerine ilk olarak, Kadro hareketi döneminde rastlamak mümkündür. 1960'lara gelindiğinde ulusalcılığın tarihi açısından oldukça önemli bir dönemece girilmiş olunur. Bu dönem, sosyalizm ve milliyetçiliği kendisine rehber edinen bağımsızlıkçı bir söylemin yükselişe geçtiği tarihlere denk düşer. De-kolonizasyon dönemi olarak nitelendirilen, emperyal devletlerin güdümündeki sömürge devletlerin bağımsızlıklarına kavuşması sonrasında ortaya çıkan yeni devletler, anti-emperyalist, devletçi, milliyetçi ve Batı karşıtı bir söylemin ağır bastığı bir politik tutum geliştirmişlerdir. Dünya geneline hakim olan bu üçüncü dünyacı anlayış, Türkiye'ye de sirayet etmiştir. *Yön*, Milli Demokratik Devrim (MDD) gibi oluşumların vücuda gelişi böyle bir atmosferde mümkün olabilmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde söz konusu bu oluşumların genel bir incelemesini konu edinmektedir. *Yön* ve MDD gibi hareketlerin ortaya çıkmalarına imkan sağlayan dış ve iç konjonktür, Kemalizm'le ilişkileri, siyasal söylemleri detaylı olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Ulusalcılığın tarihsel seyrinde, 1980 ve sonrası oldukça belirleyici olmuştur. 1980 darbesi sonrasında solun Kemalizm'le ilişkisi koparılmış, yeni bir Kemalizm yorumu hakim kılınmaya çalışılmıştır. 1960 sonrasına hakim olan sol-Kemalizm anlayışının yerine, daha bürokratik bir Kemalizm yorumu ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, sol-Kemalist kesimin tepkisine neden olmuştur. 1980 darbesi sonrası iktidara gelen Özal'ın ANAP'ının yapıp ettikleri de darbe yönetiminin politikalarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu yoğun tepkisellik ulusalcılığın temellerini atmıştır. Özellikle laiklik hassasiyetinin bu dönemde ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim 1990'lara gelindiğinde İslamcı Refah Partisi hükümetinin iktidara gelişi, bu tepkinin somut hale gelmesine neden olmuştur. Kemalizm bu yaşananlar neticesinde reaksiyoner-savunmacı bir hatta çekilmiştir. Çalışmada, ulusalcılık konusuna girmeden önce Kemalizm'in bu dönüşüm-değişimine değinilecektir. 1980 sonrası Kemalizm konusu geniş bir biçimde değerlendirilecektir.

Ulusalcılığın, milliyetçilikten ne ölçüde farklılaştığı, ayrışmanın nereden ve neden kaynaklandığı konusu sürekli tartışılan bir konudur. Ulusalcılığı ele almaya başlarken, çeşitli ulusalcılık tanımlarına yer verdikten sonra, ulusalcılık-milliyetçilik ayrışmasına değineceğiz. Burada şu hususu belirtmekte fayda var. Çalışmamızda kapsayıcı bir ulusalcılık tanımına yer vermeyeceğiz. Çünkü ulusalcılık mevzusu oldukça girift ve karmaşık bir konudur. Ulusalcılığın, milliyetçilikle arasına

sınır çekmenin zorluğunu da buna eklersek, bir tanım yapmanın zorluğu ortadadır. Buna karşın ulusalcılığa dair metin içerisinde kısa tanımlara yer verilecektir. Fakat bunların kapsayıcı ve tüketici tanımlar olmadığını belirtmek gerekir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ulusalcılığın ilkeleri, ulusalcılığı besleyen sebepler yer alacaktır. Ulusalcılığın hangi siyasal koşullar bağlamında geliştiği, hangi kaynaklardan etkilendiği ele alınacaktır. Tezin en önemli bölümü ise 2000’li yıllarda ulusalcılık konusudur. Bu bölümde, olaylar ve olgular bağlamında ulusalcı düşünce analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİĞİN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1.TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1.Milliyetçiliğe Genel Giriş

Sovyetler Birliği'nin çözülmesi sonrasında ortaya çıkan yeni devletlerde ulus-devlet inşası, ulusal kimliğin yeniden tanımlanması süreçleri ve özellikle eski-Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan etnik çatışmalar gözlerin yeniden milliyetçilik üzerine çevrilmesini neden olmuştur. Bu aynı zamanda modernleşme, sanayileşme ve bireyselleşmenin zamanla milliyetçilik ve etnisitenin mezarını kazacağı öngörüsünü de yerle bir etmişti.¹Bir yandan Avrupa Birliği gibi organizasyonlar aracılığıyla ulus-devletin sınır(lılık)ları aşılmaya, ulus-ötesi kimlikler oluşturulmaya çalışılırken, dünyanın dört bir yanında yaşanan etnik anlaşmazlıklar, azınlık sorunları, göçmenlere karşı uygulanan ayrımcı politikalar milliyetçiliğin hararetli tartışmaların ana gündem maddesi olarak varlığını sürdürmesine neden oluyordu. Einstein'ın "çocukluk hastalığı" olarak nitelediği milliyetçilik, onun öngördüğünün aksine tedavi edilememiş, kronikleşmiş bir hal almıştır. Bugün de insanlar için milletlerin ve milliyetçiliğin olmadığı bir dünya tahayyül edilebilir olmaktan uzaktır. Çünkü insanların gözünde milletler dünyası, dünyanın tabii hali olarak görülmeyi sürdürmektedir.²

Milliyetçilik farklı kesimler ve düşünürlerce geçici bir fenomen, bir hastalık, tarihin aşılması gereken bir aşaması hatta bir din³ olarak yorumlanabilmiştir. Fakat milliyetçilik, sosyal bilimlerdeki birçok kavram gibi, herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanıma sahip olmaktan uzaktır. Milliyetçiliği tanımlama hususunda yaşanan belirsizlik, Özkırımlı'nın da belirttiği gibi bir "tanım

¹ Hüseyin KALAYCI, *Kanada-Quebec Sorunu. Çok-Kültürcülük, Kendi Kaderini Tayin, Milliyetçilik ve Federalizm*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 2007, s.249-50.

² Michael BILLIG, *Banal Milliyetçilik*, çev: Cem Şişkolar, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2002, s.49.

³ Carlton HAYES, *Milliyetçilik: Bir Din: Batı Siyasal Düşüncesinde 'Ulusalçılık' Tasavvuru*, çev: Murat Çiftkaya, İstanbul: İz Yayınları, 2010.

enflasyonu” sorununu beraberinde getirmiştir.⁴ Bunun yanında Connor’un “terminolojik kaos” olarak adlandırdığı çeşitli kavramların milliyetçiliğin ikamesi olarak kullanılması durumu da, milliyetçiliği anlamaya ve anlamlandırmaya çalışanların işini oldukça zorlaştırmaktadır. Etnisite, ilköçilik (*primordiyalizm*), çoğulculuk, aşiretçilik (*tribalism*), bölgecilik (*communalism*), parokiyalizm (*parochialism*) gibi kavramların milliyetçilikle eş anlamlı şekillerde kullanılıyor oluşu halihazırda kafa karışıklığını daha da artırmaktadır.⁵

Milliyetçiliğe dair varolan bu “tanım enflasyonu” nun en önemli sebeplerinden birisi Calhoun’un da belirttiği gibi ülkeler ve siyasal sistemler bağlamında birçok farklı milliyetçiliğin var oluşudur. Bu yüzden her milliyetçilik vakiasının açıklaması ülkelerin özgül tarihlerini ya da devlet seçkinlerinin siyasetleri veya toplumsal hareketlerin dinamikleri gibi değişkenleri içerisinde barındırmak durumundadır.⁶

Milliyetçiliğe dair genel bir kavramsallaştırma ve teorileştirmenin zorluğunun sebeplerinden bir diğeri de milliyetçiliğin oldukça “eklektik” bir yapıya sahip oluşudur. Bu vasfı onun, değişik zamanlarda ve değişik koşullar altında liberalizm, muhafazakârlık, faşizm ya da sosyalizm gibi farklı ideolojilerle ilişki içerisinde görülebilmesine olanak sağlamıştır. Bu durum ittifak içerisine girdiği ideolojiye bağlı olarak milliyetçi ilkelerin değişmesini de beraberinde getirmektedir.⁷

Yazarların milliyetçiliği açıklamaya çalışırken referans aldığı noktalar milliyetçilik tanımlarını birinci dereceden etkilemektedir. Bir grup milliyetçiliği açıklamak için milliyetçi aydınların söylediklerine, yazdıklarına eğilirken, bir başka grup belirli bir kültürün (ya da dilin, dinin) gelişimine bakar ve bunların milli bilinci nasıl şekillendirdiğini ele alır. Bunların dışında bir başka grup da siyaset sahnesine yoğunlaşmayı tercih etmektedir. Bu bakımdan milliyetçiliği bir hareket olarak tanımlayanlar siyasi çekişmeleri, iktidar kavgalarını incelerler. Örneğin Kellas

⁴ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2008, s.73-74.

⁵ Walker CONNOR, *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, Princeton: New Jersey, Princeton University Press, 1994, s.100.

⁶ Craig CALHOUN, *Milliyetçilik*, çev: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.29-30.

⁷ İnci Özkan KERESTECİOĞLU, “Milliyetçilik”, H. Birsen Örs (der), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.310.

milliyetçiliği bir ideoloji ve doktrin olarak görürken, milliyetçilik Kedourie'ye göre bir doktrin, Smith'e göre bir "ideolojik hareket", Gellner'e göre bir siyasi ilke, Calhoun'a göre de bir söylem niteliği taşımaktadır.⁸

Milliyetçiliğe dair tanımlara, ileride ele alacağımız "milliyetçilik teorileri" alt başlığında geniş yer vereceğimiz için burada sadece milliyetçiliğe dair genel bir tanım getirme hususunda zorlanıldığını belirtmenin yeterli olacağını düşünüyoruz. Konuyu bitirirken milliyetçi ideolojinin temel önermelerini vererek, dünyanın genelindeki milliyetçi hareketlerin uzlaşısı içerisinde olduğu noktaların altını çizmiş olalım. Milliyetçilere göre⁹;

- Dünya birbirlerine benzemeyen, her biri farklı bir tarih ve karaktere sahip milletlerden oluşmuştur.
- Millet her tür siyasi ve toplumsal gücün kaynağıdır. Millete duyulan bağlılık diğer tüm bağlılıklardan üstündür.
- İnsanlar özgür olmak ve kendilerini gerçekleştirmek istiyorlarsa, bir milletle özdeşleşmek zorundadırlar.
- Dünyada barış ve adaletin egemen olması isteniyorsa, milletler özgür ve güvencede olmalıdırlar.

1.1.2.Ulus/Millet

Milliyetçiliği analiz edebilmek için öncelikle -literatürdeki kavram kargaşasını da dikkate alarak- milliyetçilikle yakından alakalı bazı kavramları açıklama yoluna gitmek faydalı olacaktır. Çünkü günlük hayatta millet/ulus kavramının, sürekli olarak ırk, etnisite gibi bu kavramla ilişkili olgularla değişimli olarak kullanılmakta olduğunu görüyoruz. Millet/ulusun ne olduğuna ilişkin yapacağımız kısa bilgilendirmenin kavramlar konusundaki kafa karışıklığını az da olsa ortadan kaldıracağını tahmin ediyoruz.

Bunun için öncelikle millet kelimesinin etimolojik kökenine dair bilgi vermek faydalı olacaktır. Etimolojik notlar, "nation" kelimesinin kökenini oluşturan "natio" ifadesinin esasen "doğmak" filinden gelen bir kavram olduğunu ve ilk kullanıldığı dönemde Latince'de küçük düşürücü bir içeriğe sahip olduğunu

⁸ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.73-74.

⁹ Anthony SMITH, *National Identity*, Las Vegas: University of Nevada Press, 1991, s.73.

göstermektedir. Roma'da *natio*'nun aynı coğrafi bölgeden gelen, -Roma vatandaşı kabul edilmediklerinden- Romalılardan aşağı statüde kabul edilen yabancıları işaret etmek için kullanıldığı belirtilmektedir. Ortaçağ'a gelindiğinde kavramın içeriğinin değiştiğini ve üniversitelere gelen öğrenci gruplarını belirtmek amacıyla kullanılır hale geldiğini görmekteyiz.¹⁰ Kavramın bir kan bağına sahip grup olarak kullanımının erken on yedinci yüzyıla tekabül ettiğini görüyoruz. *Nation* kavramının aynı zamanda, nüfusun etnik kompozisyonuna bakılmaksızın, bir ülkede yaşayan insanları tanımlamak amacıyla da kullanılmaya başlanması da bu döneme denk düşmektedir.¹¹

Etimolojik köklerine çok eski zamanlarda rastlayabildiğimiz millet (nation) kavramı, modern ulus/millet olgusu bağlamında yukarıda belirttiğimiz milliyetçiliğin tanımı sorununa benzer bir şekilde, mutlak şekilde sınırları belirlenmiş bir tanıma sahip olmaktan uzaktır. Aslında 'millet'in tanımının müphemliği ile milliyetçilik açısından var olan "tanım enflasyonu" sorunu birbiriyle yakından bağlantılıdır. Çünkü milliyetçiliği anlamayı ve anlamlandırmayı kendisine konu edinen çalışmaların ilk elde yapmaya giriştikleri iş, milletin etraflı bir tanımının yapılması olmaktadır. Bu sebeple yapılan millet tanımı, çalışmada yapılan milliyetçilik analizinin içeriğini belirlemede doğrudan bir öneme sahip olmaktadır.

Millet tanımlarının incelenmesinde en çok dikkat edilen husus, o tanımın öznel ve nesnel unsurlardan hangisine ve ne ölçüde ağırlık verdiğinin belirlenmesi olmaktadır. Etnisite, dil, din, toprak, ortak tarih, ortak köken veya atalar (akrabalık) ya da daha genel olarak kültür milleti tanımlamada kullanılan nesnel unsurlardan bazılarını oluşturur.¹² Nesnel unsurlara dayalı millet tanımı yapan isimlere örnek olarak Joseph Stalin gösterilebilir. Stalin'e göre bir millet "ortak bir dil, toprak, ekonomik yaşam ve ortak bir kültürde cisimleşen psikolojik tertip temelinde tarihsel olarak oluşmuş, istikrarlı bir insan topluluğudur."¹³ Bu tanım örneğinde de görüldüğü gibi millet olgusunu nesnel unsurlar temelinde tanımlama çabası birçok sorunu

¹⁰ Liah GREENFELD, *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Harvard University Press, 1993, s.4.

¹¹ Walker CONNOR, *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, s.94-95.

¹² Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, çev: Yetkin Başkavak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.15.

¹³ Horace B. DAVIS, *Sosyalizm ve Ulusallık*, Çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 1991, s.94.

bünyesinde barındırır. Çünkü dünya üzerinde bu tanımlama içerisinde sayılan şartları bütünlük sağlayan ulus sayısı, genelleme yapmayı sağlayacak yeterlilikten bir hayli uzaktır. Milleti tanımlamada bir diğer grup da öznel etkenleri ön plana çıkarır. Bu kesim kendi varlığının farkında olma, dayanışma, sadakat ve ortak irade gibi birtakım duygudaşlık hislerini taşıyan insan topluluklarına millet denilebileceğini iddia eder. Örneğin Renan milleti, “geçmişte yapılmış ve gelecekte de yapılmaya hazır olunan fedakârlıklar duygusuyla oluşturulan geniş ölçekli bir dayanışma” olarak ifadelendirmiştir.¹⁴

Nesnel unsurlar temelinde yapılan millet tanımları gibi öznel öğeleri ön plana çıkaran tanımlar da sorunsuz değildir. Çünkü bu tanımlar insanların neden başka insan gruplarına değil de o milletin üyelerine bağlılık duygusu taşıdığı sorusunu yanıtsız bırakır. İkinci olarak yukarıda belirttiğimiz kendi varlığının farkında olma, sadakat, dayanışma gibi unsurlar aileden, dinsel gruplara ya da pek çok gruplaşmada da varolabilir. Bu yüzden bahsedilen bu unsurlar milleti oluşturmak adına yeterli olmaktan oldukça uzaktır.¹⁵

Milliyetçilik konusunda çalışan yazarlar bu öznel-nesnel dikotomisinin dışında da farklı bağlamlardan yola çıkarak özgül millet/ulus tanımları yapmışlardır. Örneğin en bilinen ulus tanımlarından birisi Anthony Smith’in ulus tanımıdır; tarihsel bir toprak parçasına sahip, ortak bir kamu kültürünü, ortak kanunları ve gelenekleri, ortak mitleri ve tarihsel anıları paylaşan bir topluluğa ulus denir.¹⁶ Milliyetçilik çalışmalarında kendisine sıklıkla atıf yapılan Anderson ise ulusu, “hayal edilmiş bir siyasal topluluk, hem egemen, hem de sınırlı olarak hayal edilmiş bir cemaat” olarak tanımlar.¹⁷ Seton-Watson, “bir toplulukta önemli sayıda kişi kendilerinin bir ulus oluşturduğunu varsayıyorlarsa ya da böyle olduğunu düşünerek ulus gibi hareket ediyorlarsa ulus ortaya çıkmıştır”¹⁸ şeklinde görüş belirtmiş ve

¹⁴ Renan’dan aktaran Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, s.17.

¹⁵ A.g.e. s.18.

¹⁶ Anthony D. SMITH, “When is Nation”, *Geopolitics*, Vol.7, Issue.2, 2002, s.15.

¹⁷ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev: İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları, 3. Baskı, 2004, s.20.

¹⁸ Connor’dan aktaran Hüseyin KALAYCI, *Kanada-Quebec Sorunu. Çok-Kültürcülük, Kendi Kaderini Tayin, Milliyetçilik ve Federalizm*, s.265.

nicelik gibi farklı nesnel unsurların varlığına ihtiyaç duyulmadan da ulusun ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.

Bu verdiğimiz tanımların yanına daha birçok yazarın tanımını ekleyebiliriz. Fakat milliyetçilik teorileri kısmında da çeşitli ulus/millet tanımlarına yer vereceğimiz için burada bu bilgilendirme bölümünün yeterli olduğu kanısındayız. Şimdi, millet/ulus kavramıyla değişimli olarak kullanılan, çoğunlukla ulus kavramıyla aynı anlama geldiği sanılan etnisite hususuna geçebiliriz.

1.1.3.Etnisite

Etnisite kavramı etimolojik olarak oldukça eski bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin kökenini oluşturan Yunanca'dan gelen *ethnos* ifadesi, ilk kullanımında dinsizler ve putperestleri işaret etmek için kullanılmaktaydı.¹⁹ Kavram zamanla, şehir dışındakiler ve şehir için tehlike teşkil eden barbar kavimleri ifade etmek amacıyla kullanılır hale gelir.²⁰ Kavram bu anlamıyla ondördüncü yüzyıldan ondokuzuncu yüzyıla kadar kullanılagelmiştir. Bu tarihten itibaren aşamalı olarak -günümüzde karşılık geldiği anlama yakın olacak şekilde- daha çok ırksal özellikleri refere eden bir kavram olarak kullanılmaya başlanır.²¹ Gündelik dilde etnisite, "azınlık sorunları" ve "ırk ilişkileri"ne işaret eder. Yuval Davis'in de belirttiği gibi etnisiteyi ezilen ya da azınlık konumunda olan gruplarla özdeşleştirme eğilimi, genelde ulusları ulus-devletle özdeşleştirmekten kaynaklanır. Oysa çoğunluk ya da baskın olan gruplar azınlıklardan daha az "etnik" değildir ancak hegemon konumdaki etnisiteler, kendi toplumsal ve kültürel kurgularını "doğallaştırma"yı başardıklarından onların etnikliği görünmez olmuştur.²² Bunun yanında etnik gruplar belli şartlar dahilinde milliyetçilik ideolojisini kullanarak birer

¹⁹ Thomas Hylland ERIKSEN, "Ethnicity, Race and Nation", Monserrat Guibernau and John Rex (ed), "*Etnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*" içinde, Blackwell, 1997, s.46.

²⁰ Etnisite ifadesinin modern zamanlarda da zihinlerde suçlama, aşağılama ve dışlamayı çağrıştıran oluşunun sebeplerini Antik Yunan'dan miras kalan *ethnos* ifadesinin bu pejoratif kullanımıyla alakalı olduğunu söylebiliriz. Bkz. Davut Ateş, "Etnisiteden Ulusa, Ulustan Etnisiteye (?): Kültürel, Siyasi ve İktisadi Çerçevesel", *Doğu-Batı*, Yıl.11, Sayı.44, 2008, s.122.

²¹ Thomas Hylland ERIKSEN, "Ethnicity, Race and Nation", s.46.

²² N. Yuval Davis'ten aktaran Hüseyin KALAYCI, "Etnisite ve Ulus Karşılaştırması", *Doğu-Batı*, Yıl.11, Sayı.44, 2008, s.104.

ulus haline gelebildiklerinden bunlara potansiyel ulus adayları gözüyle bakılmaktadır.²³

Her ne kadar etnik gruplar birer ulus adayı olarak görülebilirse ve birbirleri arasında kuramsal çakışmanın varlığından bahsedilebilirse de onları uluslardan ayrı ele almak gerekir. Çünkü teorik olarak etnik gruplar bir ulusun sahip olduğu pek çok nitelikten yoksundurlar. Modern milliyetçiliklerin kökenini etnik yapılarla ve etnik öğelere dayandıran Anthony D. Smith'e göre bir topluluk kolektif bir isim, ortak soy miti, paylaşılan tarihsel anılar, ortak kültürün ayırdedici bir veya birkaç ögesi, özel bir anavatana duyulan bağ, topluluğun önemli bir bölümü için geçerli olan dayanışma duygusu gibi özelliklere sahipse etnik grup (*ethnie*) olarak görülebilir.²⁴ Buna karşın Smith'in ulus tarifinin farklı olduğunu görüyoruz. Ona göre ulus; tarihsel bir toprak parçasına sahip, ortak bir kamu kültürünü, ortak kanunları ve gelenekleri, ortak mitleri ve tarihsel anıları paylaşan bir topluluğu ifade eder.²⁵ Tanımda da görüldüğü gibi ulus, etnisitede olduğu gibi tanım gereği ortak mitleri ve anıları olan teritoryal bir topluluktur. Fakat etnisitenin belirli bir toprak parçası ile olan ilişkisi tarihsel ve sembolik nitelikte kalabilirken, ulusun bir ülke toprağına bağlılığı fiziksel ve fiili olup siyasi nitelik taşımak zorundadır. Yani etnik grupların kendi teritoryal memleketlerinde oturuyor olmaları şart değildir. Ayrıca etnisiteler çoğunlukla ulusa hasredilen ortak bir kamu kültürü, bir işbölümü, ekonomik birlik ve herkes için geçerli ortak yasal kodlara sahip olmak gibi niteliklere sahip değildirler. Bunlara ilaveten bir etnik gruba üyelik doğuştan birtakım şartları taşımayı gerektirirken, ulusa üyelik için genelde böyle bir ön şart aranmaz. Bu bakımdan ulusların kapsayıcı, etnik grupların dışlayıcı oldukları söylenebilir.²⁶

James Fearon ise sıklıkla kullanılan etnisite tanımında “ortak ataların ve/veya kültürel unsurların varlığına dair paylaşılan inanç” hususunun sorunlu olabileceğini belirtiyor. Bu unsurları taşımayan grupların “etnik” olarak adlandırılabilmesi gibi, taşıyanların da “etnik” sayılmadığı örneklerin varlığından

²³ Erol KURUBAŞ, “Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki”, *Doğu-Batı*, Yıl.11, Sayı.44, 2008, s.15.

²⁴ Anthony D. SMITH, “*National Identity*”, s.21.

²⁵ Anthony D. SMITH, “When is Nation”, s.15.

²⁶ Erol KURUBAŞ, a.g.m. s, 14-15.

bahsediyor.²⁷ Örneğin Yahudiler ve Kürtler tek bir ortak dilleri olmadığı, birkaç dil ve farklı adetler içeren alt grupları olduğu halde etnik grup sayılabilmektedir. Ortadoğu'nun değişik yerlerinden göç etmiş Sefarad Yahudileri göç nedeniyle Ladino, Almanya'dan gelenler Yidiş konuşurken İsrail'de ise anadil olarak İbranice kabul edilmiştir. Benzer şekilde Kürtçe'nin en bilinenleri Sorani, Gorani, Kırmançi ve Zaza olmak üzere en az dört lehçesi olduğu bilinir.²⁸

Sonuç olarak etnisiteler ileride inşa edilebilecek bir ulusun nüvesi yani zamanla ulusçuluk ideolojisiyle yoğrularak bir ulus halini alabilecek potansiyel uluslar olarak görülebilirler. Fakat günümüzde etnisite konusu daha çok bir ulusun içerisinde ortaya çıkan azınlık sorunlarıyla gündeme gelmektedir. Hegemon ulus bünyesi içerisinde baş gösteren azınlık sorunları, o ulus tarafından pejoratif bir niteliklemeyle “etnik sorun” olarak nitelendirilmektedir. Ulus-inşa sürecini tamamlamış uluslar sahip oldukları “etniklik” vasfını görünmez kılarak, etnikliği azınlık gruplarına atfeder ve azınlık grubunun olası talep ve isteklerini gayri-meşru hale getirmeye çalışırlar.

1.2.MİLLİYETÇİLİK TEORİLERİ

1.2.1.Milliyetçiliği Sınıflandırma Girişimleri

Milliyetçiliğin bir araştırma konusu olarak ele alınmaya başlanması 1918'den sonraki döneme denk düşer. Bu dönemden itibaren milliyetçilik, bir araştırma nesnesi olarak akademik çalışmalara konu olmaya başlar. Yapılan bu ilk akademik çalışmaların milleti hazır, ‘verili’ (*given*) bir toplumsal kategori olarak değerlendirdiğini, milletin varlığını ve kökenini sorgulayan bir bakış açısıyla yazılmış olmadıklarını görüyoruz. Bu ilk dönem çalışmalarında milliyetçiliğin varlığı sorgulanmaz, daha ziyade milliyetçiliğin gelişme öyküsü anlatılmaya çalışılır.²⁹ Gelişme öyküsü ortaya konulan dünyadaki farklı milliyetçilikleri sınıflandırma girişimi de yazarları belli tipolojiler geliştirmeye sevk etmiştir.

²⁷ James D.FEARON, “Ethnic and Cultural Diversity by Country”, *Journal of Economic Growth*, Vol.8, No.2, June 2003, s.200.

²⁸ Semra SOMERSAN, “Babil Kulesi'nde Etnilerden Ulus-Devletlere”, *Doğu-Batı*, Yıl.11, Sayı.44, 2008, s.82.

²⁹ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.59.

Bu tipoloji çalışmalarının en bilinenlerinden birisi Carleton Hayes tarafından yapılmıştır. Hayes milliyetçiliği, Humaniteryen (insancıl), Geleneksel, Jakoben, Liberal, Ekonomik ve İntegral (kaynaştırıcı) gibi alt kategorilere ayırıyordu. Hayes'in ortaya koyduğu bu tipoloji farklı dalları harmanlayan somut eğilim ya da örnekleri değil de saf tipleri tanımlıyor olsa da bizleri milliyetçiliğin muğlâklığına karşı uyarıyordu.³⁰ Ayrıca bu tipoloji milliyetçi ideolojinin büründüğü farklı ahlaki görünümleri belirlerken, milliyetçiliğin gelişim sürecinin uzun tarihçesini de bizlere sunarak literatüre önemli bir katkıda bulunuyordu.³¹

Günümüzde de sıklıkla kullanılan daha etkin bir diğer tipoloji ise Hans Kohn'un 'Batılı' iradi milliyetçilik ile 'Doğulu' organik milliyetçilik ayrımıdır. Buna göre İngiltere, Fransa ve Amerika'daki milliyetçilik akılcı, iyimser ve çoğulcudur. Milliyetçilik, Batı'da toplumsal sözleşme bağlamında ifade edilerek, kendi sosyal ilerleme ideali ile yükselen orta sınıfın siyasal toplum özelemlerine cevap veriyordu. Ren'in öbür yakasında ve daha doğuda Rusya ve Asya'da ise orta sınıfların sosyal geriliği ve zayıflığı, alt aristokrasi ve aydınlara dayanan yığınların folk içgüdülerine yönelen çok daha duygusal ve otoriter bir milliyetçilik üretiyordu.³² Oldukça şematik bir biçimde yapılan bu sınıflandırmada Batılı örneğe genelde Fransa, Doğulu örneğe ise Almanya model olarak gösterilir.³³ Rogers Brubaker bu iki ülkedeki vatandaşlık uygulamalarından yola çıkarak milliyetçilik anlayışlarına dair bir çıkarım yapmaya çalıştığı *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu* kitabında Kohn'un sınıflamasını Almanya ve Fransa üzerinden şu şekilde açıklamaya çalışır:

“Fransız ulusallık anlayışı devlet merkezli ve asimilasyoncu olmuşken Alman ulusallık anlayışı Volk merkezli ve farklılıkçı olmuştur. Almanya'da ulus hissiyatı ulus-devletten önce gelmiş olduğundan Alman ulus fikri başlangıcında ne siyasaldı ne de soyut vatandaşlık fikriyle bağlantılıydı. Bu siyaset öncesi Alman ulusu ya da devletini arayan bu ulus, evrensel siyasi değerlerin taşıyıcısı olarak değil, kültür, dil ve ırk bakımından organik bir cemaat olarak –indirgenemez biçimde

³⁰ Anthony D. SMITH, “Milliyetçilik ve Tarihçiler”, Mustafa Armağan (der), *Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik* içinde, İstanbul: Şehir Yayınları, 2001, s.42.

³¹ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.59.

³² Anthony D. SMITH, “Milliyetçilik ve Tarihçiler”, s.42.

³³ Etnik-Sivil ayrımına dayalı bu sınıflandırmanın eleştirisi için bkz. Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, çev: Yetkin Başkavak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.21-27.

özgül bir Volksgemeinschaft olarak- anlaşılmıştır. Bu anlayışta ulusallık siyasi değil, etnik ve kültürel bir olgudur."³⁴

Milliyetçiliğe dair sınıflandırma girişimlerinden bir diğeri de Louis Snyder'e aittir. Snyder'e göre milliyetçilik tarihsel olarak dörde ayrılarak dönemselleştirilebilir. Bu sınıflandırmada ilk dönem 1815-71 yılları arası 'birleştirici' milliyetçilik (integrative) dönemidir. İkinci dönem 1871-1890 arası 'ayırıcı' milliyetçilik (disruptive) olarak adlandırılır. Onu 1890-45 arasında 'saldırgan' milliyetçilik (aggressive) safhası takip eder. En nihayetinde Snyder'in yaşadığı Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan milliyetçiliğin çağdaş formuyla (1945- ?) dönemlendirme son bulur.³⁵

Tipoloji örneklerine vereceğimiz son örnek Hugh Seton Watson'ın ayrımı olacak. Seton Watson'ın ayrımına göre ilk olarak İngilizler, Fransızlar, Kastilyalılar, Hollandalılar, İskoçlar, Danimarkalılar, İsveçliler, Lehler, Macarlar ve Ruslar gibi 'eski, sürekli uluslar' ile ulusal bilinçleri milliyetçiliğin yayılmasından sonra ortaya çıkan ve büyük ölçüde bunun ürünü olan Sırp, Hırvatlar, Romenler, Araplar, Afrikalılar ve Hintliler gibi "yeni" uluslar ayrılmaktadır. Watson daha sonra bu ikinci kategori altındaki ulusları, ayrılıkçı, irredentist ve ulus-inşacı milliyetçilikler olarak kendi içinde ayrı bir bölümlendirmeye tabi tutmaktadır.³⁶

Yukarıda bahsedilen tipoloji örnekleri milliyetçilikleri klasikleşen pozitif/kapsayıcı milliyetçilik-etnik/dışlayıcı milliyetçilik dikotomisi bağlamında ele alma çabası içerisindedir. Fakat söz konusu tipoloji örnekleri, hiçbir milliyetçiliğin salt kapsayıcı milliyetçilikle ya da dışlayıcı milliyetçilikle ilişkilendirilemeyeceği gerçeğini göz ardı etmektedir. Çünkü her ulusun tarihinde pozitif milliyetçiliğin öne çıktığı dönemler olduğu gibi, etnik milliyetçiliğin hâkim olduğu dönemler de bulunmaktadır. Bu sebeple ideal tipler olarak da nitelenebilecek, pozitif-etnik milliyetçilik ayırmaştırmasına dayalı kategorileştirme denemeleri kullanışlı olmaktan uzaktır. Bunun yerine aşağıda ele alacağımız, milletlerin ve milliyetçiliğin ortaya çıkış dönemlerine, nasıl ortaya çıktıklarına, hangi unsur ya da unsurlara bağlı

³⁴ Rogers BRUBAKER, *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*, çev: Vahide Pekel, Ankara: Dost Yayınları, 2009, s.23-24.

³⁵ Louis SNYDER, *The New Nationalism*, Ithaca, Cornell University Press, 1968, s.12.

³⁶ Anthony D. SMITH, "Milliyetçilik ve Tarihçiler", s.46.

olarak şekillendiklerine odaklanan ayırmaştırma denemesinin milliyetçiliği anlamak açısından daha elverişli olduğu kanısındayız.

1.2.2. İlkçi Yaklaşım

İngilizce’de *Primordialism* olarak adlandırılan bu yaklaşımı Türkçe’ye ilkçilik olarak çevirebiliriz.³⁷ Bu kelimenin İngilizce’de iki anlama geldiğini görüyoruz. Bunlardan ilki ‘başlangıçtan beri süregelen’ iken, ikincisi ise ‘ilk yaratılan ya da geliştirilen’dir.³⁸ İlkçi yaklaşımı da kendi içerisinde doğalcı, biyolojik ve kültürel yaklaşım olarak üç alt kategoriye ayırabiliriz. Doğalcılık denilen bakış açısı Smith’e göre ilkçi yaklaşımın aşırı versiyonunu oluşturur. İlkçiliğin doğalcı yorumuna göre etnik kimlik konuşma, görme ve koku alma duyularımız kadar bizim doğal bir parçamızdır. Doğalcılığa göre sabit etnik topluluklara sahip olmak, insanın aileye sahip olması kadar doğal bir durumdur. Doğalcılığın izlerini milliyetçiliğin organik versiyonunda, ilk olarak onsekizinci yüzyıl Alman romantiklerinde ve daha sonra Fransa’da Rousseau’nun takipçileri arasında bulabiliriz. Bu görüşe göre milletlerin ‘doğal’ sınırları, belirli bir kökeni, kişiliği, misyonu ve kaderi vardır. Uluslar doğal organizmalara benzerler, doğa yasalarına tabidirler. Onlar unutulmuş ya da sessiz olabilirler, fakat yeniden doğuş anlarına kadar tarihin enkazının altında varlıklarını sürdürmeye devam ederler.³⁹ Doğalcılar etnik gruplarla uluslar arasında ayırım yapmazlar, onlara göre milliyetçilik her dönemde insanlığın temel niteliğidir.⁴⁰

Smith ilkçiliğin doğalcı yorumu kadar radikal olmayan bir yorumundan daha bahseder. Eskilcilik (*perennialism*) adını verdiği bu yaklaşıma göre, ulus olarak bilinen sosyal ve politik organizasyon, antik çağlara kadar geri gider. Eskilciler milliyetçiliğin siyasal bir hareket ve ideoloji olduğunu kabul ederler ancak ulusları

³⁷ Burada Umut Özkırmı’ın Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış (bkz. Dipnot.4) isimli kitabında belirttiği teori ayırmaştırma göre alt başlıklar oluşturulmuş, çeşitli İngilizce kavramların çevirisinde de onun uygun bulduğu Türkçe karşılıklarına yer verilmiştir.

³⁸ Jack David ELLER and Reed M.Coughlan, “The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments”, *Ethnic and Racial Studies*, Vol.16, Issue.2, 1993, s.186.

³⁹ Anthony D. SMITH, *Myths and Memories of Nation*, Oxford: Oxford University Press, 1999, s.4.

⁴⁰ Anthony D. SMITH, *Nations and Nationalism in Global Era*, Cambridge: Polity Press, 1995, s.31-32.

çok eski etnik toplulukların güncelleştirilen uyarlamaları olarak yorumlarlar.⁴¹ Eskilcilere göre değişen tek şey milletlerin büründükleri biçimdir; ‘milli öz’ aynı kalır.⁴²

İlkçi yaklaşımın bir diğer alt kategorisi sosyo-biyolojik yaklaşımdır. Sosyo-biyolojik yaklaşımın en önemli temsilcisi ise Pierre van den Berghe’dir. Van den Berghe’ye göre etnik topluluklar basitçe ailelerin genişlemesiyle oluşurlar. Van den Berghe, herkesin kendi ailesinin devamı olarak gördüğü etnik grubunu, kendi yeteneklerini ve kapasitelerini geliştirmek için daima kayırdığını savunur. Bu yüzden etnisite ideolojisinin içeriden evlenmeyi desteklediğini iddia eder.⁴³ Van den Berghe’ye göre etnik grup içi ilişkilerde akrabalık/yakınlık ilişkisi ağır basarken, gruplar arası ilişkilerde işbirliği ve çatışma ağır basar. Genellikle işbirliği kısa sürelidir; rekabet ve çatışma daha sık yaşanır. Başka deyişle, etnik gruplar arası ilişkilere egemen olan “zorlama” güdüsüdür.⁴⁴

İlkçi yaklaşımın son alt kategorisi kültürel ilkçiliktir. Kültürel ilkçiliğin en bilinen iki temsilcisi Edward Shils ve Clifford Geertz’dir. Bu yaklaşım ilksel bağlılıklara vurgu yapar. Eller ve Coughlan; Shils, Geertz ve takipçilerinin vurgu yaptığı bu kültürel ilkçilikle ilgili olarak üç temel noktadan bahseder:⁴⁵

- İlksel kimlikler ve bağlılıklar verilidir, tüm deneyim ve etkileşimlerden önce vardır, türetilmemiştir. Bu bağlılıklar doğal hatta tinseldir. Kökenleri uzun bir tarihe sahiptir.

- Bu ilksel bağlar ifade edilemez, baskın ve zorlayıcıdır. Bir topluluğa üye olan kişi kendisini, o topluluğa ve topluluğun uygulamalarına (özellikle dil ve kültür) uymak zorunda hisseder.

- İlksel bağlılık özünde bir duygu ve heyecan meselesidir.

Özetle kan bağı, din, dil ve belirli toplumsal alışkanlıkların içerisinde sayılabileceği toplumsal yaşamın ‘verili’ olduğu varsayılan ilksel bağları sayesinde

⁴¹ Anthony D. SMITH, *Nationalism and Modernism*, London: Routledge, 2003, s.159.

⁴² Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.86.

⁴³ Christophe Jaffrelot, “Bir Milliyetçilik Kuramı İçin”, Alain Dieckhoff-Cristophe Jaffrelot (yay.haz) *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* içinde, , çev: Devrim Çetinkasap, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.72.

⁴⁴ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.90-91.

⁴⁵ Jack David ELLER and Reed M.Coughlan, “The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments”, s.187.

etnik kimlik güçlüdür ve bu bağlar sayesinde günümüze kadar varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

1.2.3.Modernist Teori

Modernist yaklaşım, milliyetçilik literatüründeki en dominant paradigma olarak kendisini gösterir. Bu yaklaşımı benimseyen çalışmaların ortak özelliği, milletleri ve milliyetçiliği modern döneme ait olgular olarak sunmalarıdır. Bu görüşe göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerin ürünü olarak ortaya çıkmışlardır.⁴⁶ Milletlerin derin tarihi kökleri yoktur, milletler ve milliyetçilik modernitenin sosyal inşası ve kültürel yaratılarıdır. Devrimler çağında hızlı sosyal değişimleri merkezden kontrol edebilmek için tasarlanmışlardır.⁴⁷

Modernist teorinin en ünlü isimlerinden birisi Ernest Gellner'dir. Gellner milliyetçiliği "siyasi ve milli birimin birbiriyle uyumlu olması gerektiğini savunan ilke"⁴⁸ olarak tanımlar. Gellner milliyetçiliğin modern endüstriyel toplumun bir ihtiyacı olarak ortaya çıktığını savunur. Diğer tarihsel faktörler (reformasyon, kolonyalizm) onun yayılmasına etkide bulunsa da milliyetçilik endüstriyel toplumsal örgütlenmenin bir etkisi olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁹ Bu toplum da son derece hareketli, okuma-yazma bilen, uzmanlaşmış iş gücüne ihtiyaç duyar. Herkesin, herkesin yerine geçebildiği bir düzen inşa edilmek istenir ve bu düzen için nüfusun standart bir dilde okuyup yazabilmesi, dolayısıyla anlaşabilmesi sağlanılmaya çalışılır. Temelde merkezi eğitim yoluyla mevcut "düşük kültür", "yüksek kültür" haline dönüşür ki okur-yazarlık ve eğitim-temelli bir iletişim sistemiyle tek bir kültür standardize edilmek istenir.⁵⁰ Gellner'a göre milletler ancak genel toplumsal koşullar, sadece seçkinlere değil tüm nüfusa egemen olan standart, türdeş ve tek bir merkez tarafından

⁴⁶ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.105.

⁴⁷ Anthony D. SMITH, *Nationalism and Modernism*, s.21-22.

⁴⁸ Ernest GELLNER, "Nations and Nationalism", Oxford: Blackwell, 1983, s.1.

⁴⁹ Anthony D. SMITH, "History and Modernity: Reflections on the Theory of Nationalism", John A. Hall-Ian Jarvie (ed), *The Social Philosophy of Ernest Gellner* içinde, Amsterdam: Rodopi, 1996, s. 131.

⁵⁰ Atsuko Ichijo-Gordana Uzelac, "Modernism", Atsuko Ichijo-Gordana Uzelac (ed), *When is the Nation: Towards an Understanding of Theories of Nationalism* içinde, Routledge, 2005, s.10.

kontrol edilen yüksek kültürleri gerektirdiğinde ortaya çıkabilirdi. Bu sebeple “milliyetçilik, milletleri doğurabilirdi, milletler milliyetçiliği” değil.⁵¹

“Hayali Cemaatler”⁵² isimli kült eseriyle milliyetçilik literatüründe önemli bir yer edinmiş olan Benedict Anderson da milliyetçiliğin modernist yorumunu yapan yazarlar arasında sayılmaktadır. Anderson’a göre ulus, “hayal edilmiş bir siyasal topluluktur, kendisine aynı zamanda hem egemenlik, hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaat”dir.⁵³

Ulus, sınırlı olarak hayal edilir çünkü hiçbir ulus kendisini insanlığın tümü ile örtüşüyor olarak hayal etmez, her ulus için başka uluslara mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa sonlu sınırlar vardır. En mesihçi milliyetçiler bile insan ırkının bütün üyelerinin kendi uluslarına katılacağı günün rüyasını görmezler. Ulus aynı zamanda egemen olarak hayal edilir, çünkü Aydınlanma ve Devrim’in ilahi olarak buyrulmuş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetini aşındırmakta olduğu bir çağda doğmuştur. Son aşamada ulus, bir topluluk bir cemaat olarak hayal edilir, çünkü her ulusta fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır.⁵⁴

Anderson’a göre milliyetçilik üç kültürel tasarımın etkisini yitirmeye başladığı yer ve zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki kutsal yazı dillerinin hakikate ulaşmakta sahip oldukları ayrıcalıklı konumu kaybetmesi. İkincisi, toplumların ilahi bir bağış/buyruktan kaynaklanan bir güçle hükmettiklerini iddia eden kralların gücünün azalması. Üçüncüsü de kozmoloji ile tarihi ayırt edilmez, dünyanın ve insanların kökenlerini ise özdeş kılan zaman tasarımı anlayışının değişmesi.⁵⁵

Milletliğin hayal edilmesinde Anderson’un verdiği gazete örneği oldukça çarpıcıdır. “Günlük *best-seller*lar” olarak nitelediği gazetelerin bir kitlesel ayini mümkün kıldığını ifade eder. Her gün gazetelerin insanlarca eşzamanlı olarak

⁵¹ Umut ÖZKIRIMLI, “*Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*”, s.167.

⁵² Benedict Anderson, “*Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*”, çev: İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları, 3. Baskı, 2004.

⁵³ A.g.e., s.20.

⁵⁴ A.g.e., s.21-22.

⁵⁵ A.g.e., s.51

tüketilmesi, varlıklarından emin olunmakla birlikte kimlikleri hakkında en ufak bir fikre sahip olunmayan binlerce (veya milyonlarca) kişinin aynı ayını eş zamanlı olarak yerine getirdiğine duyulan güven milletin tahayyülünde oldukça önemli bir yer tutar. Kendi gazetesinin, tıpatıp aylarının otobüste, berberde, komşularında tüketildiğine tanık olan gazete okuru, hayali dünyanın gündelik hayata köklerini sıkı sıkıya salmış olduğu konusunda teskin edilmiş olur.⁵⁶

Bunlara ek olarak Anderson, 19. yüzyılda Avrupa devletlerinin nüfusu sayarak, dünyayı haritaya geçirerek ve geçmişi arşivleyerek toprakları üzerinde hakimiyet sağladığını da belirterek, nüfus sayımı, harita ve müze gibi birtakım araçlar yoluyla devletin, sahip olduğu topraklar üzerindeki hakimiyetini ve gücünü nasıl kurumsallaştırdığının izahını yapar.⁵⁷

Milletlerin ve milliyetçiliğin modern çağın bir ürünü olduğunu söyleyen bir diğer düşünür de Eric J. Hobsbawm'dır. Hobsbawm, milletlerin ve milliyetçiliğin bir sosyal mühendislik ürünü olduğunu iddia eder. Onun bu toplumsal mühendislik çalışmasında birincil derecede önemli gördüğü husus "ıcat edilmiş gelenekler" meselesidir. İcat edilmiş gelenek ise Hobsbawm'ın törensel ya da sembolik bir nitelik taşıyan ve açıkça ya da örtülü bir şekilde kabul edilmiş kuralları olan bir dizi alışkanlık ve uygulamaların bütününe verdiği isimdir. Bu uygulamalar sürekli tekrarlandıklarında belirli değerlerin ve davranış normlarının içselleşmesini sağlar ve böylelikle de otomatik olarak geçmişle bugün arasında bir köprü oluşturur ve devamlılık hissi yaratırlar.⁵⁸

Hobsbawm, milletler ve milliyetçilikle ilgili pek çok görüngünün toplumsal mühendislik ürünü olduğunu iddia eder: Kimi grupların, özellikle de seçkinlerin çıkarları doğrultusunda bilinçli olarak ürettikleri, şekil verdikleri tarihsel açıdan hiç de yeni olmayan (belirli bir döneme ve o dönemin koşullarına ait olan) olgulardır.⁵⁹ Ona göre milletler belirli, tarihsel açıdan fazla 'uzak olmayan' bir

⁵⁶ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, s.50.

⁵⁷ A.g.e., s.182-206.

⁵⁸ Eric J. Hobsbawm-Terrence Ranger, *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

⁵⁹ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.148-49.

döneme aittir. Milliyetçilik, milletlerden önce gelir; “milletler, devletleri ve milliyetçiliği yaratmaz, gerçekte yaşanan tam tersidir.”⁶⁰

1.2.4.Etno-Sembolcü Yaklaşım

Etno-sembolcü yaklaşımın simge ismi Anthony D. Smith'tir. Etno-sembolcülüğe dair bilgi edinmek için başvurulacak ilk kaynak onun eserleridir. Smith, etno-sembolcü duruşunu, modernist yaklaşımı destekleyen araçsal ve inşacı millet ve milliyetçilik teorilerinin karşısında konumlandırır. Çünkü bu teorilerin, modern çağda ortaya çıkan milletlerin daha önceden var olan kültürlere ve etnik bağlara gereken ağırlığı vermedikleri için başarısız olduklarını savunur.⁶¹ Smith milliyetçiliğe modernist pencereden bakmanın belli bir tarihi sıklık taşıdığı iddia eder. Çünkü ona göre ulusları ve milliyetçiliği ‘modernite’nin ürünleri olarak gören birisi “geçmişe dönmeyi ve etnik bir geçmişle olan duygusal bağları açıklamayı zorlaştırıyor”dur. Bu bakış açısı modern kolektif kimlik ihtiyacının neden çoğu zaman diğer cemaatlere değil de ulusa yöneldiğini açıklamaktan uzaktır.⁶²

Bu kuramın, Smith dışında John Armstrong ve John Hutchinson gibi iki önemli temsilcisi bulunmaktadır. Etno-sembolcülük terimi literatürde, milliyetçilik yaklaşımlarında ilkçiliği reddeden ve modernist yaklaşımı da yetersiz bulan, çözümlemelerinde etnik geçmiş ve kültüre ağırlıkla yer veren kuramcıları nitelemek için kullanılır.⁶³ Bu kuramın temsilcileri ilkçilik ve araçsalcılık arasında bir orta yol bulma çabası içindedirler. Bu yüzden ne ilkçilerin, milletlerin tarihin eski çağlarından beri varolduğu tezini kabul ederler ne de milletlerin seçkinlerin çıkarları doğrultusunda üretilmiş ya da icat edilmiş olduğunu savunan araçsal (modernist diye de okunabilir) bakış açısını doğru bulurlar.⁶⁴ Bunun yanında etno-sembolcülüğü “modernizmin açılımı ve onun bir iç eleştirisi” olarak gören yazarlar da vardır. Buna göre modernizm, etno-sembolcülüğün varlık sebebini (*raison d’etre*) oluşturur.⁶⁵

⁶⁰ A.g.e., s.150-51.

⁶¹ Montserrat GUIBERNAU-John HUTCHINSON, “History and National Destiny”, *Nations and Nationalism*, Vol.10, Issue 1-2, 2004, s.1.

⁶² Anthony D. SMITH, “Milliyetçilik ve Tarihçiler”, s.60.

⁶³ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Teorileri: Eleştirel Bir Bakış*, s.208-09.

⁶⁴ Daniele CONVERSI, “Reassessing Current Theories of Nationalism: Nationalism as Boundary Maintenance and Creation”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol.1, No.1, 1995, s.73-74.

⁶⁵ Umut ÖZKIRIMLI, “The Nation as an Artichoke? A Critique of Ethnologist Interpretations of Nationalism”, *Nations and Nationalism*, Vol.9, Issue.3, 2003, s.341.

Gerçekten de Smith modernizmin milletlerin ve milliyetçiliğin kuruluşuna ilişkin en kapsamlı ve faydalı açıklamayı getirdiğini itiraf eder. Ancak modernist yaklaşımın bu haliyle bir takım kusurları ve abartıları bünyesinde taşıdığını da ekler. Bu yüzden etno-sembolcülük bu eksiklikleri ortaya sererek modernist teorinin daha kullanışlı hale gelmesine yardımcı olacaktır.⁶⁶

Etno-sembolcü görüşe göre etnik gruplar⁶⁷ milletleri önceleyen topluluklardır. Yani modern milletler bu etnik grupların mirası üzerinden şekillenmiştir. Etno-sembolistler etnisite, millet ve milliyetçiliğin analizinde semboller, mitler, hatıralar, değerler, ritüeller ve gelenekler gibi kültürel elemanların önemine vurgu yaparlar.⁶⁸ Bu mit, sembol, hatıra ve gelenek unsurları aracılığıyla ulusal kimlik her nesilde, ulusu daha kapsayıcı kılacak ve ulusun üyelerini yeni meydan okumalarla başa çıkılmalarını sağlayacak şekilde yeniden inşa edilir.⁶⁹

İngiltere ve Fransa'dan Polonya ve Rusya'ya bir dizi ulusun izini en azından geç-Ortaçağ'a kadar izlemek mümkündür.⁷⁰ Bu ulusları bugüne kadar getiren de onların etnik kültürlerinin devamlılığıdır. Etno-sembolcüler bu etnik kültürde hiçbir değişim yaşanmadan günümüze kadar geldiklerini iddia etmezler. Aksine savaş, istila, sürgün, kölelik, göçmen akımları ve din değiştirme gibi olaylar etnik kültürde birtakım değişiklikleri beraberinde getirdiğini kabul ederler. Ancak, bu değişimler kuşakları birbirine bağlayan 'kültürel devamlılık' düşüncesine zarar vermez. Etnik kimlik, tarihin kurduğu tüm tuzaklardan kendini yenileyerek kurtulmayı başarmıştır.⁷¹

1.2.5. Milliyetçiliğe Dair Yeni Yaklaşımlar

Sosyal bilimler alanında kültürel araştırmalar üzerine eğilimin artması gençlik kültürleri, kitle iletişim araçları, toplumsal cinsiyet, ırkçılık, popüler hafıza, tarih yazımı gibi çeşitli konuları ele alan çalışmaların sayısında da hızlı bir artışı beraberinde getirmiştir. Bu artış milliyetçilik araştırmalarına yansımaları da iki türlü

⁶⁶ Anthony D. SMITH, *Nationalism and Modernism*, s.145.

⁶⁷ Etnik gruplara ilişkin olarak 1.Bölüm Etnisite başlığına bakınız.

⁶⁸ Anthony D. SMITH, *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, Routledge, 2009, s.25.

⁶⁹ Anthony D. SMITH, *Myths and Memories of Nation*, s.9.

⁷⁰ Anthony D. SMITH, *Nationalism and Modernism*, s.190.

⁷¹ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.220.

olmuştur. İlk klasik milliyetçilik çalışmalarında gözlenen erkek egemen, Batı merkezci, toplumdaki ayrılıkları ve güç ilişkilerini göz ardı eden, gündeliği unutan bakış açılarının yeniden gözden geçirilmesi gündeme gelmiştir. İkinci olarak, milliyetçilik çalışmalarının disiplinler-arası niteliğinin ön plana çıkmaya başlaması olmuştur.⁷² Çalışmamızın bu bölümünde, yukarıda ele aldığımız klasik milliyetçilik yaklaşımlarının işlemediği, göz ardı ettiği, unuttuğu özgül hususları ele alan milliyetçiliğe dair yeni yaklaşımları ele almayı planlıyoruz.

1.2.5.1. Toplumsal İnşacı Yaklaşım

Bu yaklaşım klasik milliyetçilik teorilerinden farklı olarak milliyetçiliği kültür/siyaset ve nesnel/öznel ikili ayrımlarının ötesine geçerek, bütün milliyetçiliklerde gözlemlenebilecek ortak özellikleri ortaya koyarak kavramaya çalışan bir bakış açısına tekabül eder. Toplumsal inşacılık açısından milliyetçilik, “bir ‘söylem’ biçimi ya da dünyayı görmenin ve yorumlamanın belirli bir şekli, bizi çevreleyen gerçekliği anlamamızı ve şekillendirmemizi sağlayan bir referans çerçevesi” olarak tanımlanır.⁷³ Benzer bir bakış açısında sahip Calhoun da milliyetçiliği sadece bir doktrin olarak değil, bundan daha çok “bir düşünme, konuşma ve hareket biçimi” olarak yorumlar.⁷⁴ Billig ise milliyetçiliğin bir kimlik duygusundan daha fazla bir şey olduğunu iddia eder: “Dünyanın bir yorumundan, dünyaya dair bir kuramdan daha fazla bir şeydir. O uluslar dünyasında varoluşun bir biçimidir.”⁷⁵

Toplumsal inşacılar, milliyetçiler tarafından millet ve milliyetçiliği ‘gerçeklik’le alakasız, ‘yanlış’ ya da ‘yapay’ unsurlar olarak yorumladıkları gerekçesiyle yoğun biçimde eleştirilirler. Buna karşın toplumsal inşacılar milletlerin ve milliyetçiliğin toplumsal kurgular olduğunu söylerken, onların ‘yapay’ ya da ‘yanlış’ olduklarını iddia etmezler. Milliyetçiliğin insanların zihinlerinde varoluşu, onları değersiz ya da reddedilebilir olgular haline getirmez, aksine onları daha da

⁷² A.g.e., s.238-39.

⁷³ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, çev: Yetkin Başkavak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.148.

⁷⁴ Craig CALHOUN, *Milliyetçilik*, çev: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.16.

⁷⁵ Michael Billig, *Banal Milliyetçilik*, çev: Cem Şişkolar, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2002,s.80.

gerçek ve güçlü kılar.⁷⁶ Brubaker'ın da dediği gibi toplumsal inşacılık “milliyetin gerçekliğini tartışmaz, gücünü en aza indirmez ya da önemini küçümsemez; yalnızca gerçekliğini, gücünü ve önemini farklı bir şekilde yorumlar.”⁷⁷

Toplumsal inşacı bakış açısında millet ve milliyetçiliğin gücünü sürdürmesinde ve kendisini sürekli yeniden üretebilmesindeki en önemli faktörlerden birisi milliyetçiliğe dair “şeyleştirme” sorunsalıdır. “Şeyleştirme” geçici tarihsel bir durumu kalıcı, doğal, zamanın dışındaymış gibi sunmak” olarak tarif edilebilir⁷⁸. Örneğin milliyetçilerin milleti, “gerçek varlıklar, topluluklar, esaslı, kalıcı kolektifler” olarak sunması hem kendi milliyetçiliğe bakışını belirler hem de milliyetçiliğe dair yapılan akademik çalışmaları da büyük oranda etkiler. Bu yüzden milliyetçiliğe ve millete dair yapılan tartışmalarda “millet nedir” sorusunun cevabını aramakla işe başlanır. Brubaker bu durumu “dile getirilirken kullanılan terimlerin kendisi tanımlanacak olan şeyin varlığını önceden kabul eder” şeklinde ifade eder. Bu durumda “millet nedir” sorusuyla başlatılan bir tartışmanın taraf ya da tarafları, millet kategorisini doğal, verili bir olgu olarak gördüğünü örtük olarak kabul etmiş demektir.⁷⁹ Billig de ideolojilerin insanlara dünyalarının tarihsel olarak inşa edilmiş olduğunu unutturduğunu iddia eder. Bu sebeple milliyetçiliği “milletler dünyasının, - sanki milletlerin mevcut olmadığı bir dünya mümkün değilmiş gibi- dünyanın tabii haliymiş gibi görünmesine sebep olan ideoloji” olarak tanımlar.⁸⁰

Milliyetçiliğe dair ele alınması gereken bir başka nokta “yeniden üretim” hususudur. Ulus-devlet ve milliyetçilik aile, okul, işyeri, medya ve ordu gibi kurumlar aracılığıyla yeniden üretilir.⁸¹ Bu kurumlarda bireylere milliyetçi ideoloji aşılansak onlardan içerisinde yaşadıkları ulusa sadakat konusunda birtakım fedakârlıklar beklenir. Bunun dışında Billig milliyetçiliğin kan-mitlerinin ateşli dilleriyle sınırlanamayacağını savunur. Milliyetçiliğin ulusları sorgusuz, sualsiz kabul eden ve onları “adetteştiren” adi rutin sözcükler üzerinden işleyen “banal

⁷⁶ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, s.150.

⁷⁷ Brubaker'dan aktaran Umut ÖZKIRIMLI, a.g.e., s.151

⁷⁸ A.g.e., s.155.

⁷⁹ A.g.e., s.155.

⁸⁰ Michael Billig, *Banal Milliyetçilik*, s.49.

⁸¹ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, s.158.

milliyetçilik” olarak adlandırdığı türüne vurgu yapar.⁸² Kamu binalarında asılı duran bayrak, bozuk paraların üzerlerindeki amblemler bizlere sürekli olarak bir ulusun üyesi olduğumuz gerçeğini hatırlatır. Banal milliyetçiliğe hava raporlarında, spor sayfalarında, benzin istasyonlarının ön avlularında sallanan bayraklarda rastlanılır. Bunun dışında “bayağı biçimde ‘bize’ ulus ve toplum klişelerini kullanarak seslenen siyasetçilerin sözlerinde” de banal milliyetçiliğin karşımıza çıktığını savunur.⁸³ Özetle Billig, ulusların ve ulusa mensubiyetin günlük hayattaki küçük hatırlatıcılar yoluyla bireye sürekli olarak anımsatıldığını iddia eder.

1.2.5.2. Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet

Uluslar ve milliyetçilik yazınında farklı toplumsal grupların milliyetçilik projesine katılımlarına genel olarak yer verilse bile toplumsal cinsiyet konusu kendisine oldukça nadir yer bulabilmiştir.⁸⁴ Davis’in de belirttiği gibi millet ve milliyetçilik konusundaki hegemonik kuramların çoğu (Gellner, Smith, Kedourie, Hobsbawm’ın çalışmaları) hatta Liah Greenfeld örneğinde görüldüğü gibi kadınlar tarafından yazılanlar da cinsiyet ilişkilerini konuyla ilgisi yokmuş gibi ihmal etmiştir.⁸⁵ Fakat son dönemde Cynthia Enloe, Floya Anthias, Nira Yuval-Davis, Carole Pateman, Kumari Jayawardena, Deniz Kandiyoti gibi bir grup feminist yazarın milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine genişçe yer veren eserler ortaya koymalarıyla, toplumsal cinsiyet-milliyetçilik hususunun daha çok tartışılan bir konu haline geldiğini görüyoruz.⁸⁶

Enloe milliyetçiliğin tipik olarak erkekleştirilmiş hafızadan, erkekleştirilmiş aşağılanmadan ve erkekleştirilmiş umuttan doğduğunu iddia eder. Ona göre kadınlar milliyetçi hareketlerde ve çatışmalarda küçük, çoğunlukla da sembolik rollere indirgenirler: Ya ulusun korunup yüceltilecek ikonları olurlar ya da ele geçirilip aşağılanacak ganimetleri. Her durumda da gerçek aktörler,

⁸² Michael Billig, *Banal Milliyetçilik*, s.111.

⁸³ A.g.e. s.178.

⁸⁴ Sylvia WALBY, “Kadın ve Ulus”, Ayşe Gül Altınay (der), *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.35.

⁸⁵ Nira Yuval DAVIS, *Cinsiyet ve Millet*, çev: Aysin Bektaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.18.

⁸⁶ A.g.e., s.20.

özgürlüklerini, namus ve şereflerini, vatanlarını ve kadınlarını koruyan erkeklerdir.⁸⁷ Milliyetçilik çalışmalarında genelde ulusu bir aileye benzetme çabası göze çarpar. Ulus, kadınların ve erkeklerin ‘doğal’ rollerini oynadıkları, başında erkek bir reis bulunan bir ailedir. Kadınlar, milliyetçi hareketlerde ulusun anneleri olarak merkezi bir sembolik yer işgal ederler. “Baba yurdun anaları” olarak yüceltildikleri için lekesiz olmalıydılar; bu sebeple milliyetçiler kadınların cinselliğine ve cinsel davranışlarına özel bir önem verirler. Gelenekçi erkekler, kendilerini ailenin ve ulusun koruyucuları olarak gördükleri için, kadınların ailenin ve ulusun namusunu temsil ettiğini düşünürler: Kadınların utancı ailenin utancıdır, ulusun utancıdır ve erkeğin utancıdır.⁸⁸

Anthias ve Davis kadınların etnik ve ulusal sürece dahil olmalarının beş ana kategoride olduğunu öne sürmüşlerdir.⁸⁹

- Etnik toplulukların mensuplarının biyolojik üreticileri olarak,
- Etnik ve ulusal grupların sınırlarının yeniden-üreticileri olarak,
- Topluluğun ideolojik yeniden-üretiminde merkezi rol alarak ve kültürün aktarıcısı olarak,
- Etnik ve ulusal farklılıkların gösterenleri olarak –yani etnik ve ulusal kategorilerin dönüşümü, yeniden üretimi ve inşasında kullanılan ideolojik söylemlerin merkezinde yer alan semboller olarak,
- Ulusal, ekonomik, politik ve askeri mücadelelerde katılımcı olarak.

Yukarıda da belirtildiği gibi kadınlar bir ulus için ilk önce çocukların/insanların biyolojik ‘üreticileri’ olarak önemlidirler. Milletın sınırları içerisinde ‘topluluğun taşıyıcıları’ olarak görülürler.⁹⁰ Fakat kadınların kimden çocuk sahibi olacağı da belirli kıstaslarla sınırlandırılabilir. Ulusun sınırlarının tanımlanmasına bağlı olarak kadının yabancı olarak addedilen ırklardan çocuk sahibi olması yasaklanabilmektedir. Özellikle milliyetçi ve ırkçı ideolojilerin sıkı biçimde iç içe geçtiği durumlarda, topluluk içinde doğmayanlar dışlandığı için topluluğa

⁸⁷ Cynthia Enloe’dan aktaran Joane NAGEL, “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, Ayşe Gül Altınay (der), *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.68.

⁸⁸ A.g.m., s.84.

⁸⁹ Anthias ve Davis’dan aktaran Sylvia WALBY, “Kadın ve Ulus”, s.38.

⁹⁰ Nira Yuval DAVIS, *Cinsiyet ve Millet*, s.61.

katılımın tek yolu doğum yoluyla olabilmektedir.⁹¹Kadınların ayrıca topluluğun ideolojik yeniden üretiminde de rol aldıkları kabul edilir. Küçük çocukların toplumsallaşma sürecini başlatan, onlara ilk eğitimini veren kadınlardır. Bu yüzden etnik/milli kültürün genç kuşaklara aktarımında kadınlar önemli hale geliyordu.⁹² Kadınları milliyetçilik projesi açısından bir diğer önemi onların sembolik kullanımından kaynaklanır. Özellikle milli kurtuluş savaşlarında erkekler ‘kadınlar ve çocuklar için’ savaşmaya çağırılırlar. Tehlikede olan kadın ya da çocuklarını kaybetmiş anne imajı milliyetçilerin sıklıkla faydalandığı sembollerdendir. Son olarak kadınlar savaşlarda cephe gerisinde erkekleri besleyen, onların yaralarını saran ‘destekleyici unsur’ olarak imgenirler.⁹³

1.3. MİLLİYETÇİLİK ve SOL

Solun ortodoks-Marksist yorumu, toplumsal olaylara ekonomik indirgemecilik ve sınıfsal özcülük açısından baktığı için çok uzun süre milliyetçiliği anlamakta başarısız olmuştur.⁹⁴ Bu sebeple Tom Nairn milliyetçilik teorisini Marksizm açısından “büyük tarihsel başarısızlık” (*Great Historical Failure*) olarak niteler.⁹⁵ Ernest Gellner da Marksistlerin milliyetçiliği “yanlış adres kuramı” yoluyla açıklamaya çalıştığından bahseder. Aşırı Şii Müslümanların Baş Melek Cebrail’in Ali’ye vermeye niyetlendiği mesajı Muhammed’e vererek yanlış yaptığına inandıkları gibi, Marksistler de tarihin uyarıcı mesajlarının sınıflara gitmesi niyet edilmişken, korkunç bir posta hatası sonucu milletlere gönderildiğine inanırlar.⁹⁶ Milliyetçiliğin ortodoks-Marksist yorumu, onu hakim sınıfın çıkarlarının bir çeşit maskelenmiş ifadesi olarak görmeye yatkındır. Bunun yanı sıra milliyetçilik, ulusal ekonomik sınırları çizen, bu sınırlar içerisinde ulusal dayanışmayı gerçekleştiren bir ideoloji olarak değil; tarihsel olarak daha üst bir aşamaya ulusaldan uluslararası topluma geçişte uğranılması zorunlu duraklardan birisi olarak görülür.⁹⁷

⁹¹ Nira Yuval DAVIS, *Cinsiyet ve Millet*, s.62.

⁹² Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.256-57.

⁹³ A.g.e., s.257.

⁹⁴ Ronaldo MUNCK, *Marx @2000: Late Marxist Perspectives*, New York: Palgrave Macmillan, 2003, s.119.

⁹⁵ Tom NAIRN, *The Break-up of Britain*, Londra: New Left Book, 1981, s.317.

⁹⁶ Anthony GIDDENS, *Ulus, Devlet ve Şiddet*, çev: Cumhur Atay, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008, s.279.

⁹⁷ Recep BOZTEMUR, “Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Oluşumu” *Doğu-Batı*, Sayı.38, 2006, s.162.

Milliyetçilik, geleneksel veya feodal toplumlarla, milli unsurların daha az önemli olacağı gelecek arasında bir yerlerde bulunan bir gelişme aşamasıdır.⁹⁸ Marksistlerin öngörülerine göre gelecek sınıfsız ve dinsiz olduğu gibi aynı zamanda ulussuz da olacaktır. Bugünkü ulusal ayrışmaların tamamen düzmece olduğunu iddia eden görüşe göre bu ayrışma, insanın kendini doğru anlamda gerçekleştireceği mecranın farkına varmasının önünde bir engel teşkil eder. “İnsanın gerçek yazgısı, kendisine, bir sınıfa ait oluş ya da etnik ve dinsel kategoriler ve toplumsal roller yoluyla dayatılan kısıtlardan kurtulmuş olmaktır.”⁹⁹

“Bütün ülkelerin proleterleri birleşin!” sloganında ifade edildiği gibi Marx ve Engels milliyetçiliğin gücünü ihmal ederek, kapitalist dünyanın ulus-aşırı dayanışması karşısına işçi sınıfının enternasyonalist stratejilerini koymuşlardır. *Komünist Manifesto*’da; “işçilerin vatani yoktur. Sahip olmadıkları şey ellerinden alınamaz” diyerek sınıfsal aidiyetin, ulusal aidiyete öncelliğine vurgu yapmışlardır.¹⁰⁰ Bu bakış açısında etnik, dinsel, ulusal her türlü ayırım reddedilerek dünyayı emek paydasında bir bütün olarak ele alma kaygısı vardır. Bu stratejiye göre proletarya en başta siyasal iktidarı ele geçirmeli, ulusal sınıf konumuna yükselmeli ve kendisini ulus olarak inşa etmelidir. Proletarya zaten bizatihi ulusaldır onlara göre. Fakat bu ulusallık, onların “burjuva ulusallığı“ olarak dışladıkları Batı’daki klasik ulusallık anlayışından farklıdır. Aynı ulusun içerisindeki sınıfsal uyumsuzluklar son bulduğu gün, uluslar arasındaki husumet de son bulacaktır.¹⁰¹

Solun ya da Marksizmin milliyetçiliğe bakışı, kendisini “enternasyonalist” amaçlara hasretmiş bir ideoloji olarak sunmasından dolayı sürekli tartışmalara konu olmuştur. Bu yüzden Marksist yazında kendi kaderini tayin hakkı, özerklik, bağımsızlık gibi konularda solun tutumunun ne olması gerektiği üzerine oldukça hararetli tartışmalar meydana gelmiştir. Marksistler her ne kadar milliyetçiliği insanların sınıf bilincine varmasının önünde duran bir engel, bir

⁹⁸ Tom Nairn’den aktaran Recep BOZTEMUR, a.g.m. s,160.

⁹⁹ Ernest GELLNER, *Milliyetçiliğe Bakmak*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.24-25.

¹⁰⁰ Pierre BIRNBAUM, “Sosyoloji Kuramları ve Milliyetçilik”, Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (yay. haz.), *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde, , çev: Devrim Çetinkasap, İstanbul: İletişim Yayınlar, 2010, s.108.

¹⁰¹ A.g.e., s.108.

perdeleme olarak görerek¹⁰² bunu anlamaya ve açıklamaya dönük gayretli bir çabanın içerisine girmeseler bile somut durumlarda bir duruş belirlemenin zorunluluğu onları “ulusal sorun” meselesi üzerine düşünmeye itmiştir. Buna karşın solun milliyetçiliğe ilişkin bakış açısına dair net ifadeler bulmak mümkün değildir. Somut durumlarda ülkenin kendi şartlarına ve dünya siyasal konjonktürüne bağlı olarak sol-milliyetçilik ilişkisi farklı hallerde karşımıza çıkabilmiştir. Bunun yanında sol içerisinde de milliyetçiliğe bakışın nasıl olması gerektiğine dair bir uzlaşma sözü konusu değildir. Örneğin Marx ve Engels’in milliyetçiliğe bakışı olaylara özgü (*ad hoc*) bir nitelik arz eder. Şöyle ki; Marx ve Engels İrlanda ve Polonya ulusal kurtuluş hareketlerini desteklerken, Çeklerin ve diğer Güney Slavların bu tip taleplerine çok sert bir şekilde karşı çıkıyorlardı. Çünkü onlara göre İrlanda ve Polonya’nın mücadeleleri “ilerici” bir vasfa sahipti fakat Çeklerin ve Güney Slavların hamlesi “gerici” bir konuma tekabül ediyordu.¹⁰³ Buna ilaveten Marx ve Engels’in erken metinlerinde ulusal soruna “medeniyetçi” bir yaklaşımla eğilerek kolonyalizmin olumlu taraflarını öne çıkardıklarını görüyoruz. Kolonyalizme sömürgelerin kapitalizm öncesi formasyonlarını kapitalist aşamaya getirerek onlara mesafe kaydettiren bir araç olarak bakılmış ve bir nevi kolonyalizmin uygarlaşma yolunda “manivela” vazifesi gördüğü iddia edilmiştir.¹⁰⁴ Bu sebeple Marx’ın bağımsızlık ve ulusal kurtuluş mücadelelerine bakışının duruma göre değiştiğini söyleyebiliriz.

Marx’tan sonra sol içerisinde milliyetçilik-sol ilişkisine yeni bir perspektifle yaklaşanlar Rosa Luxemburg ve Lenin olmuştur. “Anti-burjuva milliyetçilik” tezini ortaya atan bu iki düşünür daha sonra farklı taraflara düşmüşlerdir. Luxemburg, milliyetçi hareketlenmeleri kapitalizmin zorunlu olgunlaşmasını frenledikleri sebebiyle cesaretlendirmeyi reddeder. Lenin ise, milliyetçi hareketlenmeleri kapitalist emperyalizmi istikrarsızlaştırmanın bir aracı

¹⁰² Ronaldo MUNCK, *Marx @2000: Late Marxist Perspectives*, s.122.

¹⁰³ Ephraim NIMNI, *Marxism and Nationalism: Theoretical Origins of a Political Crisis*, London: Pluto Press, 1994, s.186.

¹⁰⁴ Lenin ise Marks’ın “medeniyetçi” görüşüne karşı çıkararak, sömürge siyasetinin medeniyet yayıcı bir rol oynayabileceği görüşünü kabul etmiyordu. Lenin’e göre burjuvazi “sömürgelere fiilen esaret götürüyor, yerli halkları misilsiz saldırılar ve şiddet hareketleriyle eziyor, içkiyi ve frengiyi yaygın kılarak onları ‘medenileştiriyor’du.” Suavi AYDIN, “Türkiye Solunda Özgüçülük ve Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt.8: Sol*, Editör: Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.544-46.

olarak gördüğü için onları desteklemekten yanadır.¹⁰⁵ Lenin -ve daha sonra Stalin- “ulusların kendi kaderini tayin hakkı” adını verdikleri politika dolayısıyla, daha çok Sovyet devletinin bekası mülahazalarından beslenen reel-politik nedenlerle, emperyalist ülkelere karşı ulusal bağımsızlık mücadelelerinin savunulması ve desteklenmesi taraftarıydı.

1960’lar ve 70’ler milliyetçiliğe yönelik ortodoks Marksist bakış açısının gözden geçirilmeye başlandığı yıllar olmuştur. Sömürgeci sistemlerin çözülmeye başladığı bu de-kolonizasyon döneminde ortaya çıkan bir çok bağımsızlık hareketi solun sempatisini kazanmıştır. Bu dönemde “neo-emperyalizm”, “ekonomik emperyalizm” ya da “uluslararası sermaye”ye karşı verilen mücadelenin milli bir nitelik taşıdığı görülüyordu. Andre Gunder Frank, Emanuel Arrighi ve Samir Amin gibi yazarlar çalışmalarında “uydulaştırma” ve eşitsiz değişim yoluyla sürdürülen “uluslararası sistemin kapitalist sömürüsü”ne ve “uluslararası sermaye”ye karşı verilecek mücadelenin ulusal bir birleşim yoluyla olabileceğini ima ediyorlardı.¹⁰⁶ Bu dönemde genelde kimlik ve özelde de milliyetçilik konusunun gündeme gelişi Marksizmi bu konular bağlamında çağın gereklerine uydurmayı amaçlayan bir takım girişimleri de beraberinde getirmiştir. Marksizmin milliyetçiliğe dönük bakış açısında önemli bir dönemeç oluşturan Tom Nairn’in *The Break-up of Britain*¹⁰⁷ adlı eseri aynı dönemde ortaya çıkmıştı.

Nairn her ne kadar milliyetçilik teorisini Marksizmin “büyük tarihsel başarısızlığı” olarak görse de Marksizmin milliyetçiliği açıklayabileceği savından da vazgeçmez. Bunun için ilk önce Marksizmin bu olguyu olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte ele alması gerekir. Milliyetçiliğin köklerinin iç dinamiklerde değil de, dünyanın genel tarihsel gelişim sürecinde aranması gerektiğini iddia eden Nairn, milliyetçiliği doğuran sebebin kapitalist ekonominin on sekizinci yüzyıldan bu yana “dengesiz” gelişimi olduğunu söyler.¹⁰⁸ Bu dengesiz gelişme sanayileşmiş ‘merkez’ ülkelerin, geri kalmış “çevre” ülkeler üzerinde üstünlük kurmasıyla sonuçlanır. Bu

¹⁰⁵ Antoine ROGER, *Milliyetçilik Kuramları*, çev: Aziz Ufuk Kılınç, İstanbul: Versus Kitap, 2008, s.51-52.

¹⁰⁶ Sami ZUBAIDA, “Theories of Nationalism”, Gary Littlejohn, Barry Smart, John Wakeford ve Nira Yuval Davis (der), *Power and the State* içinde, London: Croom Helm, 1978, s.66.

¹⁰⁷ Tom NAIRN, “*The Break-up of Britain*”, London: New Left Book, 1981.

¹⁰⁸ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, s.111-12.

durumda geri kalmış ülkelerin kalkınma yolunda ellerinde kalan tek araç “milliyetçilik” olmuştur. Nairn milliyetçiliğin, kapitalizmin dünyayı hızla etkisi altına almasının tarihsel-toplumsal bir bedeli olduğunu iddia eder. Bu süreç diyalektik olarak geri kalmış toplumlarda ortaya çıkan milliyetçiliğin, gelişmiş “merkez” ülkeleri de etkisine almasıyla devam eder.¹⁰⁹

Özetle incelediğimiz literatüre de dayanarak, milliyetçilik-sol ilişkisinin oldukça belirsiz bir vaziyet arz ettiğini söyleyebiliriz. Marksizm her ne kadar dünya siyasetini, milliyetçi ideolojiler tarafından çizilmiş ulusal sınırları aşan, enternasyonalist bir paradigma aracılığıyla yorumladığını ve politikalarını buna göre belirlediğini iddia etse de somut gerçeklik genelde bundan farklı olmuştur. Marksizme içkin “anti-emperyalizm” söylemi, çoğu zaman milliyetçi vurgusu ağır basan politik bir duruşu da beraberinde getirmiştir. Günümüzde küreselleşme sürecinde solun “küresel kapitalizme karşı duruş” olarak öne çıkardığı siyasaların çoğunlukla evrenselci, enternasyonal hedefleri bünyesinde taşımadığı, aksine ulus-devletin “içe kapanmacı”, “izolasyonist”, “farklılıkları dışlayıcı” vasıflarını yeniden üretmeye yardım eden sonuçlar ürettiği görülmektedir. Sonuç olarak en önemli vasıflarından birisi eklektik bir yapıya sahip olması olan milliyetçilik, rahatlıkla sol ideolojilerle de etkileşim içine girebiliyordu.

¹⁰⁹ A.g.e., s.112-13.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSALCILIĞIN TARİHSEL KÖKENLERİ

2.1. ULUSALCILIĞIN TARİHÇESİ

2.1.1. Kadro Hareketi

Türkiye’de ulusalcılığın bir kitlesel akım haline gelişi her ne kadar 2000’li yıllara rastlasa da, akımın ideolojik kökenleri Cumhuriyetin erken dönemlerine kadar geri götürülebilir. Bu minvalde bugünkü ulusalcı argümanların temellerini 1932-1934 yılları arasında, çıkardıkları *Kadro* Dergisi etrafında toplanan *Kadro* hareketi atmıştır diyebiliriz. Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin hareketin kurucu kadrosunu oluşturuyordu.

Kadro dergisi bizzat Mustafa Kemal’den izin alınarak çıkarılabilmiş, rejimin onay verdiği bir dergi olarak yayın hayatına başlamıştır.¹¹⁰ Ortaya çıkarken kendilerine biçtikleri birincil ve öncelikli rol Türk devriminin ideolojisini yapmak, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşını teorik bir çerçevede dahilinde formüle ederek özgünleştirmek, derinleştirmek ve dünya milletleri arasında öncü bir konuma taşımak olmuştur.¹¹¹ Şevket Süreyya Aydemir 1966 yılında kaleme aldığı *Tek Adam* kitabında Kadro’nun çıkış amacını “Türk inkılabını ve ideolojisini... derlemek ve terkip etmek” şeklinde ortaya koyar.¹¹² Kadrocular İtalya’da faşizmin, Sovyetler Birliği’nde Marksist yönetimin, Almanya’da Nazizm’in ve diğer Avrupa ülkelerinde sosyal demokrat partilerin iktidarda oluşunu doktrin ve ideolojinin hâkimiyeti olarak yorumlamışlar ve Türk devriminin de bir ideolojiye sahip olmasının zorunluluğundan hareketle bu işe talip olmuşlardır.¹¹³

Kadro hareketi seçkin bir Türk aydın hareketidir. Sonradan kendilerine atfedildiği şekliyle *Kadroculuk* da, aydınların veya entelektüeller grubunun bir araya

¹¹⁰ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN, “Kadro ve Kadrocuların Öyküsü”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 604.

¹¹¹ Lütfi SUNAR, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt.2, Sayı. 1, 2004, s.515.

¹¹² Merdan Yanardağ, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, İstanbul: Yalçın Yayınları, 1988, s.123.

¹¹³ A.g.e., s.123.

gelerek, var olan iktidarı ve uygulamalarını etkileme ve bu yolla iktidarı bir tür bölüşme sürecinin genel ifadesidir.¹¹⁴ Kadrocular açısından aydın/entelektüel kesimin rejim içerisindeki konumu hayati bir önem taşır. Kadrocular entelektüellerin, otoriter yöneticilere yol göstermesinin gerekliliğini sıklıkla vurgular ve kitlelerin entelektüel bir zaaf içerisinde olması hasebiyle, “ulusun uyandırılması” için yukarıdan aşağıya bir devrimi kaçınılmaz görürler.¹¹⁵ Nasıl ki “bir avuç aydın” eldeki kısıtlı imkânları örgütleyerek hem bağımsızlığı sağlayacak mücadeleyi örgütlemiş hem de devrimin önündeki engelleri kaldırmışsa, inkılâbın devamında da en önemli rolü aydınlar üstlenecektir.¹¹⁶

Aydının tarafsız olması diye bir şey söz konusu olamaz. Her aydın ya inkılâbın içindedir ya da karşısında durarak bilmeden irticayı desteklemektedir. İsmail Hüsrev Tökin bir yazısında “Darülfünun’da bulunan hocalar, bu açıdan ‘resmi ulemayı’ temsil etmektedirler. Onlarda eski, sistemsiz ve köksüz bilim anlayışı bulunmaktadır. İnkılap karşısında tarafsızlıktan bahsettikleri için irticayı desteklemektedirler.”¹¹⁷ şeklindeki sözleriyle aydınları saflarını belirlemeye zorluyordu. Aydına düşen görev, “inkılâp için düşünmek” ve inkılâp için ilerlemek”tir. Yeni Türk toplumunda aydınların aktör olarak tarihsel rolleri, materyalist ve pozitivist bir milliyetçiliğe paralel olarak toplumların dayandığı yasaları bulmak ve bunlar aracılığıyla toplumsal hayatı iktidarın beklentilerine göre düzenlemektir.¹¹⁸

Kadroculuğun ideolojik kaynakları ise eklektik bir görünüm arz eder. Akımın öncüleri düşüncelerini bütünüyle herhangi bir ideoloji veya dünya görüşü üzerine inşa etmekten çok, o dönemki yaygın fikirlerden mürekkep bir fikir dizisi ortaya koyma çabası içerisinde olmuşlardır. Kadro, sosyalizmin anti-emperyalist analizini, faşizmin otoriteriyenizmini ve Marksizmin tarihsel materyalizmini ödünç almıştır.¹¹⁹ Ulusçu solun Türkiye’deki ilk köklü ve sistematik savunucusu olarak

¹¹⁴ İlhan TEKELİ-Selim İLKİN, *Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s.485-86.

¹¹⁵ M. Şükrü HANİOĞLU, “Sol Kemalizm Ne Kadar Soldur?”, *Sabah*, 12.12.2010.

¹¹⁶ Lütfi SUNAR, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, s.516.

¹¹⁷ Ergün YILDIRIM, *Ergenekon Ötesi Türk Milliyetçiliği*, İstanbul: Hayy Kitap, 2011, s .96-97.

¹¹⁸ A.g.e., s.97.

¹¹⁹ Mustafa TÜRKEŞ, “The Ideology of the Kadro (Cadre) Movement: A Patriotic Leftist Movement in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, Cilt.34, Sayı.4, 2001, s.115.

nitelenebilecek olan Kadro hareketi, bu ulusçuluğu tarihi materyalizm içerisine yerleştirmeye çalışmış, emperyalizm analizinde de büyük ölçüde Lenin'den etkilenmiştir.¹²⁰

Her ne kadar tarihsel materyalizmi yöntem olarak benimseseler de Marksizm'deki 'sınıf çelişkisi' nosyonunu reddeden Kadrocular, Marksizmin ancak Avrupa'ya özgü bir ideoloji olduğu iddiasındadırlar. Onlara göre Sanayi devrimini yapmış ve sınıf mücadelelerinin olduğu Batı Avrupa'yı açıklamada işlevsel olan Marksizm, ulusal kurtuluş savaşlarının izahında yetersiz kalıyordu.¹²¹ Marksizmin klasik analiz metodununun yetersiz olduğunu düşünen Kadrocular, genelde dünyadaki ulusal kurtuluş hareketlerini; özelde de Türkiye'deki durumu açıklamak için özgün bir analiz modeli ortaya koymuşlardır. Bu model uyarınca, "Türk Devrimi" evrensel bir ulusal kurtuluş hareketleri bağlamında ele alınmaktaydı. Kadrocu görüşe göre çağdaş kapitalizmdeki sınıflar-arası çelişki yerini 20. Yüzyılda uluslar-arası çelişkiye bırakmıştı. Dolayısıyla, sınıfsal devrimler yerine uluslar-arası çelişkinin ürünü olan ulusal kurtuluş hareketleri gündeme gelmişti.¹²² Kapitalist-emperyalist statükonun devamını sağlayan uluslararası sistemin yıkılması gerektiğini savunan Kadrocular, bunun ancak "Milli Kurtuluş Hareketleri" ile gerçekleşeceğini ileri sürüyorlardı.¹²³

Kadroculara göre Türkiye, gerek verdiği Kurtuluş Savaşı ile gerekse savaş sonrasındaki "devrimci" hamleleriyle, dünyadaki milli kurtuluş hareketlerinin yayılmasında tarihi bir öncülük misyonu üstlenmişti. Bu sebeple "Türkiye'nin öncülük etmesi ve diğerlerinin başarılı olması olasılığını artırması, kendisinin başarılı olması için de gerekli" idi.¹²⁴ Şevket Süreyya, yeni dünya düzeninin baş mücadelesi olan milli kurtuluş hareketlerinin "en tam ve en dikkat çekici olan örneğini" Türkiye'nin verdiğini savunuyordu.¹²⁵

Kadrocular, Türk modelinin biricikliğine sıklıkla vurgu yaparak, Türkiye'nin takip edeceği yolun da nev-i şahsına münhasır olması gerektiğinin altını

¹²⁰ Mustafa TÜRKES, "Kadro Dergisi", ed: Murat Belge, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt.2: Kemalizm* içinde, İletişim Yayınları, 2001, s.470-71.

¹²¹ Merdan YANARDAĞ, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, s.126.

¹²² Haldun GÜLALP, *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*, Ankara: Yurt Yayınları, 1987.

¹²³ Mustafa TÜRKES, *Ulusçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi*, Ankara: İmge Yayınları, 1999, s. 136.

¹²⁴ İlhan TEKELİ-Selim İLKİN, *Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, s.502-503.

¹²⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR, *İnkılap ve Kadro*, İstanbul: Remzi Kitabevi, Dördüncü Basım, 1990, s.47-48.

çiziyorlardı. “Yarı sömürge şartlarından müstakil bir ülke nizamına ilk defa ve silah gücü ile geçen milletin çocuklarıyız” diyen Şevket Süreyya, “yeni devletimizin bu çelişmesiz, düzenli ve özgür yapısının örnek ve misalini zaten başka ülkelerden bulamayız” diyerek var olan alternatiflerin Türkiye’ye uygulanabilirliğini mümkün görmediğini belirtiyordu.¹²⁶ İsmail Hüsrev Tökin de, Türk devleti için, “Milli kurtuluş hareketlerinin milli bütüncülük davasına ne sosyalizm ne de faşizmin göz aldatan tecrübeleri esas olamaz” diyordu.¹²⁷ Kadrocular liberalizmi, kapitalizmin ekonomik politikalar düzeyinde bir yansıması, demokrasiyi ise kendi başına var olmayan “kapitalizmin siyasi ve idari kılıfı” olarak görüyorlardı. Parlamentarizm de demokrasinin bir uzantısı olarak, kapitalizmle ilgili diğer bütün kavram ve kurumlar gibi olumsuzlanıyordu.¹²⁸ Özetle Kadro’nun ideolojisi, anti-sosyalist, anti-komünist, anti-emperyalist, anti-kolonyal, anti-liberal ve anti-demokratiktir. Kadro’nun aradığı şey onların 1920’lerin Türk devriminde cisimleştiğini gördükleri bir gelişme modu olarak üçüncü bir yoldur.¹²⁹

Kadro grubunun Türkiye için benimsediği siyasi projenin nirengi noktasını sosyal milliyetçilik oluşturur. Onlara göre, liberal demokrasi Türkiye’nin tarihsel koşullarına ters düşmüş ve tarihsel zorunluluğun bir sonucu olarak sosyal milliyetçilik benimsenmek durumunda kalınmıştır. Bu mezkûr milliyetçilik de “nizamlı, planlı ve sınıfsız bir millet” tahayyülü içermektedir. Kadrocular sosyal milliyetçiliğe, liberalizm nedeniyle ortaya çıkabilecek sınıf çelişmesine karşı bir bütünleştirme aracı olarak işlev göreceği düşüncesiyle bir nevi “panzehir” gözüyle bakarlar.¹³⁰ Şevket Süreyya’nın, “dışarıya karşı anti-emperyalist” ve “içeriye karşı da anti-kapitalist” olduğunu iddia ettiği Türkiye’nin bu sosyal milliyetçilik ideolojisi, tamamıyla Türk milli kurtuluş hareketine özgüdür ve “diğer bize benzer memleketlerin girdiği veya gireceği milli kurtuluş hareketleri için” de örnek olmaya adaydır.¹³¹

¹²⁶ A.g.e. s, 175-176.

¹²⁷ Tökin’den aktaran Mustafa TÜRKEŞ, *Ulusçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi*, s.131-132.

¹²⁸ İlhan TEKELİ-Selim İLKİN, *Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak*, s.518-19.

¹²⁹ Lütfi SUNAR, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, s.520.

¹³⁰ Ergün YILDIRIM, *Ergenekon Ötesi Türk Milliyetçiliği*, s.90-91

¹³¹ Şevket Süreyya AYDEMİR, *İnkılap ve Kadro*, s.166-67.

Sosyal milliyetçilik düşüncesi devletçilik politikasıyla eş yorumlanarak iktisatta devletçilik, kültürde devletçilik, politikada devletçilik ve düşüncede devletçilik savunulur. Kadrocular; sanayinin, ulaştırmanın ve büyük mali kuruluşların, devletin elinde olacağı planlı bir ekonomiden, yani devletçilikten yanadırlar. Bu devletçilik, sınıf çatışması olmayan, sınıfsız toplum yapısının devamı için de kaçınılmaz olarak gereklidir. Ulusal kurtuluş hareketlerinin önderliğini yapan Türkiye, ekonomik kurtuluşun da öncülüğünü yaparak devrimin karakterine uygun ekonomik düzeni yaratmalıdır.

Klasik yolların kalkınma ve sanayileşme hedefine götürmediğini düşünen Kadroculara göre, dünyanın ezilen ulusları da, kapitalizm ve sosyalizm dışında aradıkları kurtuluş yolunu (üçüncü yolu) keşfetmesini bekledikleri Türkiye'yi takip etmeye hazırdırlar.¹³² Kadrocuların formüle ettikleri, Durkheim'ın toplumu bir bütün olarak gören solidarizm (dayanışmacılık) anlayışından mülhem, devleti, bütünü içeren bir kategori olarak telakkî eden devletçilik anlayışı, Türkiye ve onun öncülük edeceği milli kurtuluş hareketleri için adeta bir kurtuluş reçetesidir.¹³³

Liberalizmin dünyada yerini her yerde otarşiye bıraktığını savunan Kadrocular, Kurtuluş Savaşı'nın bağımsızlık anlayışının iktisadi anlamının da otarşi olduğunu iddia ediyordu. Fakat otarşi, Kadrocuların analizlerinde geçici bir işlemler sahıptir. Dünya işbölümünde var olan yapı, dönüşerek sağlıklı ilişkilerin kurulmasına olanak verir hale geldikten sonra "otarşi" olumlu bir kategori olmaktan çıkacaktır. "Anti-emperyalizm", "milli iktisat" ve "otarşi" Kadro lüğatinde sıklıkla yer bulan kavramlar olarak dikkat çeker.¹³⁴ Bunun yanında Kadrocuların devletçilik anlayışı siyasi bir tercih olmanın ötesinde bir anlam taşır. Devletçilik bu anlamda bir toplumsal sistem tasarımı olmasının yanı sıra, bir zihniyeti de imler. Bu devletçi zihniyet uyarınca Batı'nın "muasır medeniyet"i temsil edici örnek olarak alınmasına karşı çıkılır. Kadrocularda devletçilik, bu bakımdan, Marksizm'den esinlenmiş "anti-emperyalizm" fikrinin uzantısı niteliğinde olan ve "liberalizm" aleyhtarlığı şeklinde dile getirilen bir "Batı aleyhtarlığı" şeklinde tezahür eder.¹³⁵

¹³² Merdan YANARDAĞ, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, s.141-42.

¹³³ İlhan TEKELİ-Selim İLKİN, *Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, s.524-25.

¹³⁴ A.g.e. s, 522-23.

¹³⁵ Levent KÖKER, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.194-95.

Türkiye’de ulusal-sol olarak nitelenen, solun yöntemlerini ve argümanlarını milliyetçilikle harmanlayan, içe kapanmacı, devletçi, demokrasi ve liberalizm aleyhtarı bir oluşum olarak Kadro hareketi Türkiye’de 2000’li yıllarda palazlanacak olan Ulusalçılık fikrinin tohumlarını atmıştır.

2.1.2. YÖN ve MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM HAREKETİ

2.1.2.1. 1960’larda Solun Yükselişinin Sebepleri

1960 sonrası dönem, Türkiye’de sol açısından zengin bir tartışma ortamının olduğu ve siyasal alanda farklı sol alternatiflerin birbiriyle rekabet içerisine girdiği bir zaman dilimine tekabül eder. İç ve dış koşulların elverişliliği sayesinde sol söylem ve siyaset anlayışı ciddi bir yükseliş trendi içerisine girmişti. Bu dönemde solun yükselişe geçmesinin belki de en önemli sebebi, dünya siyasal konjonktürünün sola elverişli bir zemin sunmasıydı. Amerika’nın Vietnam savaşı, Küba ve Çin Kültür devrimleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki de-kolonizasyon süreci, Batı’ya ve özel olarak Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı öfkeli bir muhalefetin oluşmasına neden olurken, Batı’nın az gelişmiş ülkelere sunduğu gelişme stratejileri de muhatapları nezdinde itibar görmez hale gelmişti.¹³⁶

“Üçüncü dünya” ülkeleri olarak adlandırılan az gelişmiş ülkeler için Batı ve Batı tarzı siyasal-ekonomik sistem modeli cazibesini yitirirken, eş anlı olarak “devletçilik ve milli kalkınma stratejisi olarak sosyalizm fikri” adeta bir çekim merkezi haline geliyordu. Sömürgecilik-sonrası dönemin üçüncü dünyacı ortodoksisi içerisinde sosyalizm, emperyalizmin boyunduruğuna karşı milletin kurtuluşu olarak görülüyordu. Sosyalizme buralarda, milleti az gelişmişliğin kısıkcından kurtaracak ve ülkeyi milli kalkınma yoluna sokarak, gelişmiş ülkelerle açılan makası daraltacak bir kurtuluş reçetesi gözüyle bakılıyordu.¹³⁷ Özellikle de-kolonizasyon sürecinden sonra yeni bağımsızlığına kavuşmuş ulusların siyasal söyleminin içeriğinin, genelde Marksist sosyal analizden ödünç alınan kavramlarla dolu oluşu bunun bir ispatı olarak görülebilir. Bu sebeple bahsi geçen dönem, Marksist hareketlerle ulusal

¹³⁶ M. Asım KARAÖMERLİOĞLU, “Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 91, s.83.

¹³⁷ Erkan DOĞAN, “Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlmek”, *Doğu-Batı*, Yıl.15, Sayı.59, 2011-12, s.138.

kurtuluşçuluk arasındaki sınırların belirsizleştiği ve iç içe geçişlerin sıklıkla gözlemlendiği bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir.¹³⁸ Milliyetçilik ve sosyalizmin harmanlanmasıyla oluşturulan bir siyasal söylemi kendisine şiar edinen üçüncü dünya ulusları; anti-emperyalist söylemi güçlü, bağımsızlık üzerine vurgu yapan ve devletçilik merkezli bir ideolojik pozisyonu sahiplenmişlerdi. De-kolonizasyon sürecinde elde ettikleri siyasal bağımsızlık ve tanınmayı, ekonomik bağımsızlık ve milli kalkınma stratejisiyle takviye etmek isteyen bu ülkeler, çareyi dünya kapitalist sistemiyle var olan bağları tamamen koparmakta ve devletin merkezi bir rol oynadığı milli kalkınma hamlesini hayata geçirmekte buldular. “Üçüncü yol” olarak ifade edilen bu stratejiyle hem sosyalizme giden yolun önü açılacak, hem de bu sayede hızlı bir ekonomik kalkınma gerçekleştirebileceklerdi.¹³⁹ Bu fikirler kuramsal desteğini çoğu zaman; Stalin’in “tek ülkede sosyalizm”in korunması için, sosyalizme yönelmeseler bile, ulusların anti-emperyalist mücadelesinin desteklenmesi gerektiğini vazededen Milli Demokratik Devrim (MDD) tezinden¹⁴⁰ ve Çin’in sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin karşısına, ideolojileri ne olursa olsun emperyalist odakları koyan “üç dünya teorisi”nden alıyorlardı.¹⁴¹

Mısır’da 1952 yılında gerçekleşen askeri darbe sonrası iktidara gelen Cemal Abdülnasır tarafından -daha sonra Nasırcılık olarak anılacak olan- “milli sosyalizm” düzeninin kurulması, 1962’de Fransa’dan bağımsızlığını elde eden Cezayir’in bağımsızlık sonrası milliyetçi, anti-kapitalist ve devletçi bir politik güzergâh izlemesi, Libya’da 1969 yılında darbeyle iktidarı elde eden cuntanın lideri Nasırcı subay Kaddafi’nin, İslam, sosyalizm ve milliyetçilikten mürekkep bir ideolojik çizgide yönetim sergilemesi ve Suriye ve Irak’ta, anti-emperyalist, kalkınmacı ve eşitlikçi bir söylemin Arap milliyetçiliğiyle birleştirilmesi sonucu

¹³⁸ M. Görkem DOĞAN-Kerem ÜNÜVAR, “Üçüncü Dünya”cılık, Maoculuk, Aydınkçılık”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 706-707.

¹³⁹ Erkan DOĞAN, “Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlenmek”, s.139.

¹⁴⁰ Suavi AYDIN, “Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007,s.552-53.

¹⁴¹ M. Görkem DOĞAN-Kerem ÜNÜVAR, “Üçüncü Dünya”cılık, Maoculuk, Aydınkçılık”, s.718-19.

ortaya çıkan Baasçılık akımının iktidara gelişi gibi birçok olay 60'larda Türkiye'de solun ideolojik çizgisine önemli ölçüde etki etmiştir.¹⁴²

Sosyalizmin veyahut sol fikirler manzumesinin Türkiye'deki entelektüel ve siyasal tartışma ortamında kendisine yer bulabilmesinde uluslararası konjonktürün yanında Türkiye içerisindeki politik, ekonomik ve sosyolojik koşulların elverişliliği de önemli bir faktör olmuştur. 1960 darbesi sonrasında Milli Birlik Komitesi üyelerinin sol fikirlere karşı daha toleranslı bir tutum içerisinde oluşu ve basın özgürlüğünün oldukça geniş bir biçimde yorumlanması, sosyalist düşüncelerin ülke içerisinde daha rahat dolaşıma girebilmesini sağlamıştır. Örneğin Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in yeni kurulan küçük bir sosyalist bir parti için: "Artık Türkiye'de bir sosyalist parti var. Bu partinin faaliyet göstermesine izin vermiş bulunuyoruz. Sosyalist bir partinin kötü niyetlere sahip olmadıkça topluma zararlı değil bilakis faydalı olacağı düşüncesindeyim." şeklinde verdiği beyanat bunun önemli bir kanıtını oluşturur.¹⁴³ Dönem itibariyle solun yükselişinde rol oynayan etmenlerin arasında işçi haklarının tanınması ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması hususlarını da eklemek gerekir. Ordunun işçileri bir sosyal grup olarak tanınması ve örgütlenme özgürlüğü üzerindeki çeşitli kısıtlamaları kaldırması, işçilerin bir sosyal grup olarak ortaya çıkmasını ve siyasetçiler ve sosyalistler nezdinde bir ilgi odağı haline gelmeleri sonucunu doğurmuştur.¹⁴⁴

Bahsettiğimiz iç ve dış koşulların etkisi neticesinde sol 1960'larda kendisine bir yaşam alanı oluşturabilmişti. Fakat bu dönemde zuhur eden Türk solunun esin kaynağı, genelde çevresindeki otoriter-modernleşmeci ve devletçi sosyalizm anlayış(lar)ı oluyordu. Arap ülkelerinde "sosyalist blok"un desteklediği Baasçı subayların darbeyle iktidara geldiği, Latin Amerika'da sol cuntaların iktidara el koyduğu bir ortamda 60'larda doğan Türkiye sosyalist hareketinde, 70'lere kadar hareketin "omurgasını" ve aynı zamanda en dinamik kesimini oluşturan genç aydın ve öğrenci kesimi sosyalizmi gerek "aile"den edindiği "sosyalizm" in temel bilgisi ile

¹⁴² Mustafa ŞENER, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, İstanbul: Yordam Kitap, 2010, s.69-73.

¹⁴³ Kemal H. KARPAT, "1960 İhtilali'nden Sonra Türkiye'de İdeoloji: Milliyetçilik ve Sosyalizm", yay. haz. ve çev: Güneş Ayas, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s.261-62.

¹⁴⁴ A.g.e. , s.165.

gerek onu çevreleyen, “ürünü” olduğu toplumun zihniyet ve kültür kalıpları ile öncelikle askeri türden bir örgütlenme, güç ve eylem sorunu olarak kavırıyordu.¹⁴⁵ Marksizmin ikinci, üçüncü kaynaklardan; Lenin’in, Stalin’in, Sovyet resmi ideologlarının vb. yazılarındaki atıflarından öğrenilmeye çalışıldığı, Marksizmin kaynaklarına ulaşabilme imkanı ve ihtiyacının hem çeviri eserlerin az ve yetersiz oluşu hem de yasaklar yüzünden oldukça sınırlı olduğu, dar pratikçilik ve eylem tutkusuyla, teoriyle uğraşmanın akademik fantezi olarak küçümsendiği bir ortamda, otoriter-devletçi-kalkıncı sol anlayış; solun alternatif yorumlarına galebe çalmıştı.¹⁴⁶

2.1.2.2. Sol, Milliyetçilik ve Kemalizm

1960 dönemindeki Türkiye’de solun resmini çizebilmek için onun milliyetçilik ve Kemalizm ile olan bağlarını iyi analiz etmek gerekir. Bu dönemde solun farklı fraksiyonları, değişen derecelerde ve değişen biçimlerde Kemalizm’e ve milliyetçiliğe temas etmişlerdir. De-kolonizasyon sürecinin etkisiyle “ulusal bağımsızlık” söyleminin yükselişe geçmesi ve 1964 yılında Johnson mektubuyla oluşmaya başlayan ABD karşıtı siyasal atmosfer, solun milliyetçi ve anti-emperyalist vurgusunu yoğunlaştırmasında önemli bir etken olmuştur. Solla milliyetçiliğin yollarının kesişmesi aynı zamanda Türkiye’de solun meşruiyet eksikliğini giderme ihtiyacından da kaynaklanmıştır. İrkçi milliyetçilerin, İslamcılarının ve muhafazakârların komünizmi, sosyalizmi ve Marksizmi, “gayri-milli”, “dinsiz”, “kökü ve soyu dışarıda”, “Mason işbirlikçisi”, vb. olarak yaftalayan bakış açısının toplum nezdinde yaygınlığı, solu marjinalize ediyor ve onun kitlelerle bağ kurabilmesine engel oluyordu. Solun toplum ve devlet nezdinde süregelen olumsuz imajını düzeltmek, insanları devlet katında bu ülkenin istikbali ve geleceği için çalıştıklarına ikna etmek ve Sovyetlerin çıkarları doğrultusunda ajanlık faaliyeti yapan kökü dışarıda unsurlar olmadıklarını kanıtlamak için milliyetçilik adeta bir tutunum aracı olmuştur.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Ömer LAÇİNER, “Ordu-Sosyalizm”, der: Ahmet İnel-Ali Bayramoğlu, *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu* içinde, İstanbul: Birikim Yayınları, 2006, s.340-41.

¹⁴⁶ Oya BAYDAR, “Türkiye Solu Üzerine (Öz)Eleştirel Notlar”, *Doğu-Batı*, Yıl.15, Sayı.59, 2011-12, s.19-20.

¹⁴⁷ Gökhan ATILGAN, “Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.3, Sayı.64, 2009, s.4-12.

Türkiye solunun milliyetçilikle iki düzeyde ilişki içerisinde olduğu iddia edilebilir. İlk olarak sol anti-emperyalizme vurgu yapar ve Türk Kurtuluş Savaşı'nı anti-emperyalist bir programa bağlı bir türlü "milli devrim", hatta onun milli devrimlerin öncüsü olarak görür; ikinci olarak Türkiye tahlillerinde, "Türkiye'nin özgüllüğü" tezinin temellendirilmesi sırasında ona tarihsel benzersizlik modelliği atfeder.¹⁴⁸ Ayrıca Türk aydınının sol fikirlerle tanışması da genelde derin teorik analizlerin, yoğun Marksist okumaların neticesinde olmamıştır. Sol hareketin önde gelen isimlerinin önemli bir kısmı sosyalist düşüncelere, kâh milliyetçi kâh anti-emperyalist bir tepki yoluyla ulaşmıştır. Bağımsızlık fikri ve emperyalizm karşıtlığı üzerinden, ülkenin az gelişmişlik koşulları içerisinde oluşu emperyalizmle alakalandırılıyor ve bu emperyalist kışkırtıdan kurtulmanın yolunun da sosyalizmden geçtiği düşünülüyordu¹⁴⁹ Bu dönemde sosyalizm neredeyse anti-emperyalizme eşitlenmiş; bu emperyalizm de merkez ülkeler ile "proleter uluslar" arasındaki bir çelişki olarak yorumlanmış, anti-kapitalist vurgusu da ikincilleştirilmiştir.¹⁵⁰ Gürpınar'ın ayrımıyla devlet-merkezli emperyalizm algısı, sermaye-merkezli emperyalizm algısına önceldir. İkincisi ancak ilkinin bir tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Söz konusu analize göre Türkiye'de kapitalizmin gelişimi tamamıyla ikincil ve dış kaynaklı bir süreçtir. Yani Amerikan sömürsünün bir neticesi olarak kapitalizm Türkiye'de vücut bulabilmiştir.¹⁵¹ Bu sebeple ilk elde mücadele edilmesi gereken unsur emperyalizm olarak belirlenmiş, anti-kapitalist mücadele daha sonrasına ertelenmiştir. Sol içerisinde sosyalist devrim-Milli Demokratik Devrim ayrışması da söz konusu anti-emperyalist mücadele önce mi olmalıdır, yoksa anti-kapitalizmle beraber mi yürütülmelidir tartışmasından doğmuştur.

¹⁴⁸ Suavi AYDIN, "Türkiye Solunda Özgüçülük ve Milliyetçilik", s.544.

¹⁴⁹ Gökhan ATILGAN, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971)", ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.663. Örneğin Doğan Avcıoğlu İngiltere ve Fransa deneyimlerinden sonra "Bizi hor gören bu pezevenklerin seviyesine nasıl geliriz ve Türkiye'yi nasıl değiştiririz?" şeklinde kendi kendisine düşünmeye başlar ve bu düşünme evresinden sonra çarenin sosyalizmde olduğunda karar kılar. Hikmet Özdemir'den aktaran Gökhan ATILGAN, "Yön'ünü Ararken Yolunu Yitirmek", *Praksis*, Sayı.6, 2002, s.124.

¹⁵⁰ Tanıl BORA, "Milliyetçiliğin Tekinsizliğini Unutmamak", haz: Ferhan Umruk, *Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihani* içinde, İstanbul: Praxis Kitaplığı, 2007, s.5-7.

¹⁵¹ Doğan GÜRPINAR, *Ulusalçılık: İdeolojik Önderleri ve Takipçileri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, s.249-50.

Anti-emperyalizm söylemi, kökünü İttihatçılardan alarak ve Kemalizm ve 27 Mayıs sonrası reformcu Kemalizm ara duraklarından geçerek bir devamlılık çizgisi içerisinde 60'ların sosyalizmine iletilmiştir.¹⁵² 60'ların anti-emperyalizm kavramsallaştırması melez bir söylem olarak karşımıza çıkar. Bu söylem, Kemalist endoktrinasyondan miras alınan zihinsel kalıp ve reflekslerin, enternasyonal üçüncü dünya milliyetçiliğiyle harmanlanarak oluşturulmasına dayanıyordu. Solun bütün siyasal paradigması da bu emperyalizm olgusu üzerinden inşa ediliyordu.

Örneğin sınıfsal tahlillerinde “egemen sınıflar” ve “oligarşi” kendi başlarına bir sömürü unsuru olmaktan ziyade emperyalizmin emrindeki aracı kuvvetler olarak resmediliyor ve bu işbirlikçi/komprador nitelikleri sebebiyle şeytanlaştırılıyorlardı. Aynı zamanda emperyalizme dair analizler de Marksist ya da sosyalist ekonomi-merkezli bir kavramsallaştırmadan ziyade, askeri-siyasi merkezli bir kavramsallaştırmaya denk düşüyordu. Bu sebeple anti-emperyalist gençliğin mobilizasyonu da ekonomik ilişkiler ağı üzerinden değil, üsleri ve askeri varlığıyla Amerika'nın “askeri işgaline” duyulan tepki üzerinden sağlanıyordu. Bu devamlılık silsilesi içerisinde sol karşı ideolojik hegemonyasını bağımsızlıkçılık ve anti-emperyalizm üzerinden kurmayı denemiş ve bunu da söz konusu kavramları milliyetçilik ve Kemalizm ile kaynaştırarak yapmaya çalışmıştır.¹⁵³

Sol, milliyetçilik üzerinden söylem ürettiği gibi Kemalizmle de yakın ittifak içerisinde olmuştur. Bu ittifakı meydana getiren çeşitli sebepler vardı. İlk olarak solun Kemalizmle olan tarihsel ilişkisine bakmak gerekir. Komintern'in “İki aşamalı devrim stratejisi” uyarınca geri ve feodal bir düzene sahip olan Türkiye ilerici bir hamle yaparak ilk olarak uluslaşma ve kapitalistleşme süreci neticesinde burjuva devrimini tamamlamalıydı. Bu sürecin Türkiye'de aşılması için sosyalist devrim aşamasına gelene dek Kemalist düzen sosyalistlerce desteklenmeliydi. Bu plan uyarınca sosyalist devrim için şartlar olgunlaşınca Kemalizm ile bağlar koparılacak ve sosyalist devrime geçilecekti. Bu sebeple Sovyetler nezdinde Kurtuluş Savaşı anti-emperyalist bir mücadele kategorisine sokulup, sosyalist bir perspektif içerisinde değerlendirildi. Özellikle Milli Mücadele ertesinde sosyalist bir

¹⁵² A.g.e., s.246.

¹⁵³ Gökhan ATILGAN, “Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971), s.681.

düzenin kurulabileceğine olan inanç, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye'ye Sovyetler'in yoğun destek vermesine neden olmuştur.¹⁵⁴ Kemalizme Sovyetler'den gelen destek, savaşın ardından Mustafa Kemal'in anti-emperyalist ve anti-kapitalist söylemini ve Sovyet yanlısı tutumunu değiştirmesine hatta Mustafa Suphi ekibini tasfiye etmesine ve Yeşil Ordu'nun meclis içerisindeki destekçilerini dağıtmasına rağmen sürmüştür.¹⁵⁵

Buna ilaveten sol-Kemalizm birlikteliği bir zorunluluğun da sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Şöyle ki, ülke içerisinde negatif bir imajı olan sol, Kemalist değerlerle de çatışma içerisine girerse zaten zayıf olan meşruiyet zeminini tamamen kaybedecekti. Bu yüzden en kötü ihtimalle onunla çatışma içerisine girmemeliydi. Bu durumun farkında olan sol, biraz da taktiksel olarak, Kemalizm'le çatışma içerisine girmeme konusunda özenli davranmıştır. Hatta bir adım daha ileri gidip onun söylemlerini kendi bünyesine eklemiştir. Bu sayede mevcut meşruiyet açığı önemli ölçüde kapatılırken, solun ittifak alanını daha geniş kesimlere açmak da mümkün hale gelebilecekti. Tüm bu hesapların neticesinde sosyalistler, sol-Kemalist söylem aracılığıyla Kemalistlerin radikal kanadının sempatisini kazanmış, Milli Demokratik Devrim (MDD) olarak teorize edilen emperyalizme karşı savaş ittifakında, işçi sınıfının yanında, köylüyü, yarı-aydın bürokrasiyi, hatta giderek askerleri bile müttefik edinebileceği umuduna kapılmışlardır. Ayrıca bu sayede 1960'lar dünyasının ideolojik kargaşasından kurtularak, sol içerisinde kendilerini konumlandırabilecekleri bir şablona da sahip olmuşlardır.¹⁵⁶

1960'larda solun Kemalizm'le kaynaşan bir söylem tutturması sadece taktiksel bir icabın sonucu olarak görülemez. Kemalizmin bu ülke siyasetinin hakim paradigması olduğu ve siyasal alanın şekillenişinin onun çizdiği sınırlar dahilinde mümkün olduğu hatırdta tutulursa, bu şartlar içerisinde doğan solun Kemalizm'i tümünden bünyesinden atmış bir şekilde siyasete dahil olmasını beklemenin naifliği daha net anlaşılacaktır. Diğer siyasal akımların Türkiye'deki temsilcileri gibi sol da

¹⁵⁴ Gökhan ATILGAN, "Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971) :Nedenler, İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar", *Praksis*, Sayı.21, 2010, s.47-51.

¹⁵⁵ Suavi AYDIN, "Türkiye Solunda Özgüçülük ve Milliyetçilik", s.556-57. Buradan Sovyet desteğinin "ideolojik" olmaktan ziyade "taktiksel" olduğu sonucunu çıkarabiliriz

¹⁵⁶ Bülent SOMAY, "Türkiye Solunun Kemalizmle İmtihani", ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 658-59.

çok büyük oranda Kemalizm'in hegemonik etki alanı içerisine girmiş ve ondan bağımsız bir siyasi söylem geliştirememiştir.¹⁵⁷

1960'larda Türkiye'de sol söylemi şekillendiren isimlerin çoğunlukla, çocukluk ve gençlik yıllarını Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yaşamış ve onun ülkeyi "çağdaş uygarlık seviyesine çıkarma" ülküsüyle yetişmiş olmaları, onların siyasal ufkuna derinden etki etmişti. "Çağdaş uygarlık seviyesine" gelmiş olmayı hızlı bir kalkınma süreci içerisine girmiş, bağımsız bir dış politikaya sahip, sömüren ya da sömürülen tarafında olmayan, kendi kendisine yeten bir ülke olma şeklinde yorumlayan sosyalistler; dönemin yükselişte olan anti-emperyalist, bağımsızlıkçı, milliyetçi sol söylemiyle paralel bir siyasi ajanda belirlemişlerdi.¹⁵⁸ Sosyalizmi de bağrından koştukları Kemalizmle ve ülke insanının değer verdiği milli anlayışla uyumlu bir siyasal çizgi olarak sunan solcular, Atatürk'ün söylemlerinden, Kurtuluş Savaşı döneminden, tezlerini destekleyen örnekler bularak/seçerek sosyalizmin bu topraklara yabancı olmadığını kanıtlamaya çalışmışlardır. Örneğin Türkiye İşçi Partisi (TİP), programında "Atatürk Diyor ki" başlıklı bölümde, Mustafa Kemal'in 1 Aralık 1921 tarihinde söylediği; "Biz... Bağımsızlığımızı güven altında tutabilmek için, toptan milletçe bizi mahvetmek isteyen emperyalizme, bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşmayı uygun gören bir doktrini izleyen insanlarız" sözüne yer vererek, anti-emperyalist ve bağımsızlıkçı siyasi söylemlerine, Mustafa Kemal aracılığıyla bir meşruiyet sağlama çabası içerisindeydi.¹⁵⁹

Bunun yanında Kemalist düzenin aydınının/bürokratinin/askerinin amacıyla sosyalist devrimcinin amaçları örtüşüyor olduğu gerçeği, sol-Kemalizm ilişkisi bakımından not edilmesi gereken diğer bir husustur. Her ikisi de ülkenin içerisinde bulunduğu durumdan daha ileri bir toplumsal/tarihsel aşamaya (modern ya da sosyalist Türkiye) taşınması için uğraşıyordu. Aydın da devrimci de kendisine biçtiği görev dâhilinde, toplumdan farklı olarak, bilgisine sahip olduğu bu sosyolojik/tarihsel/politik yasayı bir an önce uygulamak; bu amaçla devlet

¹⁵⁷ Taha PARLA, "Asıl Hayret Edilecek Şey Yetmiş Yıl Sürmüş Olması", röp: Levent Cinemre-Ruşen Çakır, *Sol Kemalizme Bakıyor*, Metis Yayınları, 1991, s.45.

¹⁵⁸ A.g.e., s.11-12.

¹⁵⁹ Gökhan ATILGAN, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971), ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 684.

mekanizmasına hâkim olmak ve toplumu biçimlendirmek, dönüştürmek uğraşı içerisindeydi. Burada Türk sosyalistlerinin çok önemli bir bölümü için sosyalizme yüklenen anlamın, Kemalist yönetici eliti etkisi altına alan pozitivismdeki pozitif/modern evreden çok da farklı bir işleve ve konuma sahip olmadığı söylenebilir. Kemalizmin “kızıl elması” Batı medeniyeti seviyesine ulaşma hedefiyle; devrimi gerçekleştirmek için mücadele eden sosyalist için “sosyalizm” hem yöntem hem de amaç bakımından kolayca birbirine ikame edilebilir olgulardı.¹⁶⁰

Sol-Kemalizm işbirliği sola, günümüzde dahi sonuçlarını net olarak görebileceğimiz genetik bir miras bırakmıştır. İlk olarak Türk kitlelerine yukarıdan dayatılan köktenci-ilerici politikalar bileşimini miras bırakmıştı. Sol içinde, devlet iktidarı için militan mücadelenin işçilerin ve köylülerin beklenti ve ilgilerinden ayrı ve hatta bu beklentilere karşı sürebildiği bir Jakoben gelenek Kemalizm’den tevarüs etmişti.¹⁶¹ Toplumsal düşüncenin de o dönem içerisinde Kemalizm dışı bir sol üretmekte yetersiz kalması da solla ilişkisini Kemalizm üzerinden kuran siyasal oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylesine bir ortamda 60’larda dikkate değer sol oluşumların; sosyalizm, Kemalizm ve milliyetçilik söylemlerinin harmanlanmasıyla şekillendiğini söyleyebiliriz. Yön-Devrim hareketi, Milli Demokratik Devrim çevresi ve Aydınlık grubu bu ekseninde oluşmuş siyasal odakların en dikkate değer örnekleridir.

2.1.3. Yön –Devrim Hareketi

Yön Kemalizm, milliyetçilik, sosyalizm ilişkisinin tarihsel seyrini ortaya koymak açısından önemli bir duraktır. Ayrıca Yön 1960’lı yıllarda sol muhalefetin ve sosyal hareketlerin gelişini haber veren ve yine bunlara bir ölçüde araçlık eden bir olgu olması hasebiyle de incelenmeye değer bir akımı temsil eder.¹⁶²

Yön, daha önce *Forum*, *Akis* ve *Kim* gibi dergilerde yazan, Demokrat Parti’ye muhalefet ortak paydasında toplanan aydınlardan müteşekkil bir oluşum

¹⁶⁰ Mete K. KAYNAR, “Türk Solu, Öteki ve Milliyetçilik: Türk Solunda Milliyetçiliğin Nedenleri Üzerine Bir Tartışma, ed: Fikret Başkaya, *Milliyetçilik, Yurtseverlik ve Sol* içinde, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara: 2007, s.94-95.

¹⁶¹ Murat BELGE, “Sol”, der: Irvin Cemil Schick ve Ahmet Tonak, *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde, İstanbul: Belge Yayınları, Beşinci Baskı, 2006, s.163-64.

¹⁶² Ergun AYDINOĞLU, “*Türkiye Solu (1960-1980)*”, İstanbul: Versus Kitap, 2007, s.77.

olarak Türk siyasi hayatına dâhil olmuştur. Ülkenin içerisinde bulunduğu buhran halinin kökeninde iktisadi yapıdan kaynaklanan sorunların bulunduğunu iddia eden Yöncüler, çarenin sosyalist bir düzen kurmaktan geçtiğine inanmaktaydı.¹⁶³ 20 Aralık 1961’de yayın hayatına başlayan *Yön* dergisi, ilerleyen dönemlerde tirajını 30 binlere kadar çıkarma başarısı gösterecektir. 1963 yılındaki sıkıyönetim esnasında kapatılan dergi, daha radikal bir söylemle yayın hayatına geri döner ve okur sıkıntısı nedeniyle yayın hayatına son vereceği 1967 yılına kadar düzenli olarak yayınlanır.¹⁶⁴ Kapatılan *Yön*’ün yerini 21 Ekim 1969’da yayın hayatına başlayan haftalık *Devrim* dergisi alır. *Yön* dergisine göre daha dar bir kadro tarafından çıkarılan *Devrim* dergisi, 27 Nisan 1971’de son sayısını çıkarmış ve sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatıldığında toplam 79 sayılıklı bir külliyatı gerisinde bırakmıştır.¹⁶⁵ *Yön* hareketi çıkardığı *Yön* ve *Devrim* dergilerine ilaveten Çalışanlar Partisi projesiyle partileşme çabası içerisine girmiş fakat başarılı olamamıştır. Bu akim kalan partileşme çabasının yanında İngiliz Fabien Society oluşumuna benzer bir organizasyonla kurdukları Sosyalist Kültür Derneği’nden (SKD) de söz etmek gerekir. SKD’nin amaçları ülkenin sosyal ve ekonomik gerçeklerini somut olarak ortaya koymak, sosyalist fikirlerin yaygınlaşmasını sağlamak ve böylece “geniş bir tabana oturan” sosyalist bir partinin kuruluş zeminini hazırlamak olarak sıralanabilir. Fakat SKD oluşumu parlamenter düzen içinde mücadele edilen bir dönemin ürünü olduğu için, 1965 sonrasında Yöncüler’in parlamenter yolu terk edişi SKD oluşumunun da sonunu getirmiştir.¹⁶⁶

Yön’ün kurucu kadrosunu; Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Cemal Reşit Eyüboğlu, Hamdi Avcıoğlu ve derginin öncüsü Doğan Avcıoğlu oluşturuyordu. Derginin ilk önemli icraatı oldukça ses getiren aydınlar bildirisi olmuştur. *Yön* dergisi, ilk sayısında oldukça geniş bir aydın çevresinin altına imza koyduğu bildiriyle 1960’lar dönemindeki Türkiye’nin sorunların çözümüne yönelik önemli bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir. *Yön* hareketi bu bildiriyle ideolojik tutumunu net olarak ortaya koymuştu. Buna göre Türkiye’nin sorunlarının temelinde

¹⁶³ Gökhan ATILGAN, “Yön’ünü Ararken Yolunu Yitirmek”, s.130-31.

¹⁶⁴ Kemal H. KARPAT, “1960 İhtilali’nden Sonra Türkiye’de İdeoloji: Milliyetçilik ve Sosyalizm”, s.269.

¹⁶⁵ Mustafa ŞENER, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, s.82.

¹⁶⁶ Gökhan ATILGAN, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasından Geleneksel Aydınlar*, İstanbul: Yordam Kitabevi, İkinci Baskı, 2008, s.263-83.

ülkenin iktisadi açıdan az gelişmiş olması yatıyordu; sosyal adalet, eğitim, demokrasi gibi sorunların çözümü de bu temel meselenin çözümüne bağlıydı.¹⁶⁷ Az gelişmişlik kıskacından kurtulmak için de hızlı bir kalkınma süreci içerisine girilmeliydi. Bu kalkınma hamlesinin pratiğe geçirilmesi kalkınmanın önemine inanmış, kararlı bir siyasi kadronun varlığını zorunlu kılıyordu. Fakat bu kalkınma hamlesi sosyal adalet ilkesi çerçevesince gerçekleştirilmeli, kalkınma uğruna toplumda bir uçurum meydana getirilmemeliydi. İşte bu “sosyal adalet ilkesine zarar vermeden gerçekleştirilecek hızlı kalkınma” ancak sosyalist bir düzen içerisinde mümkündü.¹⁶⁸

Sosyalizmi; batı sosyalizmi, doğu sosyalizmi ve az gelişmiş ülkeler sosyalizmi olarak üçe ayıran Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin az gelişmiş ülkeler sosyalizmi modeline uygun düştüğü görüşündeydi. Söz konusu sosyalizm modeline, az gelişmiş ülkeler açısından Batı ülkelerinin birkaç yüzyılda aldıkları mesafeyi hızla kapayıp, en kısa sürede ileri toplum düzeyine çıkarmak için uygun bir reçete gözüyle bakılıyordu. Sosyalizm bu ülkelerde köklü reformlarla ortaçağ kalıntılarını tasfiye etmek, yeni bir insan tipi yaratmak ve hızlı kalkınmayı sağlamak zorundadır.¹⁶⁹ Doğu sosyalizminin insanı hiçe sayacak derecede insafsız metotlara başvurmasından dolayı Türkiye'ye örnek teşkil edemeyeceğini düşünen Yöncüler, Batı tipi sosyalizmin ise Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde uygulanmasının mümkün olmadığı inancındaydılar. Bunun esas nedeni de sosyalizmin ancak “büyük sanayi ve kuvvetli bir işçi sınıfı”nın mevcudiyeti durumunda mümkün olabileceğiydi; fakat Türkiye'de ve diğer az gelişmiş ülkelerde ne büyük sanayi, ne de kuvvetli bir işçi sınıfı vardı.

Bu sebeple Yöncüler, kapitalizm ve sosyalizmin pratiğe geçirilmesinin mümkün olmadığı Türkiye için “yeni devletçilik” olarak isimlendirdikleri bir ara formülü uygun görmüşlerdi.¹⁷⁰ Bu yeni devletçilik; kapitalist olmayan gelişmeye yönelmiş bir intikal devresi, kapitalizmi atlayarak sosyalizmi kurmaya hazırlanmak için en kısa yol idi. Yeni devletçilik düzeninde özel teşebbüs ve devlet teşebbüsünün bir arada bulunacağı karma bir sistem olacaktı. Bu düzende devlet; bankacılık,

¹⁶⁷ A.g.e., s.83.

¹⁶⁸ Fahrettin ALTUN, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt.2, Sayı.1, 2004, 555-56.

¹⁶⁹ Doğan AVCIOĞLU, “Sosyalizm Anlayışımız”, *Yön-Devrim Yazıları: Atatürkçülük, Milliyetçilik ve Sosyalizm* içinde, İstanbul: İleri Yayınları, 2006, s.139.

¹⁷⁰ Gökhan ATILGAN, “Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasından Gelenekse Aydınlar”, s.91.

sigorta sektörü, finansal birimler, dış ticaret ve temel endüstri birimleri gibi ekonominin anahtar noktalarını kontrolü altında tutacak, Türk sanayicileri korunacak ve ihracat için teşvik edilecekti.¹⁷¹ Devletçilik hamlesinin en önemli hedeflerinden birisi olan sanayileşme, “sanayi medeniyetinin mahsulü olan” işçi sınıfını geliştirecek, bu sınıfın teşkilatlanması ve şuurlanması mümkün kılacaktı. Bu sayede “sosyalizmin inşasına geçiş için gerekli şartlar hazırlanmış olacaktı.”¹⁷²

Yön’ün sosyalizmi, sosyalizmin eşitlik ve özgürlük, sınıf çelişkileri ve mücadelesi perspektifinden türetilmiş bir anlayışa dayanıyor değildi. Yön açısından sosyalizmin cazibesi, dönemin dünyasında az gelişmiş ülkeler için kalkınmanın gerçekleştirilebileceği yegâne ekonomik sistem olmasından geliyordu.¹⁷³ Marksizm, Yön ideolojisinin naif ve biraz da metodik arka planını meydana getirmekteydi.¹⁷⁴ Yöncüler Kemalizm’in barındırdığı çoğul olanakları görmüş ve onu Marksizm’den yararlanarak yeniden tarif etme uğraşı içerisinde olmuşlardır.¹⁷⁵ Mao’nun “önce demokratik devrim, sonra sosyalist devrim” formülasyonu Yöncüler tarafından “sosyalizmden önce Atatürkçülük” olarak ifade edilmiştir. Atatürkçülüğü altmışlardaki “kapitalist olmayan yol”un ya da “üçüncü yol”un ilk kuramlaştırmalarından birisi olarak gören Yön için “milli devrimci kalkınma yolu” Kemalist tezin temele indirilmesi ve Atatürk devrimlerinin devam ettirilmesinden ibarettir. Yöncüler kendi sosyalist projelerini özgücü bir değerlendirmeye diğer sosyalist sistemlerden özenle ayırıyor ve 1960’ların “üçüncü dünyacı” atmosferine uygun şekilde ona milli bir öz atfediyorlardı. Yön’ün bu özgücü duruşunun temel figürleri “Türk’e ve Türkiye’ye haslık” ile “Atatürk” olarak öne çıkıyordu.¹⁷⁶

Yöncü çevreye göre Kemalist devrim yarım kalmış, tamamlanamamış bir devrimdir. Kemalizm, her ne kadar bağımsızlığın kazanılması, Türkiye’nin modern bir topluma özgü siyasal, kültürel, eğitsel, hukuki reformların gerçekleştirilmesi

¹⁷¹ Jacob LANDAU, *Radical Politics in Modern Turkey*, Leiden: Brill, 1974, s.56.

¹⁷² Gökhan ATILGAN, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasından Geleneksel Aydınlar*, s.91-92.

¹⁷³ Gökhan ATILGAN, “Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971) :Nedenler, İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar”, s.65.

¹⁷⁴ Hasan Bülent KAHRAMAN, “Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi”, *Doğu-Batı*, Yıl.15, Sayı.59, 2011-12, s.51.

¹⁷⁵ Gökhan ATILGAN, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasından Geleneksel Aydınlar*, s.55-56.

¹⁷⁶ Suavi AYDIN, “Milli Demokratik Devrim”den “Ulusal Sol” a Türk Solunda Özgücü Eğilim”, *Toplum ve Bilim*, Sayı.78, 1998, s.67-68.

hususlarında kayda değer bir mesafe kaydetmiş olsa da; halkın büyük çoğunluğunun bu reformları benimsemesini sağlayacak toplumsal ve iktisadi yapıyı dönüştürmeye yönelik adımları atmakta başarılı olamamıştı.¹⁷⁷ Bunun sebeplerinden birisi, Cumhuriyet Türkiye'si'nin 1923'ten sonra toprak ağası, komprador, tefeci egemenliğine son verecek düzenleme tedbirlerine başvurmadan kalkınma yoluna girmesidir.¹⁷⁸ İkinci sebep 1960'lara kadar Kemalizm'in, toplumu kalkındırarak sistemi (kapitalizm) ve kalkınmaya öncülük edecek sınıfı (burjuvazi) yanlış seçmiş olmasıdır. Tüm bunlar, bağımsızlık savaşını kazanarak dünya halklarına öncülük etmiş olan Türkiye'yi azgelişmişlik kısır döngüsüne sokmuş ve halkı tutucu güçlerin egemenliğine mahkûm etmişti. Yöncüler buradan hareketle, Kemalist devrimin akamete uğradığına inanıyorlardı. Yöncülere göre, Kemalizmin hem toplum katında kaybettiği desteği yeniden kazanması, hem yarım kalmış devrimini tamamlaması, hem de ülkeyi kalkındırarak halka somut şeyler verebilmesi ancak toplumsal ve iktisadi yapının devrimci bir dönüşümüyle mümkün olabilirdi.¹⁷⁹

Yöncüler, Atatürk'ün koyduğu “çağdaş uygarlık” seviyesine ulaşma hedefinin “kalkınma” olarak yeniden tanımlanması taraftarıydı. Yön'ün temsilcilerine göre Atatürk ilkelerinin 1960'lı yıllarda uygulamaya konulması, doğrudan doğruya sosyalist bir sistem inşa etmek anlamına geliyordu.¹⁸⁰ Avcıoğlu da sosyalizmi; “halkçılık, devletçilik, devrimcilik, laiklik, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerine dayanan Atatürkçülüğün en tabii sonucu ve devamı” olarak tarif ediyordu.¹⁸¹ Yön 1960 koşullarında bu ilkeleri yeniden yorumlayarak, güncelliyordu. Buna göre “inkılapçılık”, radikal bir iktisadi ve sosyal düzeni ifade etmek için “devrimcilik” şeklinde tercüme edildi. “Halkçılık”, “sınıfsız, zümresiz, kaynaşmış kitle” yerine “işçi ve köylülerden oluşan emekçi kesimler”den yana, toprak ağalarına ve burjuvaziye karşı bir politika olarak anlamlandırıldı.

¹⁷⁷ Gökhan ATILGAN, “Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971) :Nedenler, İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar”, s.64-65.

¹⁷⁸ Hande SONSÖZ, “Sosyalizmin Türkiye Düşünce Tarihindeki İzleri ya da Sosyalistçe Yaşamın Diğer Adı Zor Zanaat”, *Doğu-Batı*, Yıl.15, Sayı.59, 2011-12, s.126.

¹⁷⁹ Gökhan ATILGAN, “Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971) :Nedenler, İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar”, s.65-66.

¹⁸⁰ Fahrettin ALTUN, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, s.559.

¹⁸¹ Doğan AVCIOĞLU, “Sosyalizm Anlayışımız”, s.141.

“Devletçilik”, halkçı politikanın yolu olarak tarif edildi. “Milliyetçilik”, emperyalizme karşı mücadelenin, tam bağımsızlığın ilkesi olarak içeriklendirildi.¹⁸²

1960’larda sol çevrelerde Türkiye üzerine yapılan sınıfsal tahliller, Yön çevresince de kabulleniliyordu. Buna göre Türkiye, kapitalizmin gelişmediği ya da çarpık geliştiği, kapitalist topluma özgü sınıfların ve bunlar arasındaki mücadelenin tam olgunlaşmadığı, feodal topluma ait kalıntıların varlığını güçlü bir şekilde sürdürdüğü, emperyalizme bağımlı, az gelişmiş bir ülke olarak değerlendiriliyor, siyasal stratejilerini ve programlarını bu ön kabuller üzerinden oluşturuyorlardı.¹⁸³ Yöncüler’e göre çıkarları emperyalizmle bütünleşmiş olan komprador burjuvazi ve feodal ağalar Türkiye’nin egemen sınıflarını oluşturur. Bu sınıfların çıkarları ile emperyalizmin çıkarlarınının özdeş olduğunu savunan Yöncüler için egemen sınıflar, milli çıkara karşı yabancı çıkarı savunan, uluslararası kapitalizmin hizmetkârlarıydılar. Avcıoğlu, “*Bu mücadele, yalnız milli planda kalmayıp Wall Street’e kadar uzanmaktadır. Wall Street, beynelmilelci kapitalist sınıfın çıkar savaşının genel karargâhıdır. Üçüncü dünyanın komprador-ağa ittifakı, ideologları; avukatları, uzmanları ve politikacıları ile birlikte, Wall Street genel karargâhının emrindedir. Komprador-ağa iktidarı, çok iyi anlamıştır ki, temeli çok zayıf ve dar olan egemenlik ve refahı, ancak Sam Amca’nın koltuğunda güven altındadır. Sam Amca’nın çıkarı onun çıkarıdır...*” diyerek emperyalizm ile komprador burjuvazi-feodal ağa ittifakı arasında bir çıkar birlikteliği olduğunun altını çiziyordu.¹⁸⁴ Söz konusu ittifak sebebiyle Türkiye milli mücadeleden sonra girdiği kalkınma yarışında gerilerde kalmaya mahkûm olmuş, az gelişmişlik kısılcısından kurtulamamıştı. Milli mücadele ile milli bağımsızlık bayrağını elinde tutan, Batı’nın hınçlı bir saygı duyduğu, Doğu ve Güney ülkelerinin takdir ve umutla baktığı dünün Kemalist Türkiyesi yerini; emperyalizmin “borçlandır ve hükmet” taktiğinin kurbanı, bir avuç zenginin daha zengin, yoksulun da daha yoksul hale geldiği, adaletsizliklerin derinleştiği çıkmazdaki Türkiye’ye bırakmıştı.¹⁸⁵

¹⁸² Gökhan ATILGAN, “Yön’ünü Ararken Yolunu Yitirmek”, s.138.

¹⁸³ Erkan DOĞAN, “Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlenmek”, s.144.

¹⁸⁴ Doğan AVCIOĞLU, “Sınıf Mücadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik”, *Yön-Devrim Yazıları: Atatürkçülük, Milliyetçilik ve Sosyalizm* içinde, İstanbul: İleri Yayınları, 2006, s.490.

¹⁸⁵ Gökhan ATILGAN, “Yön-Devrim Hareketi”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.619.

Bu çıkmazdan Türkiye'nin nasıl kurtarılacağı sorusunun cevabını sosyalizmde bulan Yön hareketi, sosyalist bir düzenin demokratik düzen içerisinde kurulabileceği konusunda pek ümitli değildir. Bununla birlikte dergide sosyalizmin demokrasiyle çatışma içerisinde olmadığı sıklıkla vurgulanır. Özellikle sosyalizm karşıtlarının onu “kanlı kırbaçlı bir istibdat rejimi” olarak yansıtmaya çalıştığından şikâyetçi olan Yöncüler, demokrasi konusunda savunmacı bir pozisyon almışlardır. Dergide sıklıkla sosyalizmin demokrasiyle ters düşen bir tarafının olmadığını, aksine “gerçek demokrasi” idealinin ancak sosyalistler tarafından temsil olunabileceği iddialarının yer bulduğu yazılara yer verilir. Mümtaz Soysal'ın sözleri bu hususta oldukça öğreticidir.¹⁸⁶

“Eğer demokrasi, etimolojisine uygun en basit tanımıyla bir ‘halk idaresi’ rejimiye halkçılığı kendi temel ilkelerinden biri sayan sosyalizmin, bu gerçek anlamına uygun bir demokrasiyle alıp veremediği bir şey bulunmaması gerekir (...) Sosyalizm ise, böyle dolambaçlı yollara sapmadan, iktisadi hayatın işleyişinde halka doğrudan doğruya sahiplik bağlantısı kurmakta, her işi topluma göre ve toplum için ayarlamaktadır. O halde, nazari olarak, gerçek anlamında bir demokrasi ile sosyalizm aynı şeydir.”

Doğan Avcıoğlu da Yön'deki bir makalesinde sosyalizmin, Atatürkçülük kadar, demokrasinin de tabii sonucu olduğunu ileri sürüyordu. Demokrasinin, sosyalizmin ikiz kardeşi gibi olduğunu iddia eden Avcıoğlu, sosyalist hedefe de ya ihtilalci yollardan ya da klasik demokrasinin sağladığı imkânlardan faydalanılarak varılabilir diyordu. Gerçek bir söz ve teşkilatlanma hürriyetinin sağlanması halinde, sosyalizmin normal yollardan başarıya ulaşacağından da emindi. Buna karşın demokratik düzende sosyalist bir sistemin inşa edilebileceği konusunda iyimser değildi. Düzenin mutlu azınlığını oluşturan kesimlerin, çıkarları hilafına atılacak adımlar karşısında faşist usullere başvurmaktan çekinmeyeceği uyarısında bulunuyordu.¹⁸⁷

Yöncüler demokrasi pratiğini kalkınmacı bir perspektiften yorumluyorlardı. Yön bildirisinde yer alan “demokrasi, her şeyden önce, insan

¹⁸⁶ Mümtaz Soysal'dan aktaran Fahrettin ALTUN, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, s.567.

¹⁸⁷ Doğan AVCIOĞLU, “Sosyalizm Anlayışımız”, s.141-42.

haysiyetine dayanan ve insanı üstün değer sayan bir rejimdir. Açlığa, işsizliğe, evsizliğe çare bulamayan bir rejimin, ne kadar üzerinde titrersek titreyelim, demokrasi olmaktan çıkması ve bir gün çökmesi tabidir. Türk demokrasinin yaşatılması, açlığı, işsizliği ve evsizliği ortadan kaldıracak yüksek bir istihlal seviyesine götüren yolları bulmakla mümkün olabilir” ifadesi bunun en müşahhas örneğidir.¹⁸⁸ Yöncüler’in sistematize ettikleri “üçüncü yol” kalkınma stratejisine “milli demokrasi” adını vermeleri de oldukça manidardır. Atatürk devrimlerinin devamı olarak görülen bu kalkınma stratejisi ne komünizme ne de kapitalizme dayanıyordu, o bunlardan farklı olarak “milli demokrasi” modeline tekabül ediyordu. Söz konusu milli demokrasi anlayışı, “sandıktan genellikle tutucu iktidarlar çıkar” inancından hareketle, milliyetçi devrimci kalkınmacılığa kendisine has bir demokrasi modeli bulma zorunluluğundan türetilmiştir. Milli demokrasi, burjuva demokrasiden veya sosyalist demokrasiden farklıydı. Toplumun anti-emperyalist ve anti-feodal bütün güçlerini temsil eden karma bir tipti.¹⁸⁹

Yön hareketi sosyalizme ulaşmada demokrasiyi yegane yol olarak görmese de, ilk çıktığı dönemde demokrasiye ve parlamentoculuğa karşı saldırgan bir üslup içerisinde olmamış, aksine zaman zaman teşvik edici bir dil kullanmaktan da imtina etmemiştir.¹⁹⁰ Fakat 1965 seçimleri Yön hareketinin parlamentoculuğa bakışı açısından bir dönüm noktasıdır. 1965 seçimlerinde TİP, aldığı % 3’lük oy oranıyla 15 milletvekilini parlamentoya sokarak, sosyalizmin Türkiye tarihi açısından kayda değer bir başarı elde etmiş olsa da, bu durum Yöncüler açısından yeterli ve umut verici değildi. TİP, meclise girebilmiştir fakat “cephe”nin önemli kolu ağır bir yenilgi almış ve emperyalizm-ağa-komprador egemenliğinin siyasal partisi olarak görülen Adalet Partisi (AP) % 50 gibi çok yüksek bir yüzdeyle iktidara gelmişti.¹⁹¹ Bu sonuçlardan sonra Yön’ün demokratik bir düzen içerisinde kalkınma ve sosyalizm hedefinin gerçekleşebileceğine olan inancı tamamen kaybolmuş, iktidar stratejilerini bütünüyle devrim üzerine kurmaya başlamışlardır.

¹⁸⁸ Yön Bildirisi.

¹⁸⁹ Ahmet İNSEL, “Milliyetçilik ve Kalkınmacılık”, ed: Ahmet İnsel, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.775.

¹⁹⁰ Bkz. Doğan AVCIOĞLU, “Huzur”, *a.g.e.*, s.38-41.

¹⁹¹ Barış ÜNLÜ, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.218.

Avcıoğlu 1965 yılında kaleme aldığı “Cumhuriyet’in 42. Yılında” isimli makalesinde parlamentoculuğa ilişkin olumsuz görüşlerini net bir biçimde ortaya koyar:

“Feodal kalıntılardan hala kurtulamamış ve az sayıdaki işçisi dahi bölgesel bağılıkların etkisi altında bulunan bir toplumda Parlamentoculuk, geri unsurların egemenliğini sağlamaktadır. Hâlbuki az gelişmiş bir ülkede sistemin yaşaması ve istikrara kavuşması, Parlamento’nun zorunlu reformları gerçekleştirmesine bağlıdır. Aşırı sağcı çoğunluklar getiren sistem ise, reform yollarını tıkamakta ve toplumun azınlıktaki dinamik unsurları arasında hoşnutsuzluğu körüklemektedir.”

Aynı yazısında Avcıoğlu, Lambert ve Duverger gibi siyaset bilimcilerden alıntılar yaparak, Türkiye’yle benzer sosyal yapıya sahip az gelişmiş toplumlarda, parlamenter sistemin aşırı muhafazakârların güçlü bir aracı olduğu tezini işliyordu.¹⁹² Bu sosyal yapı nedeniyle çok partili sistem, eşraf ve kompradorun egemenliğini sürekli hale getiriyor, Batı politik sisteminin, ağa ve eşrafın “oy paketleriyle” Türkiye’ye taşınmasına aracılık ediyordu.¹⁹³

Türk solunda 1960’larda iki yönelim ortaya çıkmıştı. Bunlar, TİP’in benimsediği “sosyalist devrim” teziyle, Yön’ün de içinde bulunduğu diğer hareketlerin (Türk Solu, Dev-Genç vb.) “Milli Demokratik Devrim” (MDD) teziydi. Bu iki yönelim arasındaki esas anlaşmazlık, devrimin nasıl inşa edileceğine dair strateji farklılığından kaynaklanıyordu. Birinci yönelim esas olarak proletarya öncülüğünde sınıf savaşımına dayanan bir devrimin peşindeyken, ikinci yönelimin temsilcileri askerlerin, bürokratların, milli burjuvazinin ve köylülerin yer aldığı anti-emperyalist bir ittifakla MDD’yi gerçekleştirmeye çalışıyorlardı.¹⁹⁴ Esasında 1960’lı yılların ilk yarısında öne çıkan sosyalist oluşumlar olan Yön hareketi, Mihri Belli ve TİP, emperyalizme karşı mücadele yoluyla iktisadi ve siyasi bağımsızlığın yeniden kazanılmasının gerekliliği noktasında hemfikirdiler. Üçü de emperyalizm karşısında iktisadi ve siyasi bağımsızlığın savunulmasını “sahici milliyetçilik” olarak

¹⁹² Doğan AVCIOĞLU, “Cumhuriyet’in 42. Yılında”, *Yön-Devrim Yazıları: Atatürkçülük, Milliyetçilik ve Sosyalizm* içinde, İstanbul: İleri Yayınları, 2006, s.362-63.

¹⁹³ Doğan AVCIOĞLU, “Parlamentoculuk”, *a.g.e.*, s.416-17.

¹⁹⁴ Suavi AYDIN, “Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik”, s.570.

adediyorlardı. Ayrıca üç hareket de, Amerikan emperyalizmine bağlı olduğunu düşündükleri Türkiye'nin, Mustafa Kemal önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'ndan esinlenerek, ikinci bir Milli Kurtuluş Savaşı vermesinin zorunlu olduğu hususunda birleşiyorlardı.¹⁹⁵ Somay'ın da belirttiği gibi, "emperyalizm" olarak belirlenen düşmana karşı savaş ön plana çıkarılırken, bu dönem 1919-1923 yılları arasında verilen Kurtuluş Savaşı'nın bir "analogu" olarak görülüyordu.¹⁹⁶ Yöncülere göre, Kurtuluş Savaşı'yla mazlum ve ezilen milletlere umut olmuş Türkiye'de elde edilen kazanımlar, gerici iktidarlar döneminde elden yitirilmiş ve Atatürkçülüğün anti-emperyalist özü unutturulmuştu. İlhan Selçuk, Yön'deki bir yazısında bundan yakınıyordu:¹⁹⁷

"İktidarlara yeryüzündeki bütün kurtuluş savaşlarına karşı cephe almış bir Türkiye'de, az gelişmiş ülkelerin ilk Milli Kurtuluş Savaşı'nı vermiş Atatürk'ü gerçek kimliğiyle ortaya koymak cesaret meselesi haline gelmiştir. ... Ve böyle bir ortamda Atatürkçülüğün gerçeklerini gençliğin gözleri önüne serecek, Atatürk ihtilalinin anlamını ortaya koyacak her çeşit çalışmadan yoksun kalmışız. Basınımız aynı karanlığın içinde yıllarını yıl etmiş. Liz Taylor'un yatak odası maceralarına ve Brigitte Bardot'un flörtlerine verdiği önemi memleketin temel sorunlarına vermeyen ve halkı uyutmak için elinden geleni yapan Babıali basını, Milli Kurtuluş Hareketinin gerçeklerini küllemek için son yirmi yılda elinden gelen gayreti göstermiştir. ... Ancak 27 Mayıs'tan sonradır ki Türkiye'de Atatürkçülüğün uyanışı başladı. Bu uyanışın Türkiye'ye getirdiği akım emperyalizme karşı savaştır. Bizi sömüren emperyalizme karşı mücadele, Atatürkçülüğün Türkiye'de gerçekleşmesi için birinci vasıta. Kompradorlar cephesi bunun içindir ki Atatürkçülükten ürkerler. Atatürk'ün emperyalizme, yani sömürüye karşı olduğu kesin, açık ve tartışmasız olduğundan yabancı sömürücülerle işbirliği yapanlar elbette Atatürk'e karşı olacak ve Atatürkçülükten korkacaklardır."

Atatürk'e ve Kurtuluş Savaşı dönemine atıfta bulunularak gündeme getirilen emperyalizme karşı savaşın muhatapları 1919 döneminden farklıdır. Birinci

¹⁹⁵ Gökhan ATILGAN, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971)", s.684-85.

¹⁹⁶ Bülent SOMAY, "Türkiye Solunun Kemalizmle İmtihani", s.658.

¹⁹⁷ İlhan SELÇUK, "Atatürkçülük Emperyalizme Karşı Savaş Demek Demektir", Yön, 12 Kasım 1965, <http://www.ileri2000.org/07/ilhans07.htm>

Kurtuluş Savaşı'nın işbirlikçi sınıfı Osmanlı monarşisi olarak kodlanırken, 60'larda Adalet Partisi'nin siyasal temsilciliğinde bu rolü, komprador burjuvazi ve toprak sahipleri almıştır. Birinci Kurtuluş Savaşı, İngiltere öncülüğündeki dönemin güçlü ülkelerinden müteşekkil Düvel-i Muazzama'ya¹⁹⁸ karşı verilmişken, 60'larda dış tehdit ve düşman saflarında CIA¹⁹⁹ ile ifade olunan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bulunmaktadır.²⁰⁰ Emperyalizmle işbirliği yapan bir avuç işbirlikçi dışında toplumun tüm kesimlerinin; bürokratlar, subaylar ve sivil aydınlardan oluşan zinde kuvvetlerin, burjuvazinin işbirlikçi olmayan kesimlerinin, gençliğin, işçilerin, köylülerin ve küçük burjuvazinin, emperyalizme karşı ortak bir hareketi olarak gelişecek olan İkinci Milli Kurtuluş Savaşı, ona katılan bütün toplum kesimlerinin ortak iktidarında siyasi ve iktisadi bağımsızlığı sağlayarak “kapitalist olmayan yol”dan hızlı bir kalkınma hamlesiyle sosyalizmin koşullarını hazırlayacak bir toplumsal temel kuracaktı.²⁰¹

Yön'ün sahip çıktığı Milli Demokratik Devrim tezi, emperyalizme karşı mücadeleyi önceliyor, sosyalist devrim hususunu daha sonraya erteliyordu. Bu hususta özellikle TİP ile bir fikir çatışmasında olmuşlardır. AVCIOĞLU, Yön dergisinde “TİP'e Dair” başlığı taşıyan makalesinde anti-emperyalist mücadele ile klasik proleter-burjuva mücadelesinin bir arada yürütme stratejisi nedeniyle TİP'i, “güçleri dağıtmak ve zayıflatmak”la ve “amaçların dağılmasına” yol açmakla suçluyordu.²⁰² Yön hareketi bu anti-emperyalizm kavramsallaştırması üzerinden 1965'ten 1967'ye kadar parlamento dışı yollardan iktidara gelme stratejisiyle hareket etmiştir. İhtilalci yollardan iktidara gelmesi öngörülen, “Türk toplumunun bütün sağlam, ilerici ve milliyetçi çevrelerinin eseri” olacak olan ya da “Türk halkını gerçekten temsil edecek olan demokratik devrim cephesi”nin iktidarı olarak tasarlanmıştı. Söz konusu iktidar, TİP'in halk sınıfları içinde örgütlenmesi, parlamento, basın, radyo yoluyla genel bir etki oluşturması, CHP'nin bürokraside, orduda, parlamentoda bir “milli cephe”

¹⁹⁸. Düvel-i Muazzama: İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya gibi dönemin büyük devletlerini ifade etmek için kullanılan Osmanlıca terim.

¹⁹⁹. CIA: Central Intelligence Agency-Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı

²⁰⁰ Savaş AÇIKKAYA, *Solun Türk Devrimiyle İmtihani*, İstanbul: Paraf Yayınları, 2011, s.90.

²⁰¹ Gökhan ATILGAN, “Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971)”, s.683.

²⁰² Doğan AVCIOĞLU, “TİP'e Dair”, *a.g.e*, s.444-45.

iktidarına zemin hazırlaması, Yön'ün de Türkiye aydınlarının birikimini derlemesi ve bütün bunların askerin vurucu gücüyle bütünleşmesiyle mümkün olacaktı.²⁰³

Fakat 1969 seçimlerinin sonuçlarından duyulan hayal kırıklığı, Yön hareketinin CHP ve TİP ile olan ilişkilerini keserek doğrudan doğruya cuntacılığa yönelmesini beraberinde getirmiştir. Yön hareketi, yeni yayın organlarına adını verdikleri *Devrim* stratejisiyle yoluna devam ediyordu. Avcıoğlu “1960’larda Yön’le Türkiye’nin yönünü belirledik. Şimdi o yöne gitmek için Devrim’le devrimi yapacağız” diyerek hedeflerini ortaya koyuyordu.²⁰⁴ Devrim stratejisine göre ilk olarak askeri cuntayla mevcut iktidar devrilecek, nihai hedef olan sosyalizmi kurmak için, bir “Devrimci Parti” aracılığıyla işçi ve emekçiler örgütlenerek toplumsal devrim başlatılacaktı. Bu iktidar stratejisi uyarınca Devrim dergisi sayfalarında devrimin teorik altyapısı oluşturulmaya çalışılacakken, aynı zamanda ordu içerisindeki cuntalarla irtibata geçilerek teoriyi, pratiğe geçirmenin yolları aranacaktı.²⁰⁵ Her ne kadar nihai hedef halen daha sosyalizm olarak duruyor olsa bile, Devrim dergisinde sosyalizmin adı pek geçmez. Bunun yerine sıklıkla devrim olgusu Kemalizm’in inkılâpçılığı ile ilintilendirilerek kavramsallaştırılır.²⁰⁶ Devrim dergisi burada Kemalizm’in katı bir yorumunu benimser. Avcıoğlu’na göre Kemalizm, “her şeyden önce, bazılarının ‘Batılılaşma’ adını verdikleri Tanzimat’la birlikte başlayan uydulaşma ve sömürgeleşme sürecine karşı milliyetçi bir tepkidir.” Emperyalizmin sömürsünden yakasını kurtarmış, tam bağımsızlığını sağlayabilmiş bir Türkiye ancak kalkınma ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma hedefinin peşinden koşabilirdi. Bağımsızlığını elde eden Türkiye kısa sürede uygarlığa erişebilmek için devrim yolunu tutacaktı. Bu devrim, yarıda kalan Kemalist devrimin, devam ettirilmesinden başka bir şey değildi. Çağdaş uygarlığa, halkın ve bütün ulusçu güçlerin el ele verecekleri tam bağımsızlık ve düzen değişikliği mücadelesiyle ulaşılacaktı.²⁰⁷

²⁰³ Gökhan ATILGAN, “Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasından Geleneksel Aydınlar”, s.216-17.

²⁰⁴ Hasan CEMAL, “Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım”, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s.204.

²⁰⁵ Mustafa ŞENER, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, s.82.

²⁰⁶ Gökhan ATILGAN, “Yön-Devrim Hareketi”, s.645.

²⁰⁷ Doğan AVCIOĞLU, “Kemalizmi İyi Anlamak Gerek”, *a.g.e.*, s.645-47.

Devrim dergisi sayfalarında, Yön'de sıklıkla yapılan parlamentoculuğa dönük eleştiriler daha yoğun ve sistematik bir hal almıştı. Türkiye'deki demokrasi pratiğinden 'cici demokrasi' ya da 'sandıksal demokrasi' gibi küçümseyici ifadelerle bahsediliyor, parlamentoculuğun tutucu güçlerin ve emperyalizmin işine geldiği savunuluyordu.²⁰⁸ Yön-Devrim hareketi, devrimin zorunlu ve gerekli olduğunu kanıtlamak adına, Devrim sayfalarında parlamentoyu, Adalet Partisi'ni, Demirel hükümetlerini, CHP'yi, Bülent Ecevit önderliğindeki "Ortanın Solu" hareketine dönük manipülatif haberlere yer vermekten çekinmiyordu. Ayrıca dergide sıklıkla askeri darbe yoluyla iktidarı ele geçiren Hafız Esad, Nasır, Kaddafi ve Numeyri gibi liderleri öven yazılar da yayınlanıyordu.²⁰⁹

Yön-Devrim hareketi son döneminde parlamenter sistemi tamamen reddetmiş, yakın vadede işçi sınıfı mücadelesiyle iktidar olunabileceği fikrini de ihtimal dahilinde görmemişti. Bu yüzden iktidar stratejilerini "zinde güçler" dedikleri asker-sivil aydınlar, daha doğrusu silahlı kuvvetler üzerinden kurmuşlardı. Derginin kapağına Mustafa Kemal'in "İdare-i Maslahatçılar Esaslı Devrim Yapamaz" sözünü koyan Yön-Devrim hareketi, yazılarında artık "Milli Demokratik Devrim" ifadesi yerine "Ulusal Demokratik Devrim" tamlamasını kullanmaya başlamıştı. Bu tercih değişikliği Mihri Belli öncülüğündeki grupla özdeşleşmiş olan MDD'nin komünist çağrışimleri olan bir isim olarak görülmesinden dolayı olabilir. Artık çağrışım düzeyinde bile olsa bunun zararlı olabileceğini düşünüyorlardı.²¹⁰ Orduyu devrim için ikna etmeye çalışan Yön-Devrim hareketi, askerlerin kendilerini komünizmle ilişkili bir hareket olarak görmesini tabii olarak istemiyordu. Bunun için dergide ordunun hassasiyet duyduğu Kemalizm, bağımsızlık gibi unsurlar daha ön plana çıkarılıyordu. Ayrıca dergide zaman zaman Numan Esin, Osman Köksal, Suphi Göksoytrak, Cemal Madanoğlu gibi asker orijinli kişilerin yazılarına da yer veriliyordu.²¹¹ Devrimi yapacağı planlanan silahlı kuvvetler için Devrim sayfalarında "Devrimci Ordu Gücü" ifadesi kullanılıyordu. Avcıoğlu, aynı isimli makalesinde

²⁰⁸ Doğan AVCIOĞLU, "Anglosaksonlar Açısından Türkiye'de Parlamentoculuk", *a.g.e*, s.648.

²⁰⁹ Hasan CEMAL, "Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım", s.215.

²¹⁰ Gökhan ATILGAN, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasından Geleneksel Aydınlar*, s.229.

²¹¹ *A.g.e.* s.229.

ordudan 1970’te karanlığına gömülen Türkiye’yi 1919’daki gibi aydınlığa çıkaracak güç olarak bahsediyordu.²¹²

Yön-Devrim hareketi teorisini oluşturdukları ‘devrim’i hayata geçirebilmek için yoğun mesai harcamış, ordu içerisindeki birtakım cuntalarla da temas kurmuştu. CHP milletvekili Orhan Kabibay ve Emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu etrafında örgütlenenler en bilinenleri olarak ön plana çıkar.²¹³ Bunların içinde özellikle Madanoğlu cuntası ön plana çıkar. Asker ve sivil olarak iki gruptan oluşan “Madanoğlu Cuntası”, İttihat ve Terakki modelini esas alan gizli bir teşkilatlanmadır. İttihat ve Terakki gibi gizli olan ekip; üye kabul ederken aşırı dikkat ve titizlik gösteriyor; “bayrak, Atatürk ve silah” üzerine yemin ettirdikten sonra gerekli gördüğü kişileri bünyesine dahil ediyordu. 9 Mart 1971 günü bir hükümet darbesiyle iktidara gelmeyi planlayan Madanoğlu cuntasının planları, 12 Mart darbesiyle birlikte berhava olmuştu.²¹⁴ Bu darbe aynı zamanda Yön-Devrim hareketinin de sonu olmuş; Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal Madanoğlu cuntası davasında yargılanmış, gözaltında işkenceli sorgulardan geçirilmişlerdir.²¹⁵

Sonuç olarak Yön hareketi sol söylemi milliyetçi ve Kemalist argümanlarla yoğurarak kalkınmacı bir dil geliştirmiştir. Bu yüzden Yön’ün solla ilişkisini o dönemin hakim paradigması olan “kapitalist olmayan kalkınma modeli”ne olan ilgisiyle açıklamak yanlış olmayacaktır. Yön hareketi genellikle kendisini önceleyen Kadro oluşumunun bir devamcısı olarak görülür. Fakat aralarında önemli farklılıklar bulunduğunu belirtmek gerekir. Kadro hareketinin mevcut iktidar düzenini yıkmaya, yerine yenisini koymaya amacı yoktur. Aksine Kemalist sistemin sağlamlaştırılması çabası içerisindeyken. Çıkış gayesi Kemalizm’e doktriner bir çerçeve sağlamaktır. Yön hareketi sosyalist bir düzen kurma çabası içerisindeyken, Kadro hareketinde sosyalizm hedefi yoktur. Kadrocular, ne kapitalist ne de sosyalist olan Türkiye’ye özgü bir modelin savunuculuğunu yaparlar. Her ne kadar Kadro, 1960’lardakine benzer bir “milli kurtuluşçuluk” söylemine sahip gibi görünse de

²¹² Doğan AVCIOĞLU, “Devrimci Ordu Gücü”, *a.g.e.*, s.745

²¹³ Mustafa ŞENER, “Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP”, s.168.

²¹⁴ Gökhan ATILGAN, “Yön-Devrim Hareketi”, s.645.

²¹⁵ Mustafa ŞENER, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, s.171.

önemli farklılıklar ihtiva eder. Yön'de anti-emperyalist bir savaşım sonrasında elde edilecek bağımsızlık, sosyalist düzen için gerekli bir ön safha niteliği taşır. Buna karşın Kadro'daki milli kurtuluşçuluk fikri sosyalizm idealine kesinkes sahip değildir. Kadro hareketi sınıfsız, kaynaşmış, imtiyazsız bir toplum tasavvuruna sahipken; Yön hareketinde ise burjuvaziye ve feodal ağalara karşı, işçi ve emekçi kesimin öne çıkarıldığı sınıfsal analiz ön plandadır.

2.1.4. Milli Demokratik Devrim Hareketi

Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketi, solun 1960'lardaki zengin teorik tartışma ortamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Mihri Belli'nin öncülüğünde oluşan bu hareketin ilk ortaya çıkışı Yön dergisi sayfalarında olmuştur. Yön dergisinin kapanmasından sonra MDD hareketi mensupları görüşlerini kendi yayın mecraları olan *Türk Solu* dergisinde yazmaya devam etmişlerdir. Milli Demokratik Devrim tezi, Komintern-TKP çizgisinin 1960'lı yıllarda Türkiye ve dünya şartlarına uydurulmuş yorumu olarak ifade edilebilir.²¹⁶ Stalinizmin asker odaklı siyasal cephe yaratma düşüncesinden türetilen bir siyasi hareket olan MDD'nin temel hedefi, ülkede demokratik devrimi gerçekleştirebilmektir. Dönemin diğer Stalinci komünistleri gibi MDD'ciler de, yarı bağımlı ve az gelişmiş bir ülke olarak tahlil ettikleri Türkiye'de sosyalist bir devrimin değil, demokratik bir devrimin gerçekleşebileceğini düşünüyorlardı. MDD tezi, "ilerici" askeri rejimleri merkeze alan Suriye, Irak, Mısır, Endonezya, Sudan gibi geri kalmış ülkelerde "aşamalı devrim", "demokratik devrimde işçi sınıfı dışındaki sınıfların öncülüğü", "burjuva güçlerle ittifak" tezinin egemen olmaya başladığı bir dünya konjonktüründe ortaya çıkmıştı.²¹⁷

MDD tezi uyarınca Türkiye, "emperyalizme bağımlı", feodal kalıntıları hala bünyesinde barındıran ve henüz sanayileşmemiş bir ülke olarak resmedilirken, böyle bir ülkede hedeflenmesi gereken devrimin demokratik devrim olduğu savunuluyordu. Bağımsızlığı, feodal kalıntıların tasfiyesini, milli ve devrimci güçlerin iktidarını hedefleyen demokratik devrimin tamamlanmasından sonra sıra sosyalist devrime gelecekti. Sosyalist bir dönüşümden önce ülkenin tamamlanmamış

²¹⁶ Haluk Yurtsever, *Türkiye Solu 1960-1980: Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s.79.

²¹⁷ Ergun AYDINOĞLU, *Türkiye Solu (1960-1980)*, s.152.

ve yarım kalmış anti-emperyalist ve anti-feodal nitelikli milli ve demokratik hedeflerinin gerçekleştirilmesi gerekiyordu.²¹⁸

MDD'cilere göre Türk devrimi yarım kalmış bir devrimdi. Kurtuluş Savaşı, devrimin başarı kazanmış silahlı mücadele dönemi idi. Buradan alınan güçle feodal devlet yıkılmış, cumhuriyet kurulmuş; feodal devletin ideolojik kaynağı olan tarikat, tekke, vb. kapatılmış, yobaz sindirilmiş ve yabancı sermaye sahibi işletmeler millileştirilmişti. Fakat bütün bu olumlu gelişmelere karşın, asıl mesele olan üretim ilişkilerinde değişikliğe gidilmemiş, biçime dair konularla uğraşılmıştı.²¹⁹ Milli Mücadele'de ve onu izleyen dönemde devrimci hegemonyayı elinde tutan küçük burjuva kökenli asker-sivil aydın zümresi, karakteri gereği "... emperyalizmin iktisadi tahakküm ve sömürsünün kökünü kazıma yolunu tutmamış... emperyalizmin dayanaklarından biri olan feodal mütegalibeye karşı mücadele daha çok ideolojik alanda tutulmuş..."tu. Emperyalizmin sömürü düzenin ve onun işbirlikçisi feodal güçlerin kökünün kazınmamış oluşu ilerleyen zamanlarda karşı devrimci güçlerin ortaya çıkması sonucunu beraberinde getirmişti.²²⁰ Türkiye gelinen süreç itibariyle emperyalist bir sistemin içindeydi ve bu sistem yer altı kaynaklarına, dış ticaretine, politikasından kültürüne kadar Türk toplumunu baskı altında tutuyordu. Bu yüzden Türk toplumunun önündeki devrimci görev, Türk milli bağımsızlığını gerçekleştirerek, feodalizmin tüm izleri ile ortadan kaldırıldığı, milli birlik içinde özgür Türk ulusunun engelsiz gelişme şartlarını hazırlamaktı. Söz konusu demokratik devrim aşaması, sosyalist Türkiye'ye geçişte aşılması gereken zorunlu bir aşamayı.²²¹ Ayrıca MDD'cilerden Muzaffer Erdost'a göre "... ne şehirde, ne kırlık alanlarda, genel olarak üretim araçlarının toplumsallaştırılması" sorunu gündemde olmadığından Türkiye'de sosyalist devrime uygun bir ortam da yoktu. Zira sosyalizm bağımsız ülkede olur; sosyalizm temel şiarını ön plana çıkarmak için, iç sömürüyü kaldıracağım diyebilmek için, mutlaka bağımsız ülke olmak gerekirdi.²²²

²¹⁸ Erkan DOĞAN, "Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlmek", s.142.

²¹⁹ Savaş AÇIKKAYA, *Solun Türk Devrimiyle İmtihanı*, s.205.

²²⁰ Suavi AYDIN, "Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik", s.574.

²²¹ Çetin YETKİN, *12 Mart 1971 Öncesinde Türkiye'de Soldaki Bölünmeler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998, s. 208.

²²² Mustafa ŞENER, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, s.194-95.

Demokratik devrim, “karşı devrimci cephenin” dışında kalan her sınıf ve zümreyi, daha sarıh biçimde işbirlikçi sermaye ve feodal mütegalibe dışındaki “Türkiye halkının tümünü” kapsayan bir devrimci güçbirliği aracılığıyla yürütülecekti.²²³ Bu devrim perspektifi uyarınca işçi sınıfı, toplumun milli ve demokratik sınıf ve tabakalarıyla ittifak kurmak zorundadır. Bu sınıf ve tabakalar, yarı proleterler, yoksul köylülük, küçük burjuvazi, “asker-sivil aydın zümre” ve milli burjuvaziden oluşur.²²⁴ Anti-emperyalist ve anti-feodal savaşımın başarıya ulaşması, işçi sınıfından başka sınıfların da ittifakıyla mümkün olabilirdi. Mihri Belli’ye göre “çöküş döneminde olan emperyalizmin zorbalık tehditleri karşısında, milli demokratik güçler arasındaki dayanışmayı sağlamlaştırmak, demokratik güçlerin birliğini baltalayan bütün çabaları etkisiz bırakmak için Mustafa Kemal’in önderliğinde yürütülen kurtuluş mücadelesindeki ‘milli kenetlenme’nin yeniden sağlanması gerekiyordu.” “Millici güçler, ‘faşizme karşı demokratik güçlerin aktif mücadelesi’ şiarı etrafında” toplanmalıydı.²²⁵ Böylesine bir “milli kenetlenme”nin gerekliliğini Mihri Belli, Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’nın kazanılması için toplumun bütün kesimlerini mücadeleye ortak eden stratejisiyle benzeştiriyordu. Nasıl ki Mustafa Kemal “Misak-ı Milli sınırları içinde tam bağımsız Türk devleti”ni kurana kadar bütün kesimleri kucaklayan bir strateji izlemiş, laik cumhuriyetin inşasını bağımsızlığın kazanılması sonrasına ertelemişse, sosyalist devrim de demokratik devrim sonrası gündeme getirilmeliydi.²²⁶

MDD tezi uyarınca devrim mücadelesinde üç sosyal kategori yer alacaktır: İşçi sınıfı, köylülük ve asker-sivil aydın zümre. Bu üç kategori de, ekonomi ve mülkiyet ilişkileri içindeki konumları, siyasal hedefleri ve bunlara tekabül eden örgüt biçimleri itibarıyla tarihsel olarak farklı dünyaları temsil ederler ve bunlardan sadece işçi sınıfı modern bir sosyal sınıf olarak görülebilir. Ne var ki “Türkiye’nin özgül şartlarında” henüz modern işçi sınıfı değil, diğer sosyal tabaka ve kategoriler belirleyici olabilmektedir.²²⁷ Mihri Belli’ye göre Türkiye hiçbir zaman kapitalist gelişme görmediği için Türkiye’de işçi sınıfının yeri “iğreti” durumdaydı. Köyle

²²³ A.g.e., s.186.

²²⁴ Ergun AYDINOĞLU, “Düzenin Yabancılaşması ya da Bir Tezin Tarihsel Kaderi Üzerine Bir Deneme”, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı.1, 2012, s.82.

²²⁵ Çetin YETKİN, *12 Mart 1971 Öncesinde Türkiye’de Soldaki Bölünmeler*, s. 209-210.

²²⁶ A.g.e., s.210.

²²⁷ Ergun AYDINOĞLU, *Türkiye Solu (1960-1980)*, s.178.

bağlarını sürdürerek “yarı köylü” vasfını muhafaza eden Türkiye işçi sınıfı, hiçbir zaman “kendisi için sınıf” hüviyetine bürünerek “tarih görevi” olan toplumsal öncülük hüviyetini öne çıkaramamıştı. Bu yüzden MDD “... bir devrimci aydın çekirdeğin yönetiminde çok çetin bir kurtuluş savaşı” olarak tasarlanıyordu. Bu aydın çekirdek ise “Kemalizm kolundan gelen devrimcilerle sosyalizm kolundan gelen devrimciler”den oluşacaktı. Mihri Belli, MDD’yi yönetecek aydın çekirdeğinin Kemalizm kolundan gelen kısmının Yön-Devrim hareketi olmasını planlarken, sosyalizm kolundan gelen kısmı ise, kendi etrafında oluşan hareket olacağını hesap ediyordu.²²⁸ MDD’cilere göre demokratik devrim projesinde asker-sivil aydın zümrenin öne çıkarılmasının sosyalist teoriyle çelişen bir tarafı da bulunmuyordu. Marks da *Louis Bonaparte’ın XVIII. Brumaire’i* adlı eserinde, XIX. Yüzyıl ortaları Fransa’ında devlet memuru zümresinin beş yüz bin kişilik kocaman bir kitle teşkil ettiğine ve bu zümrenin üzerinde önemle ve özellikle durulması gerektiğine işaret eder ki Türkiye’de asker-sivil memurların sayısı Marks’ın önemle üzerinde durduğu sayıyı aşar.²²⁹ Mihri Belli’nin asker-sivil aydın zümrenin devrimciliğine ilişkin söylediği şu sözler oldukça öğreticidir:

“Yüzyıldan uzun bir süre Türkiye’nin kaderine hükmetmiş olan asker-sivil bürokratik zümre, bir geçmişin, bir geleceğin temsilcisidir. Bu miras elbette ki zümrenin politik bilinci üzerine etkili olmaktadır. Asker-sivil aydın zümrenin ideolojisinin günümüz koşullarına uydurulmuş bir Kemalizm olduğu söylenebilir. Asker-sivil aydın zümre, gerek kök bakımından, gerek genel durum bakımından içinde sayılması gerektiği Türk küçük burjuvazisinin en bilinçli kolunu, bu sınıfın öncü müfrezesini teşkil etmektedir. Kesin olarak demokratik devrimden yanadır, sosyalist devrime karşı olması için sınıf açısından bir neden yoktur.”²³⁰

MDD tezi, Stalinist asker odaklı cephe yaratma düşüncesi itibariyle kaynağını dönemin uluslararası komünist hareketlerinde bulurken, aynı zamanda İttihat ve Terakki’den beri süregelen *modernleştirici asker* anlayışından da besleniyordu. MDD’ciler de sözü edilen gelenekselleştirilmiş siyasal

²²⁸ Gökhan ATILGAN, “Mihri Belli”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 565.

²²⁹ Gökhan KARSAN, “‘Eski Tüfek’ Bir Sosyaliste Milliyetçilik Sosyalizm İkilemi: MDD ve Mihri Belli”, *Doğu-Batı*, Yıl. 8, Sayı. 31, 2005, s.246-47.

²³⁰ Haluk Yurtsever, *Türkiye Solu 1960-1980: Yükseliş ve Düşüş*, s.81.

dönüşüm/modernizasyon anlayışı çerçevesinde askerle, bilhassa da ‘genç subaylar’la ittifak ilişkileri içerisinde olmuşlardır. Yani MDD’nin askerle ilişkisi, hem hareketin bağlı olduğu komünist sistem, hem de orduya önem atfeden Türk modernleşmesi tarafından belirleniyordu.²³¹

MDD tezi Marksizm’in evrensel iddialarına temel oluşturan, kapitalizmin doğasıyla açıklanan sınıfsal karşıtlıkları, kapitalist (ezen) uluslarla-proleter (ezilen) uluslar arasında kurarak Marksizm’in yerelci bir yorumunu yapar. Buna göre Marksizm’in ülke gerçeklerine uygulanabilirliği sorunu etrafında, “kendi olanın” sürekli ve dönüşlü olarak vurgulandığını görüyoruz.²³² Bu sebeple MDD tezinde sosyalizm ve milliyetçilik çelişen olgular olarak görülmez. Aksine sosyalizmin, anti-kapitalist ve anti-emperyalist mahiyetiyle ulusçuluğu bünyesinde taşıdığı düşünülür. Örneğin Mihri Belli, Fransız sosyalist Jean Jaures’in “*vatanseverliğin azı seni enternasyonalizmden uzaklaştırır, çoğu yakınlaştırır; öte yandan, enternasyonalizmin azı seni vatanseverlikten uzaklaştırır, çoğu yakınlaştırır*” sözünden hareketle enternasyonalizmle milliyetçiliğin birbirinin tamamlayıcısı olduğu tezini savunur. Mihri Belli’ye göre MDD bir uluslaşma sürecidir aynı zamanda. Uluslaşmadan, demokratik devrimin sonucuna varmadan sosyalizme gidilemez, halklar ancak yabancı boyunduruğunu atarak ve feodal bölünmeye son vererek, tam anlamıyla uluslaştıkları takdirde mutlu bir geleceğe yönelebilirlerdi.²³³

1960’ların sonuna kadar Mihri Belli öncülüğünde temsil olunan Milli Demokratik Devrim cephesi, 1970 tarihinden itibaren kendi içerisinde bölünmeler yaşamaya başlıyordu. MDD hareketi ilk planda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne (SSCB) yakın tutumuyla Mihri Belli’nin *Aydınlık Sosyalist Dergisi* (ASD) ile Çin Devrimi’ne ve Mao’ya yakın Doğu Perinçek ve arkadaşlarının *Proleter Devrimci Aydınlık* (PDA) grubu olarak iki gruba ayrılmıştı. Bu iki grup arasındaki ayrışma, bir parti kurup kurmama, TİP’e yaklaşım, öncülük sorunu, milli cephe, milli demokratik devrim, Kemalizm, çalışma tarzı, feodalizm gibi konulardan kaynaklanıyordu.²³⁴

²³¹ Hasan Bülent KAHRAMAN, “Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi”, s.57-59.

²³² Gökhan KARSAN, “‘Eski Tüfek’ Bir Sosyalistte Milliyetçilik Sosyalizm İkilemi: MDD ve Mihri Belli”, s.240.

²³³ A.g.m., s.242.

²³⁴ Mustafa ŞENER, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, s.210.

PDA çizgisi, Üçüncü Dünya'nın emperyalizme karşı direnişinin öncülüğünü yapmaya çalışan Çin Komünist Partisi tezlerine yakın bir duruşun temsilciliğini üstlenmişti. Doğu Perinçek, Şahin Alpay ve Halil Berktaş gibi isimlerin öncülüğünü üstlendiği PDA hareketi, Mao'nun uzun soluklu bir mücadeleyi, ittifakları ve halk savaşını öne çıkaran siyasetini rehber edinmişti. MDD'nin gerekliliği ve zorunluluğu noktasında Mihri Belli'nin ASD teziyle hem fikir olan PDA çizgisi, işçi sınıfının öncülüğü hususunda onlarla ters düşmüştür. Emperyalizme karşı verilecek mücadelede, olabildiğince geniş bir cephe içerisinde milli güçlerin seferber edilmesine yoğunlaşmak gerektiğini düşünen PDA grubu, ASD çizgisinin sınıfı öne çıkaran söylemine karşılık daha gevşek bir halk kavramından yola çıkarak mücadelenin örgütlenmesi taraftarıydı.²³⁵ PDA hareketi, Mao'nun uluslararası sistemi üç gruba ayıran "Üç Dünya Teorisi"nden etkilenmişti. Buna göre birinci grup iki süper devlet olarak nitelenen ABD ve SSCB'den oluşur. İkinci grup ise ileri kapitalist ülkeleri kapsar. Geriye kalan ülkeler ise "üçüncü dünya" olarak tasnif edilen gruba girer. Bu tasnif uyarınca esas çelişki ABD ve SSCB ile "üçüncü dünya ülkeleri" arasındadır.²³⁶ Mao'nun emperyalist devletler kategorisine Sovyetler de dahildir. Hatta potansiyel tehlike itibarıyla ABD'den daha önemli bir tehdit unsurudur. Mao'ya göre ABD dönem itibarıyla yıpranmış ve yorgun bir güçtür. Buna karşılık Sovyetler Birliği ise yükselen dinamik bir emperyal güç olarak dünya halkları için ABD'ye göre daha tehlikeli bir devlettir. Bu analiz çerçevesinde Türkiye'de de Maocu kesim tarafından Sovyet tehdidi birincil sorun olarak görülmeye başlanır.²³⁷ Bu sebeple PDA'cılar "Ne Amerika, Ne Rusya Bağımsız Demokratik Türkiye" sloganında özetlenebilecek bir duruşu savunurlar. Aydınlik hareketi de sosyalizmi dönemin diğer bir çok sol oluşumu gibi ulusal bir direniş ideolojisi olarak sunmuştur. Milliyetçilerin Batı karşısında millete atfettikleri ontolojik iyilik bu defa sosyalizan bir etiketle ulusal bağımsızlık fikrine gömülü olarak savunulmuştur.²³⁸

²³⁵ M. Görkem DOĞAN-Kerem ÜNÜVAR, "Üçüncü Dünya'cılık, Maoculuk, Aydınlikçılık", s.721-22.

²³⁶ A.g.m., s.728.

²³⁷ Ergun AYDINOĞLU, 'Sol Hakkında Her Şey'mi?: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Sol Üzerine Bir Değerlendirme, İstanbul: Versus Kitap, 2008, 225.

²³⁸ M. Görkem DOĞAN-Kerem ÜNÜVAR, "Üçüncü Dünya'cılık, Maoculuk, Aydınlikçılık", s.734-35.

Mihri Belli'nin MDD hareketinden kopan diğer unsurlar ise Türkiye Halk Kurtuluş Partisi (THKP), Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist (TKP/M-L) gibi daha çok devrimci şiddet yoluyla değişimi gerçekleştirmek isteyen gruplar olmuştur. Bu oluşumlar, “barışçı şartlar içinde mücadele” umudunu kaybetmiş ve halk kitlelerini kurtuluşa götürecektir. Bu şiddet politikasını temel alan silahlı mücadeleye yönelmişlerdir.²³⁹ MDD hareketinden kopuşlarından kısa bir süre sonra belirledikleri hedefler doğrultusunda Türkiye’yi sarsan eylemlere girişmişlerdir. Kısa bir süre içinde banka soygunları, bir işadamı ve bir çocuğun fidye amacıyla kaçırılması, Ankara’da beş Amerikan askerinin kaçırılması, bombalama olayları, İsrail’in İstanbul başkonsolosunun kaçırılması ve öldürülmesi, Ünye’de dört İngiliz teknisyenin kaçırılması gibi eylemlere imza atmışlardır.²⁴⁰ Bu sol şiddet her şeyden önce “emperyalizme karşı bir savaş” ya da “bir bağımsızlık savaşı” olarak telakki ediliyordu. Özellikle Asya ve Latin Amerika örnekleri ve Filistin direnişi bu anti-emperyalist tahayyülün oluşumunda etkili olmuştu. Devrimci şiddet, Osmanlı tarihinden Şeyh Bedrettin gibi figürlerin halk hareketi ve isyan geleneği bağlamında yeniden öne çıkarılması, Che, Ho Amca gibi devrimci öncülerin romantize edilmesi, sol savaş literatürünün Türkçe’ye çevrilmesi sonucunda gitgide popülerleşiyordu.²⁴¹

Devrimci şiddet politikası temelinde klasik MDD çizgisinden kopan en önemli oluşumlardan birisi Mahir Çayan’ın öncüğündeki Türkiye Halkın Kurtuluşu Partisi-Cephesi’dir (THKP-C). MDD öğrenci liderlerinden olan Mahir Çayan, 12 Mart’a kısa bir süre kala Mihri Belli çizgisini sağcılıkla, pasifistlikle ve oportünizmle suçlayarak THKP-C’yi kurmuştu. Devrim için orduyla işbirliği yapma yanlısı Mihri Belli’ye karşılık Çayan, Latin Amerika tarzı devrimciliği benimsemişti ve silahlı mücadele yürütülmesi taraftarıydı.²⁴² Çayan’ın siyasal ve ideolojik çizgisi, dünyanın pek çok bölgesinde sürdürülen devrimci hareket ve gelişimlerden etkilenmiştir. Onun

²³⁹ Hamit BOZARSLAN, “Türkiye’de Siyasi Şiddetin Fikri Kaynakları”, ed: Ömer Laçiner, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 9: Dönemler ve Zihniyetler* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 378.

²⁴⁰ Ergun AYDINOĞLU, *Türkiye Solu (1960-1980)*, s.260.

²⁴¹ Hamit BOZARSLAN, “Türkiye’de Siyasi Şiddetin Fikri Kaynakları”, s.379.

²⁴² Savaş AÇIKKAYA *Solun Türk Devrimiyle İmtihanı*, s.230.

yaklaşımı 1968'den itibaren Çin, Latin Amerika ve Vietnam deneyimlerinden etkilenen bir sentez niteliği taşıyordu.²⁴³

Mahir Çayan'ın siyasi analizlerinde belki de en önemli unsur emperyalizm kavramsallaştırmasıdır. Çayan'ın emperyalizm tasviri uyarınca Türkiye neredeyse bütün sistemi eline geçirmiş bir emperyalist düzenin kısıkcısı altındadır. Kendi ifadeleriyle; “İlk bakışta dağ gibi güçlü gözükten ve her çeşit oportünizmin stratejik planda büyüttüğü Yankee işgali, ülkenin sanatından sporuna kadar bütün sosyal yaşantısında kendisini hissettirmektedir. Yeraltı kaynaklarından dış ticaretine, ekonomisinden politikasına kadar ülkenin üzerinde denetim kurmuş olan Yankee emperyalizmi bilindiği gibi feodal müttefiki ile birlikte demokrasiciliğimizin iktidar partisidir.”²⁴⁴ Yine ona göre “ülkemizin bugünkü sürecinde baş çelişmenin, Amerikan emperyalizmi ile bir avuç hainin dışındaki bütün Türkiye halkı arasında olduğu açıktır.”²⁴⁵ Böylesine kuşatıcı bir emperyalizm ağından kurtuluş yine Milli Demokratik Devrim yoluyla olacaktır. Fakat Çayan'ın ulusal kurtuluşçu tutumu klasik MDD yaklaşımdan farklıdır. Klasik MDD'nin anti-emperyalist milli savaş yaklaşımı yerine, dünya konjonktürü analizine dayalı, yabancı ve yerli sermayenin iç içe geçtiği bir hal olarak ‘yeni sömürgeciliğe’ karşı onun bileşeni olmayanların yürüteceği bir kurtuluş savaşı teorize edilir.²⁴⁶

Mihri Belli'nin klasik MDD çizgisini takip etmeyi bırakıp, rotasını silahlı mücadeleye çeviren bir diğer oluşum da Türkiye Halkın Kurtuluşu Ordusu (THKO)'dur. Popüler önderi ve sürükleyicisi Deniz Gezmiş olan hareket, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil, Cihan Alptekin gibi bir dizi gençlik önderinden oluşuyordu.²⁴⁷

Siyasi bir oluşum olmaktan çok askeri bir örgütlenme modeli çerçevesinde hareket eden THKO, “az sayıda kararlı devrimci eliyle gerçekleştiği” düşünülen Küba devriminden ve Che Guevera'dan esinlenmişti. Hareket daha çok

²⁴³ Mustafa ŞENER, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, s.215.

²⁴⁴ Aktaran Doğan GÜRPINAR, *Ulusalçılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, 242.

²⁴⁵ A.g.e., s.243.

²⁴⁶ Süreyya T. KOZAKLI, “Mahir Çayan'ın Siyasi Düşüncesi”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 502.

²⁴⁷ Haluk Yurtsever, *Türkiye Solu 1960-1980: Yükseliş ve Düşüş*, s.135.

silahlı eylemciliğe yoğunlaştığı için, işin teorik yanını önemsememişti. Bu sebeple harekete dair elde birkaç bildiri ve Hüseyin İnan'ın *Türkiye Devriminin Yolu* broşürü dışında yazılı bir belge kalmamıştır.²⁴⁸ Balgat'ta 4 ABD erini kaçırdıktan sonra yayınladıkları bildiriden hareketin siyasetine ilişkin bilgi edinebilmek mümkündür. Bu bildiride hareketin amacı “Amerika’yı ve bütün yabancı düşmanları temizlemek, hainleri yok etmek ve düşmandan temizlenmiş tam bağımsız Türkiye’yi kurmak” olarak belirtilir. Hüseyin İnan'ın *Türkiye Devriminin Yolu* broşüründe ise Türkiye, “ekonomik, politik, askeri, kültürel alanlarda emperyalizme yarı bağımlı, az gelişmiş kapitalizm ile feodal ve yarı-feodal üretim ilişkilerinin bir arada yaşamakta olduğu bir ülke” olarak tasvir edilirken, milli burjuvazinin ve onun kontrolünde bir milli sanayinin yok denecek kadar az oluşuna vurgu yapılıyordu. Broşüre göre emperyalizmin ülke içindeki müttefikleri “gerici sınıf ve tabakalar işbirlikçi burjuvazi, ticaret burjuvazisi, toprak ağaları, aracı sınıflar” idi. Hakim çelişki de emperyalizm ile halk kitleleri arasındaydı. Halkı oluşturan “ezilen sınıf ve tabakalar kendilerini sömüren emperyalistler ve uşakları ittifakına karşı doğal bir ittifak içerisindedir.” “Halk kitlelerinin gerici sınıflar diktatoryasını yıkmak için verdikleri halk savaşı, ezilen sınıf ve tabakaların ittifakıyla başarıya ulaşacak”tı.²⁴⁹

Sonuç olarak Milli Demokratik Devrim tezi 1960'larda sol hareketin içeriğini önemli ölçüde etkilemiştir. Temelde iktidarı ele geçirme ve düzeni değiştirme amacını taşıyan MDD'cilerin iktidarı ele geçirdikten sonra nasıl bir düzen kuracaklarına dair çok fazla bilgi sahibi değiliz. MDD hareketi gelecek perspektifi ortaya koymaksızın, hoşnut olmadıkları mevcut sisteme ilişkin değerlendirmeler üzerinden kendisini ifade eder. Genellikle çarpık bir kapitalizmin varlığı, ülkenin bütün bünyesine sirayet etmiş bir emperyalizm tasavvuru ve bu emperyalizmin ülke içindeki destekçiliğini üstlenen feodal kalıntılar ve burjuvazi üzerinden Türkiye tahlili yapılır. MDD tezini savunan grupların hemen hemen hepsi de Atatürk önderliğinde gerçekleşen Kurtuluş Savaşı'na anti-emperyalist bir misyon atfederler. Bu anti-emperyalist kalkışmayı da kendi teorilerinin hayata geçirilmesi noktasında bir motivasyon unsuru olarak işlerler. MDD hareketlerinin tamamı parlamenter mücadeleyi küçümser ya da bunu nafi bir çaba olarak görür. Çünkü parlamenter

²⁴⁸ Mustafa ŞENER, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, s.214.

²⁴⁹ Haluk Yurtsever, *Türkiye Solu 1960-1980: Yükseliş ve Düşüş*, s.139.

sistem gericileri, yobazları, tefecileri, feodalleri ve nihayetinde emperyalistleri ihya eden bir düzen olarak telakki edilir. Bunun yerine daha acil ve hızlı sonuç veren bir çözüm metodu olarak Milli Demokratik Devrim öne çıkarılır. Kendisinden önceki Yön hareketiyle sınıfsal analiz, emperyalizm tahlili ve devrim fikri noktasında benzeşen MDD hareketi, kalkınma söyleminin yokluğuyla Yön'den ayrışır. Yön hareketinin alamet-i farikası sayılabilecek kalkınma mottosu, MDD fikriyatı içerisinde görülmez. Yön hareketi Kemalizm'i kalkınmacı bir ideoloji olarak yorumlarken, MDD'ciler Kemalizm'e sadece anti-emperyalist yönü itibariyle değer verirler. Bunun dışında asker-sivil bürokrasinin önemi konusunda iki hareket de uzlaşa içerisindedir. MDD oluşumu 2000'lerde şekillenen ulusalcılığın gramerini oluşturması itibariyle oldukça önem taşır. Ulusalcıların emperyalizm tahlilleri ve anti-emperyalizm söylemleri de büyük oranda MDD'den etkilenecekti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSALCILIK AKIMI

3. 1. 1980-1990 DÖNEMİNDE ATATÜRKÇÜLÜĞÜN YENİDEN İNŞASI

Ulusalculuğu anlamak açısından 1980 sonrasında Kemalizmin veya Atatürkçülüğün nasıl bir değişim geçirdiğine bakmak gerekir. Kemalizmin genellikle belirli bir siyasal fikirler demetine tekabül ettiği düşünülse de, esasında Kemalizm sabit bir tekilliğe işaret etmez. Bu yüzden Türk siyasal hayatının farklı dönemlerine özgü tek bir Kemalizm'den ziyade Kemalizmler'den bahsetmek daha doğru olur. Farklı dönemlerde Atatürk ve Atatürkçülük, her bir ayrı tarihsel koşula göre anlamı devamlı farklılaşan ve çeşitli anlamlara bürünen olgular olarak ortaya çıkabilmiştir. Atatürkçülük, belli bir konuma yerleştirmenin imkansız olduğu bir belirsizlik muntıkası içinde 'Atatürk'ün keyfi biçimde konumlandırıldığı bir egemenlik süreci olarak tarif edilebilir.²⁵⁰ Nitekim Cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönemde, yani 1930'lu yıllarda, modernleştirici bir ideoloji olarak ortaya çıkan Kemalizmin, 1960'larda sol, 1970'lerde sağ, 1980'lerde bürokratik, 1997 döneminde laikçi ve 2000'lerde de ulusalcı yorumlarının yapılabildiğini görüyoruz.²⁵¹ Yani Kemalizmin, aynı zamanda "hem her şey hem de hiçbir şey olma haline", "somut ve genel bir siyasi programın başat ideolojik sabitleyeni olmama" durumuna tekabül ediyor oluşu²⁵² sayesinde, farklı Kemalizmler mümkün olabilmıştır. Tam da bu belirsizlik hali onun esas gücünün kaynağı niteliğindedir. Çünkü onun nihai anlamı ne kadar kararlaştırılmazsa, tüm farklılıkları içerdiği yönündeki yanılsama da o kadar güçlenmiş oluyordu. Bu sayededir ki farklı dönemlerde, farklı gruplar Atatürkçülüğü bir meşruiyet şemsiyesi olarak kullanabilmişlerdi. Kemalizmin sözkonusu farklı yüzlerinin, farklı yorumlarının varlığını dikkate alarak bu bölümde, Kemalizmin 90'lardaki haline odaklanacağız.

²⁵⁰ Hilal KAPLAN, *Türkiye'nin Ölmeyen Babası&Atatürkçü Gençliğin İmkansız Yası*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.95-96.

²⁵¹ Hasan Bülent KAHRAMAN, "Hangi Kemalizm Bitmeli?", *Sabah*, 30. 05. 2012.

²⁵² Mesut YEĞEN, "Kemalizm ve Hegemonya", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.69.

1960-71 arası kapsayan, Kemalizmin sol yorumunun revaçta olduğu dönem 12 Mart muhtırasıyla birlikte yeni bir evreye girmiştir. Muhtıranın ardından Yön-Devrim hareketinin dağılması ve öncülerinin yargılanması neticesinde sol-Kemalizm, artık sadece Cumhuriyet gazetesinde köşe yazarlığı yapan ve bu gazetede yazıları yayınlanan aydınların savunduğu bir hareket haline gelmiştir.²⁵³ Fakat esas sol-Kemalizm ilişkisine darbe vuran olay 12 Eylül darbesi olmuştur. 12 Eylül darbesini gerçekleştirenler, Kemalizmin sola açılan bütün yorumlarını tehlikeli addederek, Kemalizmi ya da o 12 Eylül sonrasında daha çok kullanılan adıyla Atatürkçülüğü, restorasyona tabi tutmuştu.²⁵⁴ 12 Eylül liderliği Kemalizmin sol yorumuna oldukça olumsuz bakarken, yaşanan pek çok sorunun kaynağında da sol-Kemalist kadroların var olduğunu düşünüyordu. Hatta bu o derece öyleydi ki, Kemalizm kavramı bile 1980 öncesi dönemde solla ilişkilendirilmiş olması itibarıyla kullanım dışına itilmiş, onun yerine -aynı zamanda yeni dönemdeki politik güzergahlarının da farklılığına dikkat çekmek adına- Atatürkçülük kavramının kullanılmasına özen gösterilmişti.²⁵⁵ Kenan Evren'in şu sözleri, yeni dönemdeki Atatürkçülük anlayışlarının nasıl olacağını ve kendilerinden önceki Kemalist politikaları nasıl değerlendirdiklerinin anlaşılabilmesi bakımından oldukça öğreticidir:

*“Cumhuriyet’in temel taşlarından Atatürkçülük adına tahrifat ve tahribat yapmış olanların yozlaştırmış oldukları Cumhuriyet kuruluşlarını yeniden düzenleyeceğiz, gerekirse bu düzenlemeyi o kuruluşu kapatıp yeniden açmak suretiyle gerçekleştireceğiz.”*²⁵⁶

12 Eylül'ün lider kadrosu sol-Kemalist parantezi kapatıp, organik, korporatist bir toplum modeline geri dönmek amacıyla, 1930'ların ihyasını hedefleyen bürokratik bir Kemalizm'i hedeflemişti.²⁵⁷ 12 Eylül, yeni yarattıklarıyla ve yeniden tasarladıklarıyla “Atatürkçü bürokratik kurumlar” üzerinden merkezci ve

²⁵³ Faruk ALPKAYA, “Bir Yirminci Yüzyıl Akımı: ‘Sol Kemalizm’”, ed: Ahmet İnsel, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.479.

²⁵⁴ Yüksel TAŞKIN, “12 Eylül Atatürkçülüğü ya da Bir Kemalist Restorasyon Teşebbüsü Olarak 12 Eylül”, ed: Ahmet İnsel, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.570-583.

²⁵⁵ Mete K. KAYNAR, “Totem, Tabu, Mustafa Kemal ve Atatürkçülük”, ed: Ömer Laçiner, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 9:Dönemler ve Zihniyetler* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.1108.

²⁵⁶ Yüksel TAŞKIN, 12 Eylül Atatürkçülüğü ya da Bir Kemalist Restorasyon Teşebbüsü Olarak 12 Eylül”, s.577-78.

²⁵⁷ Hasan Bülent KAHRAMAN, “Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi”, s.61.

tamamen (ne sağ, ne sol) ideoloji dışı ve üzeri, devletten başka bir referansı olmayan bir “Atatürkçü Düşünce Sistemi” kurmayı amaçlıyordu.²⁵⁸ 80 öncesindeki Atatürkçülüğü farklı yorumlama girişimlerinin önünü tıkamış, bir nevi onun yorumunu tekeline almıştı. 12 Eylül yönetiminin Atatürkçülüğü yeniden tanımlama girişimi, sol-Kemalist aydınları oldukça rahatsız etmişti. İlhan Selçuk, Uğur Mumcu, Mümtaz Soysal, Sina Akşin gibi aydınlar 12 Eylül’de sunulan bu ideolojiyi ‘*dondurulmuş Atatürkçülük*’ olarak nitelendirmiş ve bu yeni dizayn çabasını eleştirmişlerdir. Örneğin İlhan Selçuk, Cumhuriyet gazetesinde 12 Eylül’ün Atatürkçülüğe müdahalesini “Atatürkçülük muz mudur?” başlıklı bir yazıyla eleştirmişti ve onun bu yazısı nedeniyle gazeteye belirli bir süre kapama cezası verilmişti. Bunun yanında 12 Eylül yönetimine yöneltilen bir diğer eleştiri de, Türk-İslam sentezi oluşturma çabası içerisinde olduklarına dönüktü. Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’nun (ADTYK) oluşturulması gibi hamleleri bu amaca bağlayan sol-Kemalistler, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) gibi kurumlara yapılan atamalarda Aydınlar Ocağı derneğinin üyesi milliyetçi muhafazakâr isimlere öncelik tanındığını iddia ediyorlardı. Uğur Mumcu 1987’de Cumhuriyet gazetesinde yazdığı bir köşe yazısında bundan yakınınıyordu:

“Bugün birçok rektör ve dekan, Türk-İslam sentezi ideolojisini yayan “Aydınlar Ocağı” adlı derneğin üyesidirler. Üniversitelerde inkılap tarihi dersleri “Atatürk Milliyetçiliği” kavramını Marksizm ile özdeş sayan bir “kadro” tarafından okutulmaktadır. TRT, “Türk-İslam sentezi” görüşünün başlıca yayın organlarından birisidir. Devlet bürokrasisinde köprü başları, imam-hatip okulu çıkışlı memurlarca tutulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı’nca tarikat yayınları okullara tavsiye edilmektedir. Zorunlu din derslerinde din devleti propagandaları yapılmakta, “birader vakıfları” aracılığı ile “İslamcı gençlik kuşağı” yetiştirilmektedir.”²⁵⁹

1990 sonrasında Kemalist kesimde belirgin hale gelecek olan irtica korkusunun temelleri büyük ölçüde 80’lerde atılmıştı. 12 Eylül müdahalesi sonrası iç ve dış politikada yaşanan gelişmeler, bu kesim tarafından İslami bir rejime doğru gidişin belirtileri olarak yorumlanıyordu. Örneğin Çetin Yetkin, 12 Eylül dönemini, “Atatürk’ün ölümünden günümüze dek yaşanan irticayı, yani geriye dönüş sürecini

²⁵⁸ Doğan GÜRPINAR, *Ulusalçılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, s.85.

²⁵⁹ Uğur MUMCU, *Laiklik Ruhuna Fatiha*, Ankara: UM-AG Yayınları, 2005, s.25-26.

oluşturan aşamalardan biri” olarak görüyordu. “İrticaya yönelik gelişmeler bu dönemde, daha önce hiçbir dönemde olmadığı ölçüde yaygınlaşmış ve yoğunlaşmış”tı.²⁶⁰ Kemalist aydınlara göre 12 Eylül politikaları, darbeden sonra yapılan ilk seçimde iktidara gelen Özal tarafından başka şekillerde devam ettirilmişti. Emre Kongar’a göre Özal “dinin siyasallaşmasına” ve “siyasal İslam”a destek vermişti. Özal döneminde “siyasette İslam motiflerinin kullanılması” olayı açıkça “şeriat devleti” kurma çabalarına dönüşmüştü.²⁶¹ Özal döneminde iç politikadaki gelişmelerin yanı sıra, Suudi Arabistan, İran gibi ülkelerle dış ilişkilerde yakınlaşmanın artması da Kemalistlerin irtica korkusunu besleyen bir başka etken olmuştu. İlişkilerin yoğunlaşmasına paralel olarak İslami rejime sahip bu ülkelerin Türkiye’deki etkinliklerinin arttığı düşünülüyordu. Bu ülkelerin bir süre sonra “siyasal İslam” ideolojisini ve şeriat devletini Türkiye’ye ihraç edeceği korkusu oldukça yaygınlaşmıştı.²⁶² Uğur Mumcu’nun Özal iktidarı döneminde, yurt dışı etkinliklerde imamların maaşlarının ödenmesi için “Rabıta” örgütü ile mali bir bağ kurduğu iddiaları söz konusu irtica tehdidini daha da güncel hale getirmişti. İslami rejimlerle kurulan, yer yer informel hale gelen bu ekonomik ilişki ağı, Kemalist kesimin zihnindeki negatif Arap imgesini yeniden gündeme taşımıştı. Kemalist tarih yazımından da kaynaklanan Arap şüpheciliği bu kez başka bir biçimde kendisini gösteriyordu. Birinci Dünya Savaşında Türklere karşı ihanet içinde oldukları öne sürülen Arapların, bu kez İslami rejimlerini Türkiye’ye ihraç etmek istedikleri düşünülüyordu. Söz konusu negatif Arap imgesi, zaman zaman kendisini kullanılan ırkçı ifadelerde açığa vuruyordu. Örneğin Uğur Mumcu, Suudi ve İran karşıtlığını dile getirirken yer yer ırkçı ifadeler kullanmaktan imtina etmiyordu.²⁶³

1980 sonrası dönemde dünyada yeni-sağ siyasal-iktisat anlayışının hâkimiyet kurmasına paralel olarak, Turgut Özal iktidarının ekonomiyi liberalleştirmeye dönük girişimleri de Kemalist çevrenin tepkisine neden olmuştur. Özellikle 24 Ocak kararları olarak bilinen ekonomik düzenlemeler, Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) Türkiye’ye dayattığı bir program olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

²⁶⁰ Çetin YETKİN, *12 Eylül’de İrtica Niçin ve Nasıl Gelişti?*, İstanbul: Ümit Yayıncılık, 1994.

²⁶¹ Emre KONGAR, *21. Yüzyılda Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s.225.

²⁶² A.g.e., s.253.

²⁶³ Asena GÜNAL, “Uğur Mumcu”, ed: Ahmet İnsel, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.485.

Bu kararlar neticesinde ülke ekonomisi uluslararası kuruluşlara teslim edilmiş ve devlete el çektirilmişti.²⁶⁴ Tefvik Çavdar'a göre 24 Ocak Kararnamesi ile Özal Türkiye'yi "uluslararası finans oligarşisinin cazibe merkezi haline" getirmişti.²⁶⁵ Bunun yanında Özal'ın aile bireylerini de içine alan yolsuzluk olaylarının artması, ekonomide adam kayırma, rüşvet ve iltimas olaylarının artış göstermesi inşa edilmeye çalışılan liberal ekonomik sistemin sonuçları olarak yorumlanıyordu. Yaşanan olumsuzluklardan liberal düzenin sorumlu tutulması, liberalizme karşı negatif bir önyargının oluşmasına neden olmuş ve bu dönemde "liboş", "entel-dantel" gibi liberalizm düşmanlığı ile aydın düşmanlığını birleştiren kötüleyici, aşağılayıcı sıfatlar gündelik dile girmiştir.²⁶⁶ Turgut Özal, gerek uyguladığı ekonomik politikalar, gerek siyasal görüşü gerekse de klasik siyasetçi tipinin dışına çıkan davranışlarıyla Kemalistler'in ve bazı sosyalistlerin tepki duyduğu bir figür haline gelmişti. Özal, geleneksel Atatürkçü entelijansiya tarafından "kıroluğun", "kültürel filistinizm" in (avamiliğin) sembolü, tüm bu süreçlerin siyasi tezahürü ve vücuda gelmiş hali olarak görülüyordu.²⁶⁷ Örneğin Attila İlhan'a göre Özal'la beraber, " 'sistem'in [emperyalizmin] aradığı, 'mesele çıkarmayacak', onun verdiği ile yetinecek "tüketici' tipi" oluşturulmuş, yuppileri ve hayatını tüketmek üzere kurmuş 'köşe dönücülere' bu dönemde tanımışızdır.²⁶⁸ Uğur Mumcu'ya göre ise "bir yandan 'Suudilik' yoluyla İslamlaşma"; İslamlaşma ile birlikte 'Nakşibendilik' başta olmak üzere, mezhep örgütleri kanalı ile din duygularının siyasete sokulması, öte yandan liberal ekonomi ve borç siyaseti ile uluslararası kapitalizm ile bütünleşmek, ne yazık ve ne acıdır ki bugün 'Atatürkçülük' diye sunulabilmekte"ydi.²⁶⁹

1990'larda ise Kemalizm yeni bir evreye girmiştir. 1960'lardan beri soldan beslenen, kalkınmacı damar gitgide yerini, laiklik ilkesi paralelinde ifade edilen çağdaş yaşam tarzı savunuculuğuna bırakmıştır. 60'larda ve 70'lerde Kemalizm'in ana ilkesi ve solla bağlantısının temel unsurları 'anti-emperyalizm' ve 'bağımsızlıkçılık' olmuşken, 90'larda ana ilke ve 'sol' olma iddiasının temel

²⁶⁴ Emre KONGAR, *21. Yüzyılda Türkiye*, s.418.

²⁶⁵ Tefvik ÇAVDAR, *Küreselleşen Kapitalizm Türkiye Cumhuriyeti'ni Hiç Affetmedi!..*, yöneten: Attila İlhan, *Bir Millet Uyanıyor-1* içinde, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005, 121.

²⁶⁶ Halil BERKTAY, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008 Türkiye Üzerine Notlar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008, s.28.

²⁶⁷ Doğan GÜRPINAR, *Ulusalçılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, s.56.

²⁶⁸ Attila İlhan'dan aktaran Doğan GÜRPINAR, a.g.e., s.57.

²⁶⁹ Uğur MUMCU, *Sahte Atatürkçülük*, Ankara: UM-AG Yayınları, 3.Baskı, 2005.

dayanağı laiklik haline geliyordu.²⁷⁰ Özellikle küreselleşme sürecinde, devlet eliyle ulusal kalkınmayı gerçekleştirme çabalarının yeni-sağ siyaset ve ekonomi anlayışına paralel olarak terk edilmeye başlanması, devlet eliyle kalkınmacılığı anakronik hale getirmişti. Kemalizm'in elinde ise IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar aracılığıyla piyasa ekonomisinin hakim kılınmasına ve özelleştirmelere muhalefet etme seçeneği kalmıştı. Kapitalizmin yerleşikleşmesi sonrasında ekonominin ulusal kontrol mekanizmalarının hiçe sayılacağından ve yönetimin uluslararası kuruluşlara veya dış güçlere geçeceğinden endişe duyuluyordu. Türkiye'nin, Osmanlı'nın son dönemlerindeki gibi dışarıdan yönetilen aciz bir duruma düşürüleceğinden korkuluyordu. Küreselleşme sürecinin etkileri gitgide kendisini gösterirken, 80'li yıllarda 12 Eylül yönetiminin ve Özal iktidarının önünü açtığını iddia ettikleri 'irticai' oluşumlar, 90'larda Kemalizmin bir numaralı tehdit algısı haline gelmişti. Bunlara ilaveten PKK saldırılarıyla gittikçe yakıcı hale gelen Kürt sorununun varlığı da Kemalizmin savunmacı hatta çekilmesini beraberinde getiren faktörlerden biridir. Küreselleşme sürecinin yeni meydan okumaları, laiklik meselesi ve Kürt sorunu Cumhuriyetin ve devletin beka sendromunu ortaya çıkarmış ve Sevr'in yeniden Türkiye'ye dayatılmak istendiğine dair korkuları beraberinde getirmiştir. Sözkonusu korkular neticesinde Kemalistler, siyasal alanı laik/anti-laik, cumhuriyetçi/Cumhuriyet düşmanı, çağdaş/gerici, Kemalist/İkinci Cumhuriyetçi, ulusalcı/bölücü şeklindeki ikili antagonistik kamplar üzerinden okumaya başlamıştı.²⁷¹

Kemalistler bu dönemde, savunmacı-reaksiyoner bir hatta kendilerini konumlandırıyorlardı. Bu savunmacı pozisyonun sahiplenilmesi, yeni oluşan süreçte, Atatürkçülük/Kemalizm ve işaret ettiği modern, seküler ve ulusal Türkiye hedefinin tehdit altına girdiği inancından kaynaklanıyordu. Atatürkçü ve ulusal değerlerin muhafazası görevini, ordunun önderlik ettiği devlet bürokrasisi üstlenirken, bu muhafaza psikolojisi sivil toplumdan da önemli bir karşılık buluyordu.²⁷²

²⁷⁰ Tanıl BORA, *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1995, s.107.

²⁷¹ Necmi ERDOĞAN, "Neo-Kemalizm, Organik Bunalm ve Hegemonya", ed: Ahmet İnel, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.570-586.

²⁷² Mesut YEĞEN, "Kemalizm ve Hegemonya", s.70.

90'lardaki yeni-Kemalizm'in en belirgin özelliklerinden birisi, onun sivil toplum destekli bir hareket halini almasıdır. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) ve Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) gibi sivil toplum kuruluşları (STK) bu dönemde oldukça aktif bir rol oynamıştır.²⁷³ Kemalizmin STK destekli bir hareketlenme haline gelişinin ardında çeşitli sebepler vardır. İlk olarak Kemalistlerin, Türk-İslam sentezini sahiplendiğini düşündükleri 12 Eylül rejimi ile birlikte, devlete duydukları güven duygusu büyük yara almıştı. Kemalistlere göre devlet -28 Şubat süreci ve ordu dışında- Kemalizmi savunma konusunda aciz kalmıştı.²⁷⁴ İkinci olarak sosyal-demokrat partiler Kemalist akidelerden uzaklaşmış, neo-liberal sistemle uyumlu hareket etmeye başlamış ve "Atatürk ve Atatürkçülüğe" saldırılara karşı mücadelede bekleneni verememişti.²⁷⁵ Kemalistler de, Kemalizmin müdafaasında devletin ve siyasi partilerin pasif kaldıklarından yola çıkarak, sivil toplumcu örgütlenmede çare aramışlardı. Kemalist restorasyonun sağlanmasının sivil kolektif bir iradeyi şart koştuğu algısının oluşması, 90 sonrası dönemin temel özelliklerinden birisi olan sivil toplumculuğun yükselişine de bağlanabilir.

Kemalizmin 90'larda kazandığı sivil karakter, yalnızca ADD, ÇYDD gibi sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkmasıyla sınırlı değildir. 1990'lar aynı zamanda, Atatürk imgelerinin ticarileştiği ve özelleştiği bir döneme de karşılık gelir. Atatürk'ün az bulunan resimlerinin tişört, fincan ve kristal küre gibi yeni bağlamlarda kullanımı doğum günü ya da evlenme hediyeleri olarak popüler hale gelmişti.²⁷⁶ 90'lara kadar Atatürk'ün ciddi ve ağırbaşlı resimleri duvarları süslerken, yeni dönemde Ata'nın güler yüzlü, salıncakta gülen ve mayoyla yüzen fotoğrafları daha çok rastlanılır hale geliyordu.²⁷⁷ "Kemalizm'in popülerleşmesi"²⁷⁸ olarak ifade edilebilecek bu süreç, Refah Partisi'nin iktidara gelişinden sonra İslam'ın görünürlüğünün artışına karşı bir reaksiyon gösterme amacı da taşıyordu. Türbanlı üniversite öğrencilerinin modern cumhuriyetin laik kurumlarını doldurmaya

²⁷³ Necmi ERDOĞAN, "Kalpaksız Kuvvacılar': Kemalist Sivil Toplum Kuruluşları", ed: Stefanos Yerasimos vd., *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.235-264.

²⁷⁴ A.g.e., s.246.

²⁷⁵ Necmi ERDOĞAN, "Neo-Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegemonya", s.585.

²⁷⁶ Esra ÖZYÜREK, *Modernlik Nostaljisi: Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2007, s.132.

²⁷⁷ A.g.e., s. 130-131.

²⁷⁸ Doğan GÜRPINAR, *Ulusalçılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, s.146.

başlaması, Taksim'e cami yapılmasının planlanması ve İslami çay bahçelerinin açılışı gibi birçok husus, Kemalizmin popülerleşmesi sürecine etki etmiştir. Gitgide yaygınlaşan İslami sembollerle rekabet edebilmek için, Kemalist semboller metalaştırılıyordu. Böylelikle Kemalist tüketiciler, resmi devlet imgelerini geleneksel devlet alanından çıkarıp, özelleştiriyordu. Devletin sahip olduğu ve denetiminde tuttuğu alana işaret eden Atatürk imgeleri, artık yurttaşların özgür iradeleri ve tüketici edimleri aracılığıyla devlete ait olmayan alanlara taşınıyordu. Yurttaşlar, resmi devlet ideolojisini kendilerinin sağladığı korumaya muhtaç olduğunu düşünerek, kişisel olarak sorumluluk alıyordu.²⁷⁹

90'larda Kemalizmin sivil toplum destekli karakterinin cisimleştiği olaylardan birisi 75. Yıl kutlamaları olmuştur. Daha önceki resmi bayramlar bireylerin katılımına kapalı ve resmi konuşmalar ve ritüellerle dolu bir görünüm arz ederken, 90'ların ikinci yarısına özellikle Cumhuriyet bayramlarının değişen formatı damga vurmuştu. Devlet, kitleleri meydanlara çekebilmek için pop şarkıcıların katıldığı konserler düzenliyor, halk çeşitli etkinliklerle kutlamalara dahil ediliyordu.²⁸⁰ Kutlamaların dikkat çeken noktalarından birisi, törenler sırasında sıklıkla çalınan ve katılımcıların coşkuyla eşlik ettiği 10. Yıl Marşı oluyordu. 10. Yıl Marşının yeniden popüler hale gelmesi, bir yanıyla Cumhuriyetin erken dönemine duyulan özlemin ifadesi oluyordu. İslamcılara ve rejim düşmanlarına karşı, 'altın çağ' olarak mitleştirilen 1930'ların ruhu yeniden canlandırılmaya çalışılıyordu.²⁸¹ Bu sayede Cumhuriyet bayramı kutlamalarına yurttaşların özgür iradeleriyle, kendiliğinden katılım sağladıkları sivil organizasyonlar görüntüsü verebilmek amaçlanıyordu. Böylelikle Türklerin resmi ideolojiyi desteklemeye zorlanmadıkları, gönüllü ve özgürce katılım sağladıklarının altı çizilmiş oluyordu.²⁸²

Tüm bu yaşananlar arasında 90'lar yeni bir tür milliyetçilik tipinin ortaya çıkışına sahne olmuştur. Tanıl Bora'nın "liberal milliyetçilik" olarak tasnif ettiği²⁸³, 80 sonrası palazlanan orta-sınıfın bayraktarlığını yaptığı, amiyane tabirle

²⁷⁹ Esra ÖZYÜREK, *Modernlik Nostaljisi: Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*, s.133.

²⁸⁰ Esra ÖZYÜREK, *Modernlik Nostaljisi: Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*, 184.

²⁸¹ Tanıl BORA, "Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar", İstanbul: Birikim Yayınları, 2007, s.41-42.

²⁸² Esra ÖZYÜREK, *Modernlik Nostaljisi: Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*, s.185-86.

²⁸³ Tanıl BORA, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar*, s.109-120.

'inceltirilmiş' bir milliyetçilik tipi idi söz konusu olan. Cumhuriyet'in sivil topluma maledilmesi, milli bayramların karnaval coşkusu içerisinde kutlanması, 10. Yıl Marşı'nın popülerleşmesi gibi gelişmeler bu yeni milliyetçilik anlayışının tezahürüydü. Bu yeni milliyetçilik, Milliyetçi Hareket Partisi'nde (MHP) cisimleşen kaba-saba, eril, hamasi ve duygusal olarak nitelendikleri klasik milliyetçilik anlayışına alternatif, daha rafine bir milliyetçilik anlayışı olarak sunuluyordu. Buna göre millet ve milliyetçilik savaşlardaki cengaverlikle değil, sanat, spor ve kültürdeki başarılarla irtibatlandırılıyordu.²⁸⁴ "Milli gurur", milletin biricik, otantik hususiyetlerinden değil, evrensel standartlara uyumundan türetiliyordu. Bu haliyle, Kemalizmin "çağdaş uygarlık seviyesine erişme" hedefiyle de paralellik arz ediyordu.²⁸⁵

Bu yeni milliyetçilik tipinin temsilciliğini ise Beyaz Türk diye tabir olunan yeni bir birey tipi üstleniyordu. Beyaz Türk terimi, Amerika'daki siyaset, bürokrasi ve entelektüel çevrelerine hakim zümre için kullanılan WASP (Beyaz, Anglo-Sakson, Protestan) kavramına benzer çağrışımlara sahip bir ifadedir.²⁸⁶ 90'larda ortaya çıkan yeni bir tür orta sınıf kimliği olan Beyaz Türklük, 'iyi' okullarda okumuş, iyi derecede bir yabancı dile hâkim (özellikle bir Batı dili) olmak gibi bir kültürel sermayeye sahip birey tipine karşılık geliyordu. Dünyayı bilen, Batılı hayat tarzını paylaşan, 'iyi' tüketip 'iyi' yaşayan, iddialı, yetenekli, dinamik zümreye karşılık geliyordu.²⁸⁷ Bu sıfatlar üzerinden tanımlanan Beyaz Türkler, Türkiye'nin gelişmesini ve demokratikleşmesini sağlayacak üst ve üst-orta sınıfları temsil ettikleri imasıyla kendilerine ayrıcalıklı bir konum atfediyorlardı.²⁸⁸ Bu yüzden Beyaz Türklük, kendisini açıkça Kürtler ve yoksullar üzerinden kuruyordu. Dindar-Müslümanlar da bu öteki imgesinin nesnesi konumuna düşüyordu.²⁸⁹ 90'ların ortasından itibaren güçlü biçimde hissedilir hale gelen toplumsal ayrışma neticesinde Beyaz Türkler'in huzursuzlukları da artıyordu. Onlara göre, İslamcılar iktidarı

²⁸⁴ Doğan GÜRPINAR, *Ulusalçılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, s.76-77.

²⁸⁵ Tanıl BORA, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar*, s.110.

²⁸⁶ Rıfat N. BALI, *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.324.

²⁸⁷ Tanıl BORA, "Beyaz Türkler Tartışması: Kirli Beyaz", *Birikim*, Sayı. 260, 2010, s.27.

²⁸⁸ Demir DEMİRÖZ-Ahmet ÖNCÜ, "Türkiye'de Piyasa Toplumunun Oluşumunda Hegemonyanın Rolü: Bir Gerçeklik Projesi Olarak Beyaz Türklük", der: Ahmet Öncü-Orhan Tekelioğlu, *Şerif Mardin'e Armağan* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.172-73.

²⁸⁹ Tanıl BORA, "Beyaz Türkler Tartışması: Kirli Beyaz", s.27.

“fethediyor”; kendilerini “etnik köken farklılığı ile” tanımlayan kesimler ayrıcalık talep ediyor; “kara kafalar” kenti istila edip kirletiyordu.²⁹⁰

Söz konusu şehirli orta-sınıf yaşam tarzı (Batı kültürüne açıklık, pop müzik, eğlence, hedonizm, profesyonizm, mesleki kariyer) hararetli bir yurtseverlikle bağdaşabiliyordu. Daha önce bahsedilen Atatürk imgelerinin ticarileşmesine paralel olarak, milliyetçi ikonların pop kültür aksesuarları olarak tüketime sunulması, milliyetçi vecizelerin gündelik dilde yaygınlaşması (Türk bayrağı, ay yıldız, ordu vb.) gibi hususlar bu trendin yansımalarıydı. Böylelikle MHP’ye ve onun hegemonya sahasındaki milliyetçiliğe mesafeli şehirli-tahsilli orta sınıf, gerçekte ulus-devlete ve onun ideolojisine duyduğu sadakati, üretilen bu yeni milliyetçi söylem aracılığıyla ifade edebiliyordu. Fakat bahsedilen Beyaz Türk ideolojisi, Türk milliyetçiliğinin standart levazimatıyla (Kurtuluş Savaşı mitolojisi, Atatürk, bayrak ikonografileri, etnik Türklük hamasetiyle vs...) da kolaylıkla lehimlenmeye oldukça müsait bir yapı arz ediyordu.²⁹¹ 1990’larda temelleri atılan yeni tip bir milliyetçiliğin temsiline dayanan Beyaz Türk ideolojisi, 2000’li yıllarda ulusalcılık olarak karşımıza çıkacaktı.

3.2. ULUSALCILIĞIN İLKELERİ

3.2.1. Ulusalcılık

1990’lara kadar tarihsel oluşumunu incelediğimiz ulusalcılığın vücuda gelmesi 2000’li yıllara denk düşer. İngilizce’deki karşılığı *nationalism* olan milliyetçiliğin, kimilerince ulusçuluk/ulusalcılık olarak tercüme edilmesinden kaynaklı olarak, bir siyasi hareket, bir pozisyon, bir duruş olarak ele alacağımız ulusalcılığın ilk defa kim tarafından kullanıldığının net bir tarihini vermek oldukça zordur. Esasında 2000’ler öncesinde milliyetçilik yerine ulusçuluk/ulusalcılık kavramını kullanmayı tercih edenlerin, bugün ulusalcı siyasi pozisyonun temsilcileri olduğunu da belirtmek gerekir. Ulusalcılık öncesi zamanlarda, Kemalist milliyetçiliğin lügatinde millet yerine ulus kavramının öne çıkarıldığını görürüz. Millet ve ondan türetilen milliyetçilik yerine, ulus/ulusçuluk ve ulusalcılık tercih

²⁹⁰ Demir DEMİRÖZ-Ahmet ÖNCÜ, “Türkiye’de Piyasa Toplumunun Oluşumunda Hegemonyanın Rolü: Bir Gerçeklik Projesi Olarak Beyaz Türklük”, s.172-73.

²⁹¹ Tanıl BORA, “Beyaz Türkler Tartışması: Kirli Beyaz”, s.28.

edilir. Fakat bu farklı kullanım, basit bir kavram değişikliğinden daha fazlasına işaret eder. Millet yerine ulus'un kullanılması, bu kavramın modernleşmeyle/laikleşmeyle ilintilendirilmesinden de kaynaklanır. Özellikle Osmanlı'daki "ümme" kavramına açılımı ile dinsel cemaati işaret eden "millet" sözcüğü yerine, modern "ulus" kavramının tercih edilmesi neticesinde, millet sözcüğünün dini içeriğinden de kurtulunmuş olunuyordu.²⁹²

Ulusalçılık ve milliyetçilik, her ne kadar İngilizce'deki *nationalism* kavramının Türkçe'ye tercümesinde aynı şeye karşılık geliyor gibi görünse de, esasında iki farklı ideolojik konumlanışı temsil ederler. Bu durum, milliyetçilik içerisinde Türkiye'ye özgü bir ayrışmaya denk düşer. Bu sebeple örneğin, İngilizce'de ulusalçılığın, milliyetçilikten farklı bir şey olduğunu ifade edebilmek oldukça güçtür. Türk ulusalçılığını anlatan yabancı dildeki yayınlarda ulusalçılığa karşılık, *neo-Nationalism*, *secular nationalism*, *left nationalism* gibi ifadeler kullanılsa da, bunların tam manasıyla ulusalçılığı karşılayabildiği söylenemez.²⁹³

Ulusalçılık, yukarıda aktarıldığı gibi Kadro, Yön ve MDD gibi hareketlerin mirası üzerine şekillenmiştir. Fakat ulusalçılık, bu oluşumlardan farklı olarak bir örgüt çatısına, organizasyona, bir yayın organına sahip değildir. Ulusalçılığı önceleyen hareketlerin bir siyasi amacı, projesi olduğu söylenebilir. Ulusalçılık ise daha ziyade bir savunma, reaksiyon haline karşılık gelir. Küreselleşme sürecinin yersiz-yurtsuzlaştırıcı etkisinin yarattığı güvensizlik, kaygı ve iktidarsızlık duygusu, 2001 ekonomik krizi sonrasında tahsilli-şehirli orta sınıfların iş ve statülerini kaybetme korkusu yaşar hale gelmesi, bir yaşam tarzına işaret eden "laiklik" ve "çağdaşlık" gibi referanslar eşliğinde milliyetçilikte karşılık buluyordu.²⁹⁴ Orta-sınıfların, üniversiteli ve diplomalı olmaları sayesinde elde ettikleri prestij, saygınlığın giderek yıpranması ve bu vasıfları sayesinde kendilerini toplumun seçkin zümresi olarak algılamaları gittikçe zorlaşıyordu. Bu nedenle büyüyen bir acz duygusuyla beraber, hınç üreten bu tehdit algısı, bir agresifleşme

²⁹² Tanıl BORA, *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, s.108.

²⁹³ Bu yayınlardan bazıları: Emrullah USLU, "Ulusalçılık: Neo-nationalist Resurgence in Turkey", *Turkish Studies*, Cilt.9, Sayı.1, 2008, s.73-97. Ezgi ULUSOY, *Ulusalçılık: The Recent Resurgence of Left Nationalism in Turkey*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

²⁹⁴ Ferhat KENTEL vd. , *Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalanmış Milliyetçilikler*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2007, s.39.

istidadını tetikliyordu. Bunun neticesinde mazlum söylemiyle birleşen ve yer yer “toplumsal eleştiri” kisvesi altında, yozlaşmadan sorumlu saydığı düşman figürüne hınçlanarak oluşan bir agresif ruh haliydi söz konusu olan.²⁹⁵

Ulusalılık savunmacı bir orta-sınıf ideolojisi olarak, sadece neo-Kemalistlerden müteşekkil bir akım değildir. Ulusalılığı daha ziyade bir çatı oluşum olarak görmek gerekir. Eskinin sosyalistleri, sosyal demokratları, hatta bazı sağ milliyetçileri de ulusalı bu çatı altında kendisine bir yer bulabiliyordu.²⁹⁶ Atatürkçü Düşünce Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi çok sayıda Kemalist sivil toplum kuruluşunun yanı sıra İşçi Partisi gibi eskinin sosyalist bir partisi, sosyal demokrat çizgide olduğu iddia edilen Cumhuriyet Halk Partisi, MHP’ye yakınlığıyla bilinen Yeniçağ gazetesi ulusalı akımın içerisinde sayılabilir.

Ulusalılık ne kadar yeni bir akım olsa da kullandığı dil itibarıyla oldukça eskiye dayanır. Ulusalılığın kelime dağarcığı, grameri ve dili/üslubu büyük ölçüde 1960-80 yılları arasındaki sosyalizminden devralınmıştır.²⁹⁷ Zaman içerisinde sosyalist argümanlar ve enternasyonalizm ideali terk edilmiş ve geriye çıplak bir milliyetçilik kalmıştır. Buna karşı sol lügat ulusalılar tarafından kullanılmaya devam edilmiştir. Ulusalılar; İslamcılara, Kürtler’e, ABD’ye, Avrupa Birliği’ne (AB), IMF’e, liberalizme, küreselleşmeye, özelleştirmelere karşıtlıklarını ifade ederken solun jargonundan sıklıkla faydalanmışlardır. Ulusalılığın genelleştirilmiş, tarihsizleştirilmiş “anti-emperyalizm” teorisi komünizmin çöküşüyle birlikte dağılan solun hızla milliyetçileşen bazı önderlerinden, duyguları ise sağın geleneksel söylem ve simgelerinden ödünç alınmıştır.²⁹⁸

Ulusalılığın tarihsel ve sosyolojik arka planına değindikten sonra, ulusalılık nedir sorusunun cevabını aramaya başlayabiliriz. Ulusalılığın 21. Yüzyılın ilk on yılında ortaya çıktığı söylenebilirse de onu tanımlayabilmek kolay değildir. Çünkü ulusalılık oldukça yeni bir akımdır ve örgütlü bir gruba ve yerleşmiş bir doktrine sahip değildir.²⁹⁹ Ulusalı sıfatını sahiplenen bir parti, bir

²⁹⁵ Tanıl BORA, “Beyaz Türkler Tartışması: Kirli Beyaz”, s.32.

²⁹⁶ Doğan GÜRPINAR, *Ulusalılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, s.76-77.

²⁹⁷ A.g.e., s.245.

²⁹⁸ Halil BERKTAY, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008 Türkiye Üzerine Notlar*, S.50.

²⁹⁹ Emrullah USLU, “Ulusalılık: Neo-nationalist Resurgence in Turkey”, s.76.

organizasyon da esasında yok gibidir. Daha ziyade ulusalcı sıfatının atfedildiği aydınlar, partiler, gazeteler, dergilerden söz edilebilir. Ulusalcılık çoğu zaman, muarızları tarafından siyasi hasımlarına yönelik olumsuz çağrışımları olan bir sıfat olarak da kullanılmıştır. Bazı gazeteler, oluşumlar, mitingler, dönem dönem parti politikaları ulusalcı olarak addedilebilmiştir. Fakat çok az sayıda bir aydın grubu ulusalcı sıfatını sahiplenmiştir.

Bu sınırlılıkları da göz önünde bulundurarak ulusalcılığa dair yapılan tanımlara bakmak faydalı olacaktır. Yakın zamanda farklı kişiler tarafından ulusalcılığa dair çeşitli tanım denemeleri yapılmıştır. Bu tanımların daha ziyade, ulusalcılığa eleştirel yaklaşan yazarlar tarafından yapıldığını belirtmek gerekir. Ulusalcılığı sahiplenen yazarlar ona net bir tanım getirme konusunda oldukça sıkıntı çekmişlerdir. Bu yüzden ulusalcılığa ilişkin elde bulunan sınırlı literatürde, eleştirel ulusalcılık tanımlarının ön plana çıktığını görmekteyiz. Ulusalcılık tanımlarına ilk olarak verilebilecek örneklerden bir tanesi Halil Berktaş'ın tanımı olabilir. Berktaş'a göre ulusalcılık; "Cumhuriyet tarihinde eşi görülmemiş bir Batı karşıtlığından beslenen ve bu Avrupa ve Batı düşmanlığına, katı bir laik gelenekçilik ile Kürt düşmanlığının teyellenmesiyle oluşan bir akım"dır.³⁰⁰ Kırmızı'ya göre ise ulusalcılık, "Cumhuriyet'in seksen küsur yıl önceki kuruluş şartlarına geri döndüğünü vehmeden ve patolojik bir kurtuluş söyleminde kendisini kaybetmiş gerici bir akım"dır.³⁰¹ Kösebalaban tarafından yapılan bir başka tanıma göre ulusalcılık, "Osmanlı'dan bu yana gelen dağılma travmasına karşı verilen tepkilerin milliyetçilikten sonra gelen aşamasıdır."³⁰² Merdan Yanardağ'ın tanımına göre ise "soğuk savaş sonrasında ortaya çıkan tarihsel fırsatlardan yararlanarak, bölgesel ölçekte de olsa emperyal bir sıçrama yapmak isteyen, "yerli" karakteri görece ağır basan sermaye çevreleri, kentli orta sınıflar, asker-sivil cumhuriyetçi bürokrasi, bazı toplum kesimleri (örneğin Aleviler) ve kimi kanaat önderleri ile önemli bir aydın

³⁰⁰ Halil BERKTAY, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008 Türkiye Üzerine Notlar*, s.50.

³⁰¹ Abdülhamit KIRMIZI, "Bir Muhalefet Alanı Olarak Ulusalcılık", *Anlayış*, Sayı.46, Mart 2007, s.31.

³⁰² Hasan KÖSEBALABAN, "Türk Siyasetinin Dördüncü Tarzı: Ulusalcılık", *Anlayış*, Sayı.46, Mart 2007, s.30.

kesim için kendilerini ifade etmek bakımından uygun düşen bir akım”dır.³⁰³ Tarihçi Şükrü Hanioglu ise “1919’u 2007 değerleri ile yeniden yaratarak, 2007 yılında 1919 koşullarının mümkün ve zaruri kıldığı bir hareket örgütlenmesi” olarak ulusalcılığı bir anakronizm hali olarak ifade eder.³⁰⁴

3.2.2. Ulusalcılık-Milliyetçilik Ayrımı

Milliyetçilik genellikle sağın ukdesinde görülen, onun siyasal alanında kabul edilen sağ kanat bir ideolojik akımdır. Bu yüzden ideoloji çalışmalarında milliyetçilik genellikle siyasi yelpazenin sağ tarafına yerleştirilir. Fakat milliyetçilik büyük oranda sağ bir ideoloji olsa da, sol akımları da zaman zaman etkilemeyi başarabilmiş bir akımdır. Çalışmanın konusu olan ulusalcılık da esas itibariyle sol ve milliyetçiliğin (ve Kemalizmin) mezcedilmesi sonucu ortaya çıkmış bir akımdır. Ulusalcılık, siyasi söylemleri ve savunduğu politika tarzı bakımından milliyetçilikler kategorisinde değerlendirilmeye son derece müsaittir.

Ancak ulusalcılar kendilerinin milliyetçilerden farklı oldukları iddiasındadırlar. Çünkü ulusalcılar milliyetçiliği hem kaba saba, hem irrasyonel, hem de sağ bir ideoloji olduğu gerekçesiyle reddederler. Oysa onlara göre ulusalcılık, tamamen rasyonel ve ekonomist, ‘uygar’ ve solcu bir ideolojidir. Milliyetçilik, sadece hamasetten ve mugalâtan ibaretken ve hiçbir ekonomik programı ve somut bir önerisi yokken, “ulusalcılık” ulusal menfaatleri, ulusal kalkınmayı ekonomik/bilimsel bir şekilde dikkate almakta ve ona göre bir ekonomik program önermektedir.³⁰⁵

Ulusalcılar nezdinde milliyetçi kimliğin kabul edilmemesinde birçok faktör etkili olmuştur. İlk olarak, ulusalcı akıma mensup isimlerin kahir ekseriyeti, hayatlarının bir döneminde sol hareket içerisinde yer aldıkları için, sağ bir kimlik olarak gördükleri milliyetçiliği reddederler. İkinci olarak İslam milliyetçi hareketin önemli ideolojik bileşenlerinden bir tanesidir. Fakat ulusalcılık daha ziyade laiklik vurgusunun ön planda olduğu bir ideolojidir. Örneğin Milliyetçi Hareket Partisi’nde

³⁰³ Merdan YANARDAĞ, “Milliyetçilik, Yurtseverlik, Ulusalcılık”, <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/merdan-yanardag/milliyetcilik-yurtseverlik-ulusalcilik-1745> (erişim tarihi: 13.04.2012)

³⁰⁴ Şükrü HANIOĞLU, “Bir Anakronizm Olarak ‘Türk Ulusalcılığı’”, *Zaman*, 12.04.2007.

³⁰⁵ Doğan GÜRPINAR, *Ulusalcılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, s.108.

ifadesini bulan klasik milliyetçiliğin söyleminde İslam vurgusu önemli bir yere sahiptir. Bu durum laik, hatta laisist bir akım olarak ulusalcılık için kabul edilemez bir tutumdur. Üçüncü olarak ulusalcılık, Kemalizm'in bağrından kopmuş bir hareket olarak, Kemalizm'in sağ-milliyetçilikle mesafeli ilişki biçimini sürdürür. Bu yüzden, Kemalizm-sağ milliyetçilik ilişkisinin mesafeliliği ulusalcı-milliyetçi ayrımının önemli hususlarından bir tanesini oluşturur.

Ulusalcılar kendilerini milliyetçilerden ayırmak konusunda oldukça hassas bir tutum sergilerken, milliyetçiler de genelde ulusalcılığa sıcak bakmazlar. Örneğin bir dönem Devlet Bahçeli'nin danışmanlığını da yürüten MHP Merkez Karar Yürütme Kurulu (MKYK) üyesi Vedat Bilgin, ulusalcılığı milliyetçiliğe bir tehdit olarak görür. Ona göre ulusalcılık, milliyetçilik gibi kapsamlı bir hareket değildir. Ulusalcılık daha ziyade Türkiye'nin özel durumundan kaynaklanan "reaksiyonel" bir harekettir. Ayrıca arada medeniyet anlayışı farkı da mevcuttur. Türk milliyetçileri Selçuklu-Osmanlı medeniyeti mirasını sahiplenirken, ulusalcılar kendilerini Selçuklu, Osmanlı medeniyetinden çok Hititlere, Friglere yakın hissederler. Buna ilaveten ulusalcılık, bürokratik bir elitin ideolojisiyken, Türk milliyetçiliğinin dayandığı taban doğrudan doğruya sokakta yaşayan, tarlada çalışan, fabrikada çalışan halktır ve bilhassa orta-sınıftır.³⁰⁶ Türk Ocakları Başkanı Nuri Gürgür ise ulusalcıların, milliyetçiliğe zarar verdiği görüşündedir. Gürgür'e göre "ulusalcı çevrelerin kendi tercihleri olan siyasi hesap ve projeleri var"dır. "...Toplumsal desteğe sahip olamamanın çaresizliği içinde demokratik olmayan yöntemlerle, yönetimde etkili olmak, hatta iktidar olmak istiyorlar"dır.³⁰⁷

Fakat 2000'li yılların başındaki Kızılelma Koalisyonu olarak da adlandırılan ittifak dönemi, ulusalcılık ve milliyetçilik arasındaki uzlaşmazlığın sümen altı edildiği bir istisna dönemini oluşturur. Kızıl elma koalisyonu kısaca, ülkücü-milliyetçi sağ grupların; ADD ve ÇYDD gibi Kemalist organizasyonların; Attila İlhan, Sina Akşin, Doğu Perinçek, İşçi Partisi gibi sol tandanslı aydın, parti ve oluşumların bir araya gelmesi sonucu oluşan yapılanmaya verilen bir isimdir. Söz konusu ittifak, Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında ideolojik kutuplaşmaların

³⁰⁶ Murat YILMAZ, "Ulusalcılık, Milliyetçiliğe Tehdittir", (Vedat Bilgin'le Röportaj), *Zaman*, 06.02.2007.

³⁰⁷ "Ulusalcılar, Milli Tarih ve Kültürden Kopuk", *Zaman*, 28.01.2007.

yerini yumuşamaya bıraktığı bir zaman diliminde, sol veya sağa mensup aydınların ülkenin ulusal menfaatleri adına birleşmesi gerekliliği üzerine inşa edilmiştir. Bu konuda ilk adımı atan isimlerden birisi olan Arslan Bulut, Attila İlhan ve Doğu Perinçek’le gerçekleştirdiği röportaj dizisinin de yer aldığı “Türkçü-Devrimci Diyalogu” isimli kitabının giriş yazısında “Türk aydınları, artık sol-sağ gibi, faşist-komünist gibi, laik-anti laik gibi, ayrımlara veya düşmanlıklara göre düşünmek ve Yeni Dünya Düzeni sahiplerinin planlarına uygun hareket etmek zorunda değildir.” diyordu.³⁰⁸

1999 seçimleri sonrasında Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Demokratik Sol Parti’nin (DSP) koalisyon ortağı olmaları da Kızılelma oluşumu açısından önemli bir dönüm noktasıdır. 2002 ve sonrasında Avrupa Birliği üyelik süreci çerçevesinde yapılan reform hamleleri ve özellikle Kıbrıs meselesi, Kızılelma koalisyonunun bir araya gelmesini sağlayan bir işleve sahip olmuştur. 2003 yılının 30 Ağustos Zafer Bayramı’nda ABD’ye, AB reformlarına ve üyelik sürecine, Kıbrıs’ta tavize karşı sloganların atıldığı İşçi Partisi Öncü Gençlik Kolları, Ülkü Ocakları, Atatürkçü Düşünce Derneği, CHP İstanbul Gençlik Kolları, 68’liler Vakfı, Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği gibi farklı kesimlerden katılımcıların olduğu mitingler düzenlenmiştir. Bunun yanında Kıbrıs’ta 2004 Nisan ayında gerçekleştirilen referandum öncesinde toplanan “Denktaş’a Destek Mitingleri” de Kızılelma Koalisyonunun organizasyonları arasında sayılabilir.³⁰⁹ Bu oluşum Türk devletinin bekasının tehdit altında olduğu algısından yola çıkarak, ideolojik ayrışmaları geride bırakmak gerektiğini savunur. Esasen farklı yollardan, aynı amaç için çalışan fraksiyonları bir çatı altında bir araya getirmeyi hedefler. Kızılelma koalisyonunun gündemde olduğu dönemde bir TV kanalına demeç veren İşçi Partisi Öncü Gençlik Kolları Başkanı Mehmet Perinçek’in söyledikleri bu açıdan oldukça çarpıcıdır: “...Türkiye’nin girdiği süreçte artık Türkiye’nin ulusal devleti olmak ya da olmamak yol ayrımında. Yani Amerika’nın Türkiye üzerinde uyguladığı tehditler ve fiili baskılar, ya ulusal devletimize devam ederiz ya da ulusla devlet ortadan

³⁰⁸ Arslan BULUT, *Türkçü-Devrimci Diyalogu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998, s.11-12.

³⁰⁹ Onur ATALAY, *Kızıl Elma Koalisyonu: Ulusalçılar, Milliyetçiler, Kemalistler*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005, 137-151.

kalkacak. Dolayısıyla, artık Türkiye'deki ayrımları sağ-sol olarak da koymak doğru değil.”³¹⁰

Kızılçelma organizasyonunun 2005 sonrasında gündemden düştüğünü söyleyebiliriz. Mitingler ve toplantılar yoluyla istenen sinerjinin yaratılamamış olması, milliyetçi-sağdan Kızılçelma organizasyonuna tepki oluşması gibi sebepler, hareketin sonunu getirmiştir diyebiliriz. Fakat Kızılçelma organizasyonu, ulusalcılığın inşasında önemli taşlardan bir tanesini oluşturur. 2005 sonrası dönemde Kızılçelma tabiri kullanım dışı kalmış, onun yerini ulusalcılık ifadesi almıştır. Kızılçelmacılığın gündemden düşmüş olmasına karşın, milliyetçilik-ulusalcılık ilişkisine dair tartışmalar devam etmiştir. Özellikle 2007 seçimi öncesinde Ak Parti'yi saf dışı bırakabilmek için MHP-CHP ittifakının mümkün olduğu tezi sıklıkla dillendirilir hale gelmiştir.³¹¹ MHP-CHP yaklaşması özellikle MHP kanadından tepkileri beraberinde getirmiştir. Partinin geleneksel çizgisinden ulusalcı çizgiye kaydığı eleştirileri parti içerisindeki muhalif isimlerce sıkça dillendirilmeye başlanmıştır.

3.2.3. Laiklik

Laikliği, ulusalcılığın mütemmim cüzü olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Ulusalcılığın, 2000 sonrası mobilizasyonunda birincil derecede etkili olan laiklik, yalnızca din-siyaset ilişkilerinin nasıl olması gerektiğinin belirlenmesinde etkili olmamıştır. Aynı zamanda bir “yaşam tarzı savunuculuğunun” ilkesi olarak da öne çıkarılmıştır. Laiklik bu dönemde, gerek Cumhuriyetçi bürokrasi olarak ifade edilebilecek devlet organları (ordu, yargı vb.) gerekse medyayı da arkasına alan sivil toplum kesimleri aracılığıyla sahiplenilen bir ilke haline gelmiştir. Ulusalcı düşüncenin laiklik anlayışı, laisizm olarak adlandırılan, “arkaik, seçkin, devlet öncelikli ve kontrollü bir yapının hakimiyetini” esas alır.³¹² Militan laiklik olarak da ifade edilebilecek bu yaklaşım bir takım temel tezlere sahiptir. İlk olarak laiklik, Avrupa ülkeleri seviyesine erişmek ve Avrupa kültürüne tamamen asimile olabilmek doğrultusunda bir “hayat felsefesi” olarak tanımlanır. İkinci olarak, geleneksel geri (İslami) toplumlardan, gelişmiş modern (laik) toplumlara doğru

³¹⁰ “Kızılçelma Koalisyonu”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/231426.asp>, (Erişim Tarihi: 05.05.2012)

³¹¹ İbrahim KALIN, “MHP'nin Ulusalcılıkla Snavı”, Yeni-Şafak, 05.07.2012.

³¹² Hasan Bülent KAHRAMAN, “Türk Solunun Çıkamaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi”, s.67.

evrim kaçınılmazdır ve laiklik bu modernleşmenin aracı niteliğinde görülür. Üçüncü olarak laiklik, devletin toplumu modernleştirmede kullandığı bir pusula ve kimlik mahiyetindedir. Son kertede İslamiyet, doğası gereği siyasi bir dindir ve dolayısıyla güçlü din karşıtı tutumuyla Türk laikliğinin, Hıristiyanlığın egemen olduğu toplumlarınkinden farklı bir yapı arz etmesi kaçınılmazdır.³¹³ Bu laiklik uyarınca din sadece bireylerin vicdanında, onların kutsal ve özel alanına ait bir olgu olarak değerlendirilir. Din, özel alana hapsedilerek, kamusal alandan ayrı tutulmaya çalışılır.³¹⁴

Laiklik ilkesinin tehdit altında olduğu algısı 1980 sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. Kemalistler, 12 Eylül sonrası darbe yönetiminin ve Özal iktidarının cesaretlendirici politikaları sayesinde irticai faaliyetlerin gün yüzüne çıkmaya başladığını iddia ederler. 1990 sonrasında Refah Partisi'nin iktidara gelişi de bu dönemde uygulanan “yanlış” politikaların sonucu olarak görülür. Refah Partisi'yle birlikte İslam'ın ve İslamcı sembollerin gündelik hayatta görünürlük kazanması laikliğe yönelik tehdit algısının en yüksek düzeye ulaşmasını beraberinde getirmiştir. “Laikliğe karşı eylemler” içerisinde olduğu iddiasıyla Refah Partisi 28 Şubat sürecinde, “post-modern darbe” olarak nitelendirilen bir askeri müdahale neticesinde iktidardan indirilmiştir. Laikliği, Cumhuriyet'in en temel ilkelerinden bir tanesi olarak yorumlayan ordu, kendisini de Cumhuriyet'in değerlerinin koruyucusu ve kollayıcısı olarak nitelendirmiş, sonuçta Refah Partisi'nin laikliğe aykırı hareketler içerisinde olduğu kanaatiyle, siyasete müdahale etmiştir. Fakat 28 Şubat sadece ordu kanalıyla gerçekleştirilen bir müdahale değildir. Ordunun da baskısıyla yargı, üniversiteler, medya kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları sürecin aktif biçimde içerisinde yer almışlardır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının bu dönemde yükselen İslamcı dalgaya karşı pozisyon alması kayda değer bir noktadır.³¹⁵

Ulusalçı hareketlenme de 28 Şubat sürecinde aktif hale gelen bu sivil dalga üzerine bina olmuştur. Bu dönemde “irtica” kavramının yaygın bir kullanım

³¹³ M. Hakan YAVUZ, *Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam*, çev: Leman Adalı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, s.186.

³¹⁴ Ahmet T. KURU, “Changing Perspectives on Islamism and Secularism in Turkey: The Gülen Movement and The Ak Party”, ed: İhsan Yılmaz, *Muslim World in Transition: Contributions of the Gülen Movement: Conference Proceedings* içinde, Leeds Metropolitan University Press, 2007, s.142.

³¹⁵ Bekir Berat ÖZİPEK, “28 Şubat ve İslamcılar”, ed: Yasin Aktay, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslamcılık* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.640-651.

alanında siyasetin gündelik diline girdiğini görüyoruz. İrtica kelimesi oldukça geniş yorumlanan bir kavram haline de gelmiştir. Kavram sadece, dini veya başka gerekçeyle işlenen ve başka bireylerin haklarını ihlal anlamını taşıyan kriminal eylemleri tanımlamak amacıyla kullanılmamış, aynı zamanda “geri” olarak görülen bir sosyolojik durum hedef alınarak, devlete onu ortadan kaldırma görevi yüklenmiş, başka bir ifadeyle, demokratik rejimde suç oluşturmayan ve hukuki bakımdan da hak kullanımı ifade eden tutum, davranış, giyim-kuşam ve dini pratikler kriminalize edilmeye çalışılmıştır.³¹⁶

Ulusalculuğun, laiklik üzerinden mobilizasyonu esas itibariyle 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (Ak Parti) iktidara gelmesi sonrası olmuştur. Refah Partisi'nden kopan bir oluşum olan Ak Parti'nin, şeriatçı bir gizli gündeme sahip olduğu kuşkusu ulusalcılar tarafından sürekli dillendirilmiştir. AKP'nin Avrupa Birliği reform paketleri vasıtasıyla, bu gizli gündemi hayata geçirmek istediği savunuluyordu. Ak Parti'nin laik yaşam tarzına sahip bireyleri hedef alacağı ve bireylere zorla İslami bir yaşam tarzını dayatacağı korkusu gitgide yaygınlaş(tırıl)ıyordu. Devlet kurumlarının kilit kademelerine AKP'nin kendi “yandaşı” muhafazakâr isimleri ataması neticesinde, rejimi İslamileştirmeye çalıştığı sıklıkla dillendiriliyordu. Başörtüsü yasağının kaldırılmasına yönelik kanun değişikliği öncesi ve sonrasındaki gelişmeler, Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde yaşananlar, Cumhuriyet mitingi organizasyonları, laiklik üzerinden bir muhalefet oluşturma çabalarının sonucu olarak değerlendirilebilir.

3.2.4. Anti-Emperyalizm

Anti-emperyalist söylem ulusalcılığın en önemli veçhelerinden bir tanesidir. Soldan devşirilen bir unsur olarak anti-emperyalist söylem, ulusalcılığın sol vurgusunun temel direklerinden birisidir. 1960'ların sol jargonunu büyük ölçüde bugüne taşıyan ulusalcılık, dönemin anti-emperyalizm anlayışını da kendisine miras kabul etmiştir. Fakat ulusalcılığın anti-emperyalizmi büyük ölçüde anti-kapitalist özünden soyutlanmış bir anti-emperyalizm anlayışıdır. Emperyalizm anlayışı sermaye merkezli olmaktan çok devlet-merkezlidir. İkincisi, ilkinin belirleyicisi

³¹⁶ Bekir Berat ÖZİPEK, “İrtica Nedir?”, ed: Yasin Aktay, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslamcılık* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.242.

konumundadır. Yani Türkiye, Amerikan işgali altında olduğu içindir ki; Amerikan şirketleri Türkiye’de faaliyet göstermekte ve Türkiye burjuvazisi ancak Amerikan sermayesinin kompradoru olduğu sürece ve ancak o kadar palazlanmaktadır. Buna göre Türkiye’de kapitalizmin gelişmesi tamamen ikincil ve dış kaynaklı bir süreç olarak görülür.³¹⁷

60’lardaki önce MDD sonra sosyalist aşamaya geçiş formülasyonuna benzer bir bakışla, ‘askeri işgal’ ögesi ön plana konulur. Fakat ulusalcılığın nihai aşamada bir sosyalizm tasavvurundan bahsedilemez. Solun anti-emperyalizm kavramsallaştırmasından sadece ülkenin emperyalist devletler tarafından işgal edilmiş olduğunu anlatmak ve bunun için harekete geçmenin zaruri olduğunu ifade etmek için faydalanılır. Anti-emperyalist söyleme sahip çıkılması aynı zamanda, Milli Mücadelenin/Kurtuluş Savaşının anti-emperyalist bir savaş ve Türk inkılabının da emperyalist sisteme karşı bir muzafferiyet olarak değerlendirilmesinden kaynaklanır.³¹⁸ Bu şekilde günümüz koşullarıyla 1919 koşullarının paralelliği ön plana çıkarılır. Ulusalcılar Cumhuriyet’in seksen küsur yıl önceki kuruluş şartlarına geri dönüldüğünü ve bunun için Kurtuluş Savaşı dönemindekine benzer bir sinerjiyle yeniden organize olmanın zorunluluğundan bahsederler. İstiklal Harbi koşullarıyla kurulan benzerlik ilişkisi üzerinden “altın çağ” olarak mitleştirilen o dönemin ve erken Cumhuriyet dönemi figürleri, motifleri, mefhumları (Vahdettin, Damat Ferit, mütareke basını, işbirlikçi azınlıklar, kapitülasyonlar...) birebir bugüne uyarlanır.³¹⁹ Yine Osmanlı son dönemindeki gibi yöneticiler “gaflet, dalalet ve hatta hıyanet” içindedirler.³²⁰

Sevr koşullarının yeniden Türkiye’ye dikte edilmeye çalışıldığı iddiasıyla güçlendirilen, emperyalizmin Türkiye’yi hedef tahtasına koyduğu algısı, güncel iç ve dış sorunlar yumağından beslenir. ABD’nin Irak işgali sonrasında Ortadoğu’daki

³¹⁷ Doğan GÜRPINAR, *Ulusalcılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri*, s.249.

³¹⁸ Tanıl BORA, “Milliyetçiliğin Tekinsizliğini Unutmamak”, haz: Ferhan Umruk, *Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihanı* içinde, İstanbul: Versus Kitap, 2007, s.3.

³¹⁹ Tanıl BORA, “Türkiye’de Faşist İdeoloji”, Ömer Laçiner (ed), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt.9: Dönemler ve Zihniyetler* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.368-69.

³²⁰ Bu anlamda R.Tayyip Erdoğan’ın resmi tarih kayıtlarında “hain” olarak geçen Vahdettin’le benzeştirilmesi manidardır. Radikal-ulusalcı *TÜRK SOLU* dergisinin 224. Sayısında Tayyip Erdoğan’ın Vahdettin’e benzetilerek karikatürize edilmiş resminin kapak olarak koyulması bu bakış açısının somutlaşmış örneklerinden birisidir. <http://www.turksolu.org/224/index.htm> ,Erişim Tarihi: 15.10.10

değişen dengeler, AB uyum yasalarının getirdiği sonuçlar, Kürt sorunu bağlamında artan PKK saldırıları ve İslami geçmişi olan Ak Parti'nin gizli bir gündeme sahip olduğu endişesi sürekli olarak emperyal güçlerin Türkiye'yi ele geçirme planlarının bir parçası olarak değerlendirilir. Bu durum aynı zamanda öfkeli bir milliyetçiliği de beraberinde getirir. ABD ve AB'ye karşıtlık anti-emperyalizm dolayısıyla rahatlıkla Batı karşıtlığına evrilebilirken, emperyalizmin içerideki uzantıları olarak görülen Kürtlere, azınlıklara ve İslamcılara dönük dışlayıcı bir bakış açısı kendisini gösterir.

3.2.5. Tam Bağımsızlık

Tam bağımsızlık ilkesi, anti-emperyalist söylemle bir bütünlük arz eder. Anti-emperyalizm söylemi gibi, tam bağımsızlık ilkesi de 1960'ların sosyalizm anlayışından ödünç alınmıştır. Ulusalçılara göre tam bağımsızlık için model alınması gereken dönem, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Atatürk'ün ölümüne kadar geçen zaman dilimidir. Tam bağımsızlık ideali, Atatürk'ün hayatı boyunca ülkeyi tam bağımsızlık ilkesi çerçevesinden yönettiği argümanından hareketle savunulur. Bu yüzden Atatürk'ün yaşadığı dönem bir nevi “altın çağ” olarak mitleştirilir. Ulusalçılara göre tam bağımsızlık hali Demokrat Parti dönemine kadar başarıyla sürdürülebilmişken, çok partili siyasal hayata geçiş aynı zamanda tam bağımsızlığın da sonu anlamına gelmiştir. Demokrat Parti'yle başlayan “karşı devrim” süreciyle beraber ülke emperyal güçlerin boyunduruğu altında yaşar hale getirilmiştir.³²¹

Ulusalçılara göre tam bağımsızlık “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyaset, maliye, iktisat, adalet, askerlik ve kültür alanlarında, bunlara benzer diğer bütün alanlarda tam serbest olmasıdır.”³²² Tam bağımsızlık bir bütün olarak kabul edilir, eğer ki bu alanlardan birinde bile yabancı müdahalesi varsa tam bağımsızlık zedelenmiş olarak görülür. Fakat ulusalçılar tam bağımsızlık düsturunun içe kapanma anlamına gelmediğini de eklerler. Buna göre bağımsızlık, AB, ABD karşıtı olmadığı gibi, ırkçılığı ya da milliyetçiliği tırmandırıcı da değildir. Bağımsız olmak, “kendine güvenen, yüksek yaratma-üretme becerisi edinmiş bir ülke istemek,

³²¹ İsmail Şefik AYDIN, *Uyan Türkiye*, İstanbul: Kum Saati Yayıncılık, 2006, s.399-505.

³²² Cihan DURA, “Atatürkçülük: Tam Bağımsızlık İlkesi-1”,

<http://www.kemalistpolitika.com/index.php/component/content/article/77-arastirma/244-ataturkuluk-tam-bagimsizlik-ilkesi>, (Erişim Tarihi:12.05.2012)

dünyayla dost ve kendisiyle barışık olmanın en önemli koşuludur!”³²³ Fakat günümüzün küreselleşen dünyasında “tam bağımsızlık” ve “milli egemenlik” mutlak olmaktan çıkmış, göreceli kavramlar haline dönüşmüştür.³²⁴ Ulus-devletlerin sınırları içerisindeki her şey üzerinde mutlak egemen, karar verici, yetki sahibi biricik otorite olarak kullanageldikleri tekel vasıflarını kaybettiği bir dünya üzerinde tam bağımsızlık ilkesiyle, dünyayla entegre bir ülke hedeflerinin nasıl örtüştürebileceği sorusu cevaplanmayı beklemektedir.³²⁵

3.2.6. Atatürkçülük/Kemalizm

Atatürkçülük ya da Kemalizm’in 1990 sonrasında nasıl bir değişim içerisine girdiğini üçüncü bölümün başında izah etmeye çalışmıştık. Kemalizm’in farklı şekillerde yorumlanabilmeye müsait yapısı sayesinde farklı Kemalizmlerin var olabildiğini belirtmiştik. 2000’lerde de Kemalizm’in Attila İlhan tarafından biçimlendirilen anti-emperyalist, ulusal-kurtuluşçu, Kuva-yı Milliyeci yorumu ön plana çıkmıştır. Kemalizmin bu yorumu ulusalcılıkla kolaylıkla bağlantı kurabilmiştir. Çünkü ulusalcı perspektife göre Milli Mücadele dönemi öncesi koşullar yeniden peyda olmuştu. Düşmanlarla savaşın motivasyonu da Atatürk’ün anti-emperyalist, Kuva-yı Milliyeci ruhu yeniden canlandırılarak sağlanabilirdi.

Bu yorum ön plana çıkarılırken Atatürkçülüğün “değişim”, “dönüşüm” dinamikleri ve “muasır medeniyetleri yakalama” hedefi geri plana itiliyordu. Milli Mücadele dönemine ve Cumhuriyet’in kuruluş yıllarına referans verir hale gelen Kemalizm, gittikçe pozisyonel/konjonktürel bir muhafazakarlığın temsilcisi haline geliyordu.³²⁶ Ulusalcılık bağlamında Atatürkçülüğe mündemiç kabul edilebilecek batılılaşma mottosu ise tamamıyla terk ediliyor, Batı bir düşman kategorisi olarak ele alınıyordu. Hal böyle iken Kemalizm; izolasyonizmin, küreselleşme karşıtlığının, Avrupa Birliği karşıtlığının ideolojisi haline geliyordu.³²⁷

³²³ Orhan BURSALI, *Ulus Yıkıcılığı Zamanları: Ulusalcılık Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010, s.97-98.

³²⁴ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik ve Türkiye-AB İlişkileri*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2008, s.105.

³²⁵ İhsan D. DAĞI, “Küreselleşme ve Ulus-Devlet Kısacasında Türkiye”, *Zaman*, 08.01.2007.

³²⁶ Hasan Bülent KAHRAMAN, “Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi”, s.75-76.

³²⁷ Murat BELGE, “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, Ahmet İnel (ed), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt.2: Kemalizm* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.40-41.

3.3. ULUSALCILIĞI BESLEYEN KAYNAKLAR

3.3.1. Küreselleşme Süreci

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte ivme kazanan küreselleşme sürecinde, ulus-üstü mercileri ve kurumları geliştirme çabaları ve globalleşme söylemi, aşağıya doğru ise bölgesel/yerel birimlere ağırlık kazandırma isteği ve yerelleşme/adem-i merkezileşme/federalizm söylemi klasik ulus-devlet anlayışına meydan okumaya başlamıştır.³²⁸ Eskiden tamamıyla ulus-devletin kontrolünde görülen, amiyane tabirle “ulus-devletin bekareti”³²⁹ addedilen ulusal egemenlik, küreselleşme sürecinde değişim ve dönüşüme tabi olmuştur. Çok-uluslu şirketlerin sınır tanımayan faaliyetleri, iletişim devriminin sonuçları ve uluslararası medya gibi unsurların yanı sıra çok sayıda uluslararası örgütün ortaya çıkması ve bunların ulusal egemenlik sahalarda artan faaliyetleri, uluslararası hukukun karmaşıklaşması, çeşitlenmesi, ulus-üstü ve ulus-altı yapıların öneminin artması gibi süreçler, küreselleşmenin ulusal egemenlik anlayışında ortaya çıkardığı değişim ve dönüşümlerin en temel sonuçlarıdır.³³⁰ Bunun neticesinde küreselleşme süreci, klasik ulus-devlet anlayışının temel mottoları olan “tam bağımsızlık” ve “milli egemenlik” olgularını mutlak olmaktan çıkarmış, göreceli kavramlar haline dönüştürmüştür.³³¹

Küreselleşmenin bu sonuçları karşısında kendisini güçsüzleşmiş hisseden gruplar, kolaylıkla milliyetçi ya da ulusalcı dil üzerinden bir reaksiyon üretilebilmektedir. Klasik modernite ve refah devleti anlayışının hakim olduğu dönemde, örneğin işçi sınıfı, sendikal mücadelesi vasıtasıyla, ulusal düzeyde, ulus-devletin “hakemliği” altında, ekonomide burjuvaziyle girdiği yeniden paylaşım mücadelesinde görece olarak etkin olabilirken, bugün merkezleri ulusal sınırların ötesine kaymış ekonomik aktiviteler içinde mücadele edecek ‘rakip’ bile bulamıyordu. Kentel’e göre sosyal güvenlik mekanizmalarının yıprandığı, fiziksel olarak korunamadığı bir ortamda, başta çalışan kesimler olmak üzere, küçük esnaflar

³²⁸ Tanıl BORA, *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, s.22.

³²⁹ Erdem ÖZLÜK-Fazlı DOĞAN, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerini Egemenlik Devri Tartışmaları Üzerinden Okumak”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt.9, No.1, 2010, s.138.

³³⁰ Ahmet DAVUTOĞLU, “Küreselleşme ve Türkiye-AB İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği”, *Anayasa Yargısı*, No.20, 2003, s.52-53.

³³¹ Umut ÖZKIRIMLI, *Milliyetçilik ve Türkiye-AB İlişkileri*, s.105.

ve işletmeler gibi görel olarak “güçsüz” kesimler “rakipleri” “dışarıda” ulusal sınırların “ötesinde” buluyorlardı.³³²

Bir orta-sınıf ideolojisi olan ulusalcılık aynı zamanda küreselleşmenin sonuçlarına bir tepkinin de ifadesi oluyordu. Ulus-devletin şemsiyesi ve koruması altında görel bir konfor sağlamış olan orta-sınıflar, küreselleşmenin sonuçları karşısında “aşağıya düşme” korkusu yaşıyorlardı. Sınıfsal dengelerin bozulmasına karşı ulus devletinin vazettiği kültürel kodlar, orta sınıfların dayandığı ve tutunmaya çalıştığı en önemli referanslar haline geliyordu. Bu kesimin dışarıya karşı hissettiği korkular, kültürel bir özellik kazanan ve bir yaşam tarzına işaret eden “laiklik”, “çağdaşlık” gibi referanslar eşliğinde milliyetçilikte karşılığını buluyordu.³³³ Küreselleşme ile birlikte bildiğimiz haliyle dünyanın şekil değiştirmesi ve alt-üst olması ve bu durumun yarattığı güçsüzleşme hali; yaşadığımız hayatların taşıyıcısı, yaratıcısı olarak bireylerin kendilerini görememelerinin yarattığı güçsüzlük haline karşı, milliyetçilik/ulusalcılık bir tutunum ideolojisi haline geliyordu. Ulusalcılığı, “cumhuriyet” ya da “bayrak” mitinglerindeki topluluk hallerinde görüldüğü gibi, bu güçsüzlüğü dolduran bir dolgu maddesi, bir çeşit “pseudo kapasite”³³⁴ olarak, ya da zayıflığa karşı güçlendirici bir ideoloji, ancak “güçlü hissetme yanılgısını” da içinde barındıran bir ideoloji olarak görmek mümkündür.³³⁵

Küreselleşme sürecinin sonuçları neticesinde akut hale geldiği savunulan ulus-devletin tehdit ve beka kaygısı; kitlelerin sosyal devletin aşınması ile ilgili somut kaygılarıyla birleşiyor, onlarla reaksiyona giriyordu. Yukarıda belirtildiği gibi bunun sorumlusu dışarıda, ulusal sınırların ötesinde aranıyordu. Neticede “işler çok yukarıda, emperyalist merkezlerde kotarıyor, büyük aktörler dünyayı dama oynar gibi biçimlendiriyor” şeklinde şematize edilebilecek komplocu bakış açısıyla, bütün olan bitenin sorumluluğunu dış güçlere havale edebiliyordu.³³⁶

³³² Ferhat KENTEL vd. , *Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalanmış Milliyetçilikler*, s.38-39.

³³³ A.g.e., s.39.

³³⁴ Pseudo Kapasite: Sahte, varmış gibi görünen bir güç algısı.

³³⁵ A.g.e., s.39.

³³⁶ Tanıl BORA, Milliyetçilik ve Sol,

http://www.yenidendevrim.org/genel/bizden_detay.php?kod=575&tipi=23 (Erişim Tarihi: 12.06.2012)

3.3.2. Avrupa Birliği Reform Süreci

2000'li yılların başı, Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik sürecinde önemli reform hamlelerinin hayata geçirildiği bir döneme tekabül eder. Milenyumun başında iktidarda olan Ecevit'in liderliğindeki koalisyon hükümetiyle başlayan reform çalışmaları, Ak Parti döneminde hızlanarak devam etmiştir. AB'ye uyum süreci çerçevesinde, içerisinde Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin (DGM) kaldırılması, Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) ve genel sekreterinin statüsünün yeniden belirlenmesi ve daha demokratik şartlara uyumlu bir MGK'nın oluşturulması, Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) yapılan değişiklikler gibi önemli konuların bulunduğu bir dizi yasal ve siyasi reform hayata geçirilmiştir. Bu siyasi reform hamleleri nispeten sorunsuz bir yasalaşma sürecinden sonra hayata geçirilebilmişken, içlerinde Kopenhag kriterleri dolayısıyla azınlıklara anadilde yayın hakkı tanınması, ifade özgürlüğünü sınırlayan mevzuatın düzenlenmesi ve idam cezasının kaldırılması gibi konuların yer aldığı bazı maddeler, milliyetçi ve ulusalcı kesim tarafından yoğun bir muhalefetle karşılaşmıştır.

Bu dönemde, Türkiye'nin Batılılaşmasından yana olarak bilinen Kemalist kesimin tavrında meydana gelen değişiklik önemli bir nirengi noktası olmuştur. Daha önceleri Batılılaşmadan ve Avrupa ile bütünleşmekten yana bir tutumun içerisinde olan Kemalist seçkinler, yeni dönemde AB karşıtı blok içerisinde yer almaya başlıyordu. Bu durumun çeşitli nedenleri vardı. İlk olarak, AB'nin Türkiye'ye bakışında meydana gelen değişikliğin bunda önemli bir rolü olduğunu belirtmek gerekir. AB'nin salt ekonomik düzenlemelerden, giderek daha kapsamlı siyasal içeriğe doğru kayması, demokrasi anlayışının genişleyen ve derinleşen bir şekle bürünmesi, yani demokrasinin salt cumhuriyet, anayasa ve seçimlerle özdeşleşmenin ötesine geçip daha katılımcı, daha çok-kültürlü bir mahiyet kazanması Türk devlet ve siyaset adamlarını olduğu kadar milliyetçi/ulusalcı çevreyi de rahatsız ediyordu.³³⁷

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin askeri darbeler başta olmak üzere demokrasiyle çelişen her türlü ediminin Hür Dünya'nın güvenliği adına mazur görüldüğü dönemin sonra ermesi bunda en büyük etkendi. SSCB'nin dağılmasından

³³⁷ Halil BERKTAY, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008 Türkiye Üzerine Notlar*, s.44.

sonra Türkiye'nin Batı açısından taşıdığı "Soğuk Savaş değeri" sona ermişti. AB, Türkiye'den şekli bir demokrasiden, liberal demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla hayata geçirildiği bir demokrasiye geçmesini talep ediyordu. Bu durum karşısında, seçkin ve ideolojik devlet/ siyaset anlayışının sonunun geleceğini bilen³³⁸ Türk devlet ve siyaset seçkinleri, reformlara karşı keskin bir muhalefet sergiliyordu. Soğuk Savaş döneminde, Sovyetler'e karşı sığınılacak bir liman olarak görülen Batı'ya bakış açısı değişiyordu. Soğuk Savaş esnasında, M. Kemal'in Batılılaşma hareketi ve "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma" hedefinin öne çıkarılması neticesinde geri plana itilen Türk milliyetçiliğine içkin Batı karşıtı söylem, yeniden gündeme geliyordu.³³⁹

İkinci olarak Kürt sorunu bağlamında AB'den gelen reform istekleri de Kemalistleri rahatsız ediyordu. "Türk milletinin bölünmezliği" ilkesine bağlı ve Türk milleti kavramını yeniden tanımlama doğrultusundaki çokkültürlü baskılara şüpheyle yaklaşan Kemalistler, Avrupa'nın Kürtlerin hakları doğrultusundaki baskılarını kabul etmiyor ve devlet-merkezli Kemalist siyasi kültüre zarar vereceği korkusuyla demokratik özgürlüklerin ve sivil toplumun gelişmesine karşı çıkıyorlardı.³⁴⁰

Üçüncü olarak Birlik fikrinin üye devletlerin egemenlik haklarını devretmesini gerektiriyor oluşu, egemenliği kutsal ve Bodinci anlamda devredilemez bir bütünlük olarak³⁴¹ algılayan Kemalistleri AB karşıtı bir tavır almaya itmiştir. Çünkü yeni dönemde ulusal politikanın belirlenmesinde devletin mutlak otoritesi sınırlandırılıyordu. Ülke içerisinde ekonomiden, askeriye, eğitimin, adalete kadar birçok husus AB müktesebatına uyumlu olarak düzenlenmek zorundaydı.

Tüm bu sayılan sebepler neticesinde AB karşıtı bloğa dahil olan Kemalistler, Doğu Perinçek, Attila İlhan gibi isimlerin liderliğindeki sol-Kemalist oluşumla ulusalçı cepheye buluşuyorlardı. Zaman zaman MHP içerisindeki bazı gruplarında katıldığı bu ulusalçı cepheyi bir araya getiren en önemli unsurlardan birisi AB veya Batı karşıtlığı oluyordu.

³³⁸ Murat BELGE, "Nationalism, Democracy and the Left in the Turkey", *Journal of Intercultural Studies*, Vol.30, No.1, February 2009, s.15.

³³⁹ Halil BERKTAY, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008 Türkiye Üzerine Notlar*, s.44.

³⁴⁰ M. Hakan YAVUZ, *Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam*, s.251-52.

³⁴¹ Erdem ÖZLÜK-Fazlı DOĞAN, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerini Egemenlik Devri Tartışmaları Üzerinden Okumak", s.138.

Ulusalçılar AB'yi, Judeo-Hıristiyan değerlerin taşıyıcısı, Batı'nın çıkarlarını savunan, Türkiye'ye karşı gizli emeller peşinde koşan bir oluşum olarak görürler. Ulusalçılar için AB, sömürgecilik ve emperyalizm üzerine kuruludur. Birlik, bizzat emperyalist rekabette ayakta kalabilmek adına kurulmuştur. Esas amaçları Batı'nın edebiyatını, sinemasını, resmini ve müziğini yayabilmek değildir. Zaten bu ikinciler, emperyalist amaçlar doğrultusunda kullanılan araçlardır.³⁴²

Türkiye-AB ilişkilerini de bu pencereden yorumlayan ulusalçılar, AB'nin Türkiye'ye karşı emperyal hevesleri olduğunu iddia ederler. Bu açıdan Türk-AB ilişkileri, bir sömürü ilişkisi olarak değerlendirilir. Ulusalçılar, Türkiye'nin AB tarafından "sömürülmeye" başlanmasının miladını 1 Ocak 1995 tarihi olarak gösterirler. Gümrük Birliği kararının verildiği güne tekabül eden bu tarih, bazı ulusalçılar tarafından "Türkiye'nin askersiz işgalinin" başlangıç tarihidir.³⁴³ Bu açıdan Gümrük Birliği kararı, Osmanlı'nın çöküşünü başlatan 1838 Balta Limanı Antlaşması'na da benzetilir.³⁴⁴ Erol Manisalı'ya göre Türkiye, 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği kararı ile AB'ye ve Batı kapitalizmine tek yanlı bağlanmıştır, Gümrük Birliği bir sömürü belgesi niteliğindedir; Türkiye "tek taraflı olarak" egemenlik haklarını devretmiştir. 17 Aralık 2004'te AB ile müzakerelerin başlamasına yönelik çıkan karar da, sömürgeleşme sürecinin başlangıcı niteliğindedir. Bu antlaşma ile Lozan tartışmaya açılmakta ve Sevr'in kapısını aralayan bütün koşullar görüşmeler sürecinde tek tek Türkiye'nin önüne serilmektedir.³⁴⁵ Paris Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı Ali Rıza Taşdelen de 17 Aralık 2004'te, Türkiye'ye 3 Ekim 2005 tarihine müzakere tarihinin verilmesini "2. Sevr Anlaşmasının imzalanması" olarak nitelendirir. Ona göre "Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül tarafından imzalanan anlaşma, Cumhuriyet tarihinin en büyük ihanet anlaşması" niteliğindedir.³⁴⁶

³⁴² Serdar ANT, "Türkiye AB'ye Teslim Olmayacaktır!", <http://www.mudafaaihukuk.com/109-ant.htm> (Erişim Tarihi: 17.10.2010)

³⁴³ Erol MANİSALI, *Türkiye'nin Askersiz İşgali: Gümrük Birliği*, İstanbul: Truva Yayınları, 2006.

³⁴⁴ Vural SAVAŞ, "Liberal Ekonomi (Serbest Ticaret) Ülkemizi Üç Defa Çökertti", Yön: Attila İlhan, ...*Bir Millet Uyanyor-1* içinde, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005, s.236-37.

³⁴⁵ EROL MANİSALI, "İçki Boş Atatürkçülük, Ona En Büyük İhanettir", *Cumhuriyet*, 28.01.2005.

³⁴⁶ http://add-paris.pagesperso-orange.fr/ADD_BASINDA.htm (Erişim Tarihi: 21.05.2012)

Ulusalçılar AB reformlarıyla ülkenin demokratikleştiği ya da özgürleştiği iddiasını da reddederler. Aksine reformların, ülkeyi daha da geri götürdüğünü; bölücülük ve gericilik için fırsat kollayan rejim düşmanlarının elleri güçlendirdiğini savunurlar. Her olaya ve olguya güvenlik/asayiş penceresinden bakan ulusalçılar için, reform kisvesi altında dayatılan hukuki düzenlemeler ülkenin kolluk kuvvetlerinin yetkilerini tırpanlamakta, onları suça ve suçluya karşı aciz durumda bırakmaktadır. Örneğin Emin Çölaşan reformların din baronlarını, din tüccarı siyasetçileri tümüyle rahatlatmayı ve askeri bir kenara itmeyi hedeflediğini iddia eder. Yeni durumda, “fikir ve ifade özgürlüğü” kılıfı altında “bölücülük ve Kürtçülük propagandasının” serbest bırakıldığını belirterek, güvenlik güçlerinin elinden alınan yetkiler nedeniyle sadece terörle değil, kapkaç, hırsızlık gibi adi suçlarla bile baş edilemez duruma gelindiğinden yakınır.³⁴⁷

Ülkeyi bölmek, Türkiye'nin bağımsızlığını elinden almak ve/veya onu sömürgeleştirmek için çabalayan emperyal güçlerin ve işbirlikçisi azınlıkların sürekli planlar geliştirdiği yönünde bir psikolojiden beslenen “Sevr paranoyası”, ulusalçıların AB'ye bakışında da başrolde dir. Yekta Güngör Özden Ecevit Hükümeti döneminde hayata geçirilen AB uyum yasalarını işaret ederek, “Uyum Yasaları'nı büyük toprak kayıpları takip edecek” iddiasında bulunmuştur. Ona göre uyum yasaları içerisinde AB'nin gerçekleşmesini istediği birkaç husus vardır: Azınlıkların vakıf mallarına kavuşması, Kürtçe öğrenime olanak tanımak ve idam cezasının kalkması. Bunun dışındaki maddeleri umursamamaktadırlar. Lozan'ın hilafına Kürtlerin azınlık yapılmaya çalışılması, Güneydoğu'da Kürt devlet oluşumlarının toprak istemesini beraberinde getirecektir. Sözde Ermeni soykırımını tasarılarıyla önce tazminat, sonra toprak istekleri gündeme gelecektir. Özden'e göre bunları takiben başka topluluklar kendi anadillerinde konuşma ve eğitim görmek isteyeceklerdir.³⁴⁸

Özet olarak söyleyebiliriz ki ulusalçılara göre AB, ABD ile birlikte emperyalist emelleri uğruna ülkeyi bölmeye çalışan, üniter devlet anlayışını ortadan kaldırmak isteyen, Sevr Antlaşması'nda olduğu gibi Anadolu'da Kürt ve Ermeni devletleri kurmayı hedefleyen, uyum paketleri adı altında ülkenin güvenlik

³⁴⁷ Emin ÇÖLAŞAN, “‘AB Reformları!’ Uğruna”, *Hürriyet*, 13.06.2007.

³⁴⁸ Yekta Güngör ÖZDEN, “Uyum Yasalarını Büyük Toprak Kayıpları Takip Edecek”, <http://www.turksolu.org/12/ozden12.htm>, (Erişim Tarihi: 17.10.2010)

güçlerinin elini kolunu bağlayan yasaların çıkarılmasını dayatan, Kıbrıs'ta Rumların yanında yer tutan, el altından PKK'yı desteklemekten çekinmeyen bir düşman güç odağıdır.

3.3.3. Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs meselesi, bir "milli dava" olarak yaklaşık 60 yıldır Türk milliyetçiliğinin temel kalıpları için levazımat sağlayan bir sorun alanı olarak varlığını sürdürmektedir.³⁴⁹ Türk milliyetçileri açısından Kıbrıs, sadece Türk nüfusun yaşadığı bir coğrafya olması hasebiyle önemli değildir. Buna ilave olarak, gerek Türkiye'nin güvenliği açısından taşıdığı önem, gerekse de Türkiye'nin Anadolu'ya hapsolmaktan kurtulup dışarıya açılabilmesini sağlayacak bir çıkış kapısı olması itibarıyla de jeo-stratejik önemi haiz bir bölgedir.³⁵⁰ Bu sebeplerle milliyetçilik açısından ayrı bir değer arz eden Kıbrıs sorununun ulusalcıların da gündemine girişi Ak Parti'nin iktidara gelişi sonrasında olmuştur.

Kendi siyasi geleceğini AB'ye bağlayan Ak Parti, birliğe üyelik yolunda sorun alanlarından bir tanesi olarak gördüğü Kıbrıs meselesinin hallinde inisiyatif alan taraf olmak istiyordu. Bunun yanında Ak Parti, Kıbrıs meselesinin çözülmesiyle, Kemalist iktidarın yenilmesi yolunda önemli bir adım atılmış olacağını hesap ediyordu.³⁵¹ Ak Parti bu nedenlerle, Kıbrıs sorununda "çözümü engelleyen değil, inisiyatif alan taraf olma" adını verdiği yeni bir paradigma ortaya koymuştu. Bu yeni anlayış, Kıbrıs'ta eski politikanın savunucusu ve yürütücüsü olan Rauf Denktaş'ın yaklaşımlarıyla ters düşen bir anlayışa karşılık geliyordu. Ak Parti'ye göre eski Kıbrıs politikası tutucu, statükocu dışişleri bakanlığının ülkenin geleceği üzerindeki etkisinin ve Türkiye'nin uzlaşmazlığının simgesi niteliğindedir.³⁵² Eğer Türkiye uzlaşma yanlısı, pro-aktif bir tutum alırsa, sorunun çözülmemesi için hiçbir sebep yoktu. Bu zihinsel arka plandan beslenen yeni paradigmanın ilk sınıdığı alan, Güney Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği öncesinde adanın birleştirilmesini temel alan Annan Planı'nın referandumu olmuştur. Ak Parti tarafı bu referandumda 'evet' yanlısı bir

³⁴⁹ Tanıl BORA, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar*, s.113.

³⁵⁰ İbrahim VARLI, "Kıbrıs Sorununun Türk Milliyetçiliğinin Oluşumuna ve Sürdürülmesine Etkisi", *Birikim*, Sayı.184, 2004, s.35-44.

³⁵¹ M. Hakan YAVUZ, *Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam*, s.267.

³⁵² A.g.e. s.266.

tutum belirlemişken, Denктаş'ın liderliğindeki eski politikanın savunucuları "hayır" oyu verilmesini istemişlerdir.

Ak Parti'nin yeni Kıbrıs politikası milliyetçi kesimin olduğu kadar, ulusalcı çevrelerin de tepkisini çekmiştir. Hatta öyle ki, bu iki kesim "Kıbrıs davası" uğruna bir araya gelmenin en doğru tavır olduğu konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Bu minvalde milliyetçi ve ulusalcıları bir araya getiren Kızılelma koalisyonu organizasyonunun en önemli faaliyetlerinden birisi "Denктаş'a Destek" mitingleri olmuştur. 5 Ocak 2003'te 102 ulusalcı sivil toplum örgütünün bir araya gelerek oluşturduğu "Türk Dayanışma Konseyi" bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, "hiçbir maddi değer şehitlerin kanlarıyla, canlarıyla kazanılmış Kıbrıs Türklerinin egemenlik haklarının ve hürriyetlerinin bedeli olamaz" denilmiştir. 2 Şubat 2003'te düzenlenen "Denктаş'a Destek" mitinginde ise MHP genel başkan yardımcısı Şevket Bülent Yahnici, Büyük Birlik Partisi (BBP) genel başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, İşçi Partisi lideri Doğu Perinçek, Atatürkçü Düşünce Derneği, Ülkü Ocakları'nın bir araya gelmiş olması oldukça çarpıcıdır.³⁵³

Ulusalcılar (ve milliyetçiler), hükümetin Kıbrıs'ta "tavizkar" davrandığını, "ver-kurtulcu" bir anlayış içerisinde olduğunu; Yunanistan'ın, AB ve ABD'nin yardımları doğrultusunda Enosis projesini hayata geçirmeye çalıştığını savunuyorlardı. Her ne kadar Ak Parti'nin yeni Kıbrıs tezi başarılı olamadıysa da, Kıbrıs sorununda Denктаş'ın yanında yer alan ulusalcı (ve milliyetçi) kesim de yenilgiden kaçamamıştır. Örneğin, 1950-60'ların "Kıbrıs Türktür, Türk Kalacak" mitinglerini ihya etmeye dönük Kıbrıs'a destek mitingleri, merkez medyadan beklediği desteği de bulamayınca istediği sonucu alamamıştır.³⁵⁴ Referandum sonrası dönemde ise, Ak Parti'yle yakın ilişki içerisindeki Mehmet Ali Talat güç kazanmış, Kuzey Kıbrıs'ın sembol ismi Denктаş geri plana düşmüştür.

3.3.4. Kürt Sorunu

Kürt sorunu, özellikle PKK'nın terör eylemlerine başladığı 1984 Eruh eyleminin ardından, ülkenin en önemli sorunu niteliğini kazanmıştır. Bugüne kadar Güneydoğu sorunu, az gelişmişlik sorunu, terör sorunu gibi farklı şekillerde

³⁵³ Onur ATALAY, *Kızıl Elma Koalisyonu: Ulusalcular, Milliyetçiler, Kemalistler*, s.141-145.

³⁵⁴ Tanıl BORA, "Türk Milliyetçiliği ve Kriz: Bayraklar ve Rüzgârlar", *Birikim*, Sayı.172, 2003, s.57.

adlandırıldıysa da bugün yaygın biçimde Kürt sorunu olarak ifade edilmektedir. Fakat ulusalcı çevreler, sorunu Kürt sorunu olarak dile getirmekten özellikle kaçınırlar. Ulusalcılara göre Kürt sorunu diye bir şey yoktur, yalnızca PKK'nın yarattığı terör sorunu vardır. Eğer PKK'nın kökü kazınırsa sorun halledilmiş olacaktır. Ne var ki örgüt, sadece kendi başına bir organizasyon değildir. PKK, Türkiye'yi bölmek isteyen çeşitli ülkelerle temas kuran, onlardan destek alan, himaye gören, yarım kalmış "Sevr projesini" tamamlama konusunda emperyalist güçlere yardım eden taşeron bir oluşumdur.³⁵⁵

Emperyalist güçler Türkiye'yi bölme işini de PKK gibi taşeron örgütlere havale etmişlerdir. Tabii, konuyu bu zaviyeden "Türkiye üzerinde oynanan dış kaynaklı emperyalist" oyunlar olarak görünce, Kürt sorununun taşıyabileceği içsel dinamikler de görmezden gelinebilmektedir.³⁵⁶ Örgütün çeşitli dönemlerde Türkiye'nin sorunlu ilişkilere sahip olduğu Suriye, İran, Irak, Yunanistan, Ermenistan, ABD ve farklı AB ülkelerinden lojistik destek, eğitim ve silah yardımı gördüğüne ilişkin ülkedeki yaygın kanı da onların savlarını güçlendirmektedir.³⁵⁷

Ulusalcılık bağlamında Kürt karşıtlığı farklı bir boyutta ortaya çıkabilmektedir. Bu Kürt karşıtlığı "refah şovenizmi" olarak da adlandırılabilir. Özellikle Mersin, Adana ve belli bir Kürt nüfusu barındıran Batı Anadolu kasabalarındaki Kürt karşıtlığı bununla ilintilendirilebilir. Bu karşıtlığın kaynağı doğrudan bir etnik milliyetçilik değildir. Belli sosyal, ekonomik faktörler (göçmen Kürtlerin hayatta kalma, iş bulma gibi kaygılarla hemşerilik ve bölge ağlarına dayanmaları ve yine kültürel sebeplerle kendilerini ayrı tutmaları, buna karşılık bu "dışarılıkları" yoksulların suç oranını artırmaları, ucuz iş gücü piyasasını ele geçirmeleri) ayrışmanın sebepleri olarak

³⁵⁵ "Şehidine Sahip Çık Türkiye!", <http://www.turksolu.org/sehit/11.htm> , Türkkiye ATAÖV, "Laiklik, Terör ve Ardındaki...",

<http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/cumhuriyet2007/0709/27/t/c0202.html> . (Erişim Tarihi: 12.10.2010), Öztin AKGÜÇ, "İçtenlikle mi Yönlendirme mi?",

<http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/cumhuriyet2006/0604/02/t/c1306.html>

³⁵⁶ Suavi AYDIN, MDD'den 'Ulusal Sol'a Türk Solunda Özgüçü Eğilim, s.83.

³⁵⁷ Emre USLU, "Ulusalcılık: Neo-Nationalist Resurgence in Turkey", s.78.

ortaya çıkabilmektedir. Etnik ilişkiler ve etnik sadakatler bir sonuçken bir nedene dönüştürülebilmektedir.³⁵⁸

Bu minvalde Kürtlerin, uluslararası ticaret, turizm ve tarım bakımından ciddi önem taşıyan kıyı şeridini ve İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa gibi önemli sanayi şehirlerini adeta “istila ettiğinden” ve buraları “Kürtleştirdiğinden” yakınılabilmektedir.³⁵⁹ Türkiye’nin çeşitli bölgelerine yayılan Kürtler, Türk kültürünün saflığını bozan lahmacunları ve çiğköfteleriyle mutlak kötü olarak damgalanabilmektedirler.³⁶⁰ Örneğin PKK’nın esas gücünü bu Kürtleşme’den aldığı düşünün radikal-ulusalcı *Türksolu* dergisine göre çözümün sırrı Türklerin, Türklüklerini korumasında saklıdır. Bunun için Türklerin uyması gereken kurallar da bellidir: Her Türk alışverişini Türk’ten yapmalıdır örneğin. (Burada PKK ile Kürtlerin tamamının aynı kefedeki görülmesi söz konusudur.) Kürtlerden alışveriş keserseniz PKK’nın maddi kaynağı da otomatikman kuruyacaktır. Bunun dışında her Türk mutlaka İstanbul Türkçesi ile konuşmalıdır, yemeklerine sahip çıkmalıdır kebab, lahmacun gibi Kürt yemeklerinden uzak durmalıdır, daha fazla üremeli, Kürt kültürüne has her şeyden kaçınmalıdır.³⁶¹

Ak Parti’nin 2007 seçimleri sonrasında başlattığı, Kürtlere, Alevilere, Romanlara vb. etnik-dinsel gruplara yönelik bir takım düzenlemeleri içeren “demokratik açılım” hamlesi de ulusalcı kesimde yoğun bir öfkeye neden olmuştur. Esas itibarıyla Kürtlere yönelik kısmıyla gündeme getirilen açılım süreci, Türkiye’nin topraklarında gözü olan emperyalist güçlerin Türkiye’ye dayattığı bir “yıkım projesi” olarak görülmüştür. Örneğin Anıl Çeçen’e göre, “Sevr’de ve Lozan’da gerçekleştirilemeyen bölücü ve federasyoncu taleplerin Avrupa Birliği sürecinde Kopenhag Kriterleri aracılığı ile de başarılmasının acısını çıkartmak isteyen mandacı kesimler, ne olduğu belli olmayan açılıma sahip çıkarak emperyal

³⁵⁸ Doğan GÜRPINAR, “Türk Milliyetçiliğinin Batılılaşmasının Mutlu Sonu”, *Birikim*, Sayı.202, 2006.

³⁵⁹ Kürt Sorunu Yok, Kürt İstilasları Var, <http://www.turksolu.org/seyit/2.htm> (Erişim Tarihi:15.10.2010)

³⁶⁰ Fatih YAŞLI, “Kızılmacılık ve Komplocu Zihniyet”, *Birikim*, Sayı.204, Yıl 2006, s.84.

³⁶¹ Türk Oğlu, Türk Kızı Türklüğünü Korumak, <http://www.turksolu.org/seyit/4.htm> (Erişim Tarihi:15.10.2010)

vizyon doğrultusunda yönlendirmeğe çaba göstermektedirler.”³⁶² Kürt açılımı aynı zamanda ABD’nin Büyük Ortadoğu ya da Genişletilmiş Ortadoğu Projesinin bir uzantısı olarak görülür. Buna göre hedef Büyük Kürdistan’ın kurulmasıdır.³⁶³ ABD, AB ve İsrail Kürt açılımı bahanesiyle Büyük Kürdistan’ın kurulmasının zeminini hazırlamaktadır. AKP de onlara bu konuda destek sağlamaktadır.³⁶⁴

3.3.5. Ermeni Soykırımı Meselesi

Son on yılda, 1915 olaylarının soykırım olarak tanınması tartışmaları gerek iç gerekse dış siyasetin önemli gündem konularından bir tanesi olmuştur. Ermenilerin, soykırımı tanınması konusunda Türkiye’yi zorlamak için çeşitli ülke meclislerinden soykırımı kabul eden kararlar çıkartması hem Ermenilere olan düşmanlığı beslemekte hem de kararı çıkaran ülkelerle olan ilişkileri germektedir.

Konunun son yıllarda en hararetli biçimde gündeme gelişi, 2005 yılında Bilgi Üniversitesi’nde yapılan “Osmanlı Ermenileri” konulu konferans sebebiyle olmuştur. Konferansa Türkiye’nin resmi tezlerini savunan Gündüz Aktan, Şükrü Elekdağ, Prof. Dr. Hikmet Özdemir ve Prof. Dr. Justin McCarthy gibi isimlerin çağırılmayışı ve katılımcıların genelde soykırımın gerçekleştirdiği düşüncesine sahip isimlerden oluşu, konferansa ulusalcı/milliyetçi kesimin tepkiyi beraberinde getirmiştir.³⁶⁵

Konferansta Türk tezlerine aykırı görüşlerin dillendirilmesi “hainlik” ve “işbirlikçilik” olarak nitelendirilmiştir. Ulusalcı çevrelerde konferansa katılan akademisyenler, emperyalizme maşalık yapmakla suçlanmıştır. Örneğin Erol Manisalı konferanstan sonra yazdığı köşe yazısında Türkiye’nin, düşünce özgürlüğü adı altında sömürgeleştirildiğini savunmuştur. Ona göre “sorun düşünce özgürlüğü değil, emperyalizme karşı koyup koyamama sorunu” idi.³⁶⁶ Konferansı protesto etmek adına 538 Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) adına bir açıklama yapan Ertuğrul Kazancı ise, asıl soykırımın Ermeni terör örgütü ASALA’nın Türk

³⁶² Anıl ÇEÇEN, “Çözülme Çözüm Olamaz”, <http://www.hakimiyetimilliyet.org/index.php/hm-yazarlari/anil-cecen/421.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2010).

³⁶³ Öztin AKGÜÇ, “Kürt Sorunu”, <http://www.ilk-kursun.com/haber/108653> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2012)

³⁶⁴ Arslan BULUT, “Açılımın Şifresi-7”, *Yeni Çağ*, 05.01.2010.

³⁶⁵ Bedri BAYKAM, “Ermeni Konferansı ve Demagoji Sanatı”, *Cumhuriyet*, 27.09.2005.

³⁶⁶ Erol MANİSALI, “30 Ağustos’ları Kutlamak Yetmez”, *Cumhuriyet*, 29.08.2005.

diplomatlarına uyguladığı katliamlar olduğunu iddia etmiştir. “Tarih bu kadar açık ve net olarak bu olayı ortaya çıkarmışken, kendi tarihini bile çıkarları uğruna saptırma gayreti içine giren “güya bilim adamları”, ABD ve AB emperyalizminin beslemesi üniversitelerde vatan hainliği sergilemekte”³⁶⁷ ve Ermeni tezlerini savunmakta hiçbir sakınca görmemekteydiler.

Konferanstan iki yıl sonra Ermeni asıllı bir Türk vatandaşı olan Hrant Dink’in katledilmesi, ulusalcılık bağlamında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Dink’in cenazesine çeşitli kesimlerden binlerce kişinin katılması ve cenazede “Hepimiz Hrant’ız, Hepimiz Ermeniyiz” sloganının atılması büyük yankı uyandırmıştır. Özellikle “Hepimiz Ermeniyiz” sloganı, ulusalcı çevrelerin büyük tepkisine neden olmuştur. Ermeni soykırımının sürekli gündemde olduğu ve Ermenistan’la ilişkilerin bu yüzden sıkıntılı olduğu bir dönemde, Türk milliyetçiliği açısından öteki olarak kodlanan bir kimlik olan Ermeniliğin sahiplenilmesi rahatsızlık uyandırmıştı. Bu sloganın sahipleri kimi zaman emperyalizme bilerek veya bilmeyerek yardımcı olmakla; kimi zaman da “tuzu kuru”, ülkesinin değerlerine yabancılaşmış entelektüellikle suçlanmışlardır. Dönemin ADD Genel Başkanı Şener Eruygur’a göre, hepimiz Ogün Samast’ız demek nasıl yanlışsa, maksadı dışında kullanılmak istendiği ve anayasal tanıma aykırı olduğu için Hepimiz Ermeniyiz demek de bir o kadar yanlıştı. Çünkü Eruygur’a göre “Türk toplumunu, Türk ulusunu Kürt, Arap, Laz, Çerkez, Sünni, Alevi, Laik-Anti-Laik diye parçalara ayırmak emperyalistlerin ve işbirlikçilerin bildik taktikleri” idi. Türk toplumu, dış güdülerden beslenen küreselleşmecî heyecanlardan kendisini kurtarmalıydı.³⁶⁸ Ali Eralp’e göre ise “Hepimiz Ermeniyiz, Hepimiz Hrant’ız” şeklinde slogan atanlar, “liboşlar, enteller, hümanist bozuntuları, şeriatçılar ve Kürtçüler” idi. “Emperyalizme göbekten bağlı bu mandacı liboşlar, enteller ortamına göre bukalemun gibi renk değiştirip bir anda Ermeni olurlar, Kürt olurlar, Amerikalı olurlar”dı.³⁶⁹

³⁶⁷ ADD, Konferansı Protesto Etti, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/09/25/gnd98.html> (Erişim Tarihi: 17.06.2012)

³⁶⁸ Şener ERUYGUR, “Hrant Dink Cinayeti, Ulusal Birlik, Bütünlük”, http://www.add.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1156&Itemid=157, (Erişim Tarihi: 17.10.2010)

³⁶⁹ Ali ERALP, “‘Hepimiz Hrant’ız, Hepimiz Ermeni’yiz’ Diye Bağırarak, Bir Kimlik Bunalımı, Bir Yozlaşma Örneğidir...”, <http://www.ilk-kursun.com/haber/93988>, (Erişim Tarihi: 12.05.2012)

Özetle Ermenilik ve Ermeni Sorunu, ulusalcılığın gündeminde önemli bir yer işgal etmektedir. Ulusalcılar, Ermeni Sorununun özellikle Türkiye üzerinde planları olan büyük güçler tarafından sürekli ön plana çıkarıldığını savunurlarken, Ermeni kimliğine derin bir kuşkuyla yaklaşırlar.

3.3.6. Özelleştirmeler

1980 sonrasında Turgut Özal ile başlayan Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmesi uygulamaları son otuz yılda sürdürülmeye devam etmiştir. Cumhuriyet tarihinin belki de en büyük özelleştirme hamlesi ise Ak Parti döneminde gerçekleştirilmiştir. Büyük devlet teşekkülleri ve önemli sayıda kamu kuruluşu bu dönemde özel sektöre devredildi. Söz konusu özelleştirmelere en büyük tepki ise ulusalcı kesimden gelmiştir. Devletçi bir ekonomi anlayışından yana olan ulusalcılar ekonomik alandan devletin el çektilmesini vahim bir hata olarak değerlendiriyorlardı. Ancak ulusalcıların özelleştirmelere tepkisinin esas nedeni ekonomi kaynaklı değildi. Esas sorun, devletin “stratejik kurumlarının” yabancı kurumlara satılması olarak görülüyordu. Özelleştirmenin kendisinden ziyade yabancı ülke menşeli firmaların bu kurumları satın alıyor olması sorunsallaştırılıyordu.

Özelleştirmelere iktisadi mantık açısından bir yaklaşımdan ziyade güvenlik odaklı bir bakış söz konusudur. Özelleştirilen kurumların yabancılara, Türkiye ile hasımlık ilişkisi olan ülke menşeli şirketlere satılmasının güvenlik zaafı yaratacağından korkulmaktadır. Özelleştirmelerin sonucunda devletin ekonomideki kontrol alanının sınırlandırıldığı, ülkenin stratejik açıdan kıymetli kuruluşlarının düşük miktarda paralar karşılığında yabancı sermayeye “peşkeş çekildiği”, ulusal ekonominin küresel sermayenin kötü emellerine karşı savunmasız bırakıldığından yakınıdır. Örneğin Cihan Dura’ya göre özelleştirmeler “ABD’nin, AB’nin, IMF’nin buyruklarını yerine getirmek için yapılıyor” dur. “Hedef tekeli kaldırmak, ekonomiyi liberalleştirmek değil; hedef “ulusal” ın yerine, “yabancı” yı, Amerika’yı koymak!”tır.³⁷⁰

Erol Manisalı, özelleştirmenin Batı’da farklı; Batı kapitalizminin “aslen içine alınmayan, ancak denetimi altında tutulan” ülkelerde farklı sonuçlar

³⁷⁰ Cihan DURA, *Sömürgeleşen Türkiye*, İstanbul: İleri Yayınları, 2005, s.496.

doğurabildiğini ifade eder. Ona göre, halkın çıkarlarının sınıfsal ve toplumsal olarak meclislere ve hükümetlere yansıtılmaması “özelleştirmelerin sömürgeleştirme sonuçları doğurmasına” neden olmaktadır. Özelleştirilen kurumlar yabancı tekellerin ve devletlerin elinde Türkiye’ye ve halkına karşı kullanılan silahlar haline geliyorlardı ve son 15 yılda yapılan özelleştirmeler bile bu sonucu açık biçimde göstermeye yetmiştir.³⁷¹

Özelleştirmelere, ülke ekonomisini emperyal güçlerin ya da küresel sermayenin kontrolüne geçireceği endişesiyle olduğu kadar, düşman güçlere askeri işgal için bir zemin sağladığı gerekçesiyle de karşı çıkılır. Örneğin Anıl Çeçen özelleştirmeler yoluyla Türkiye’nin küresel sermayenin güdümüne sokulduğunu ve Büyük İsrail Projesi’nin önünün açıldığını savunur. Türkiye ekonomisinin önde gelen kuruluşlarının ve Türkiye’nin zenginliğini temsil eden büyük ekonomik şirketlerin ya da bankaların hızla özelleştirme aracılığıyla uluslararası Yahudi lobilerinin denetimi altına girdiğini ve bu sayede Büyük İsrail Projesi’nin parçalarının tamamlandığını iddia eder.³⁷²

Özetle ulusalcı zihin dünyasında özelleştirmelere, güvenlik kaynaklı gerekçelerle karşı çıkılır. Her ne kadar bu karşıtlık emperyalizm, sermaye gibi kavramların sıklıkla kullanıldığı bir ekonomik jargon üzerinden ifade ediliyor olsa da, anti-kapitalizmle ilintili bir özelleştirme karşıtlığı değildir söz konusu olan.

3.4. 2000’Lİ YILLARDA ULUSALCILIK

Ulusalcılığın gerçek anlamda vücuda gelişinin tarihi 2000’li yıllar olmuştur. 28 Şubat sürecini takip eden dönemde yaşanan 2001 krizi ve 2002 yılının Kasım ayında Ak Parti’nin iktidara gelişi ulusalcılığın şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ulusalcılık bu ortamda, küreselleşme karşıtlığı, Batı karşıtlığı ve İslam’ın dışsallaştırılması gibi tepkisellikler etrafında mobilize olmuştur. Bunun yanı sıra PKK’nın şiddet eylemlerine yeniden başlaması, AB’yle ilişkiler, Kıbrıs sorunu, Ermeni soykırımını mevzusunun sıkça gündeme gelişi, Irak’ta yeni oluşan düzen gibi

³⁷¹ Erol MANİSALI, “Özelleştirme, Yabancılaştırma ve Sömürgeleştirme”, *Cumhuriyet*, 08.07.2005.

³⁷² Anıl ÇEÇEN, “İsrail Türkiye’yi Satın Alıyor”, http://www.kemalistyaklasim.info/index.php?option=com_content&view=article&id=195:sral-tuerkiyeyi-satin-aliyor&catid=41:makaleac&Itemid=56 (Erişim Tarihi: 10.05.2012)

gündem maddeleri ulusalcılığı etkileyen diğer faktörler olmuştur. Tüm bu yaşananlar kolaylıkla küreselleşmeye, ABD'ye, AB'ye, Ak Parti'ye fatura edilebilmiştir. Aynı şekilde aydın-entelektüel kesim de tüm bu süreçlerdeki tavırlarıyla hedef tahtasına oturtulmuş ve ülke menfaatlerine aykırı hareket etmekle suçlanmıştır.

3.4.1. Küreselleşme Karşıtlığı

Ulusalcılığın 2000 sonrası dönemde en önemli vasıflarından biri küreselleşme karşıtlığıdır. Küreselleşmenin klasik ulus-devlet anlayışına meydan okuyan yapısı, ilk elde bu karşıtlığın temel sebeplerindedir. Küreselleşme süreci ulus-devletler açısından bir egemenlik krizini de beraberinde getirmiştir. Bu kriz, merkezi otoritenin zaafa düşmesi, azınlık sorunlarının baş göstermesi, vatandaşlık kurumunun zaafa düşmesi, ulusal kimliğin dış politikada yetersiz hale gelmesi, ekonomik alanda bürokratik rasyonalitenin hâkimiyetinin zayıflaması gibi sonuçlar doğurmuştur.³⁷³ Tüm bunlar ulusalcıların küreselleşme karşıtlığını besleyen etkenler olmuştur.

Bunun yanında ulusalcılar küreselleşmeyi emperyalizmin şekil değiştirmiş hali olarak görme eğilimindedirler. Küreselleşme bağlamında Türkiye-AB, Türkiye-ABD ve Türkiye-IMF ilişkilerine eleştirel ve çok boyutlu bakılmaksızın, bu ilişkiler “emperyalizm ve güvenlik ilişkisi” bağlamında ele alınır. Devlet güvenliği ekseninde, devlet egemenliği bu süreçlere ve aktörlere karşı korunmaya çalışılır.³⁷⁴ Ulusalcılara göre IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Çok Uluslu Şirketler ulus-devletlere düşman oluşumlardır. Esas amaçları ülkelere birtakım yasal düzenlemeler dayatarak onları çok uluslu şirketlerin sömürüsüne açık hale getirmektir.³⁷⁵

Ukrayna ve Gürcistan'da meydana gelen, devrim olarak nitelendirilen gelişmeler sonrası söz konusu endişeler daha da güncel hale gelmiştir. Ulusalcı çevreler tarafından, George Soros'un finanse ettiği sivil toplum örgütleri aracılığıyla mevcut rejimlerin yıkıldığı ve uluslararası sermayeyle beraber hareket eden yeni

³⁷³ Gökhan BACIK, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007, s.234-35.

³⁷⁴ E.Fuat KEYMAN, “Milliyetçi-Ulusalcı Sol”, *Radikal*, Radikal-2, 10.04.2005.

³⁷⁵ Cihan DURA, *Sömürgeleşen Türkiye*, s.259.

yöneticilerin iş başına getirildiği öne sürülüyordu. Buna paralel olarak Türkiye'nin de, yakın vadede gerçekleştirilecek "renkli" bir devrimle çok uluslu şirketlerin açık hedefi haline getirileceği korkusu işleniyordu. Soğuk Savaş döneminin CIA odaklı komplo teorilerinin yerini George Soros odaklı komplo teorilerinin aldığı bir ortam oluşturulmuştu.³⁷⁶

Ulusalçılara göre küreselleşme süreci esas itibariyle üç amaç üzerine kuruludur. İlki Batı'nın veya ABD'nin siyasal hâkimiyetini kurmak; ikincisi çok uluslu şirketlerin hareket alanını genişletmek; üçüncüsü de tek düze bir tüketim kültürü oluşturmaktır.³⁷⁷ ABD'nin Irak'a saldırısı, Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) hep bu küresel hâkimiyet projesinin veçheleridir. IMF, Dünya Bankası, DTÖ gibi kuruluşlar da ABD'nin bu küresel imparatorluk projesi için kullandığı aracı mekanizmalardır. Esas amaç dünyayı tek bir pazar haline getirmektir. Fakat sadece malların ve sermayenin tek pazarda satılması değildir amaç. Kültür ve din de bu süreçte tek tipleşecektir: "Gelişmişin malını kullandıkça onun kültürünü ve dinini de kullanmaya başlarsın. Kızların haçlı kolyeler takmaya çalışırlar; milli futbolcuların sahaya girerken istavroz çıkarmaya başlarlar"³⁷⁸

Özetle ulusalcılık açısından küreselleşme; ulusal egemenlik anlayışına bir meydan okuma oluşu, dünyayı ABD'nin ve diğer emperyal güçlerin kontrolüne geçirme çabasının bir parçası olması ve çok uluslu şirketlerin rahatça hareket edebildiği kaotik bir dünya düzenini hedeflemesi gibi gerekçelerle yıkıcı bir süreç olarak değerlendirilir. Burada küreselleşme sürecinin komplocu bir mantık silsilesi üzerinden değerlendirildiğini görüyoruz. İlişkiler temelde belli güçlerin hakimiyeti üzerine kuruludur. Bir puzzle gibi parçaları bütün haline getirdiğinizde ortaya net bir resim çıkar. "ABD", "AB" ve "emperyalizm" gibi kavramların içerisinde bolca yer aldığı küresel ölçekli komplo teorileri ulusalcılığın zihin dünyasında oldukça önemli bir yer kaplar.³⁷⁹ Derinlemesine analiz yapmak zorunda kalınsanızın komplo teorilerinin her şeyi açıklayan basit şablonları çabucak kabul görebilmektedir.

³⁷⁶ Halil BERKTAY, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008 Türkiye Üzerine Notlar*, s.48.

³⁷⁷ Emre KONGAR, *Demokrasimizle Yüzleşmek*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007, s.135.

³⁷⁸ Erol MANİSALI, *Ulusal Politika Notları*, İstanbul: Truva Yayınları, 2007, s. 26-27.

³⁷⁹ Tanıl BORA, "Milliyetçiliğin Tekinsizliğini Unutmamak", s.4.

3.4.2. Amerika ve Batı Karşıtlığı

Ulusalçılığa içkin Batı karşıtı söylemin varlığından yukarıda bahsetmiştik. Söz konusu Batı karşıtlığı, oldukça karmaşık bir zihin dünyasının tezahürüdür. Ulusalçı kesimde bir yandan Batı gibi olma, Batı'ya öykünme hali gözlemlenebilirken öte yandan, Batı'nın Türkiye'yi dışladığı, Türkiye'yi bölmek istediği, düşmanca bir tavır içerisinde olduğu iddia edilebilir. Yani bir taraftan kendine güvenen, kendini seçkinlik içinde konumlayan, "Batı" gibi olarak Batı'yla rekabet etme gücünü kendinde gören, diğer taraftan da Batı karşısında eziklik, kendi toplumu karşısında üstünlük duyan bir halet-i ruhiye ulusalçılığa eşlik eder. "Batılı gibi görünmeye çalışan bir Türklük", "Batılılaşmış bir Türklük", "Batılılaşmış bir içe kapanma" ya da "yalnızlaşma" gibi tarif edilebilecek eğilimler bu kimlikte belirginleşir.³⁸⁰

2000'li yıllarda Amerika'nın Irak'ı işgali, PKK'nın yeniden terör eylemlerine başlaması, Kürt sorunu tartışmaları, Kıbrıs meselesinin ve el konulan gayrimüslim emlakının yeniden gündeme gelmesi, dışarıda Ermeni soykırımının tanınmasına dair baskıların artması, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin öncülüğünde Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin yavaşlatılması girişimleri gibi birçok husus Batı karşıtlığını iyiden iyiye artırmıştır. Komplo teorilerinden beslenen Batı karşıtı fikirler, daha fazla alıcı bulmaya başlamıştır.

Bu meyanda söz konusu zaman diliminde oluşan Amerika/Amerikan algısına ayrı bir parantez açmak gerekir. Bu dönemi, Amerikan karşıtlığının zirve yaptığı dönem olarak ifade edersek yanlış olmaz. Dünya genelinde de Amerikan dış politikasına tepki olarak Amerikan karşıtlığı oldukça belirgin hale gelmiştir. Böyle bir ortamda Türkiye Amerikan karşıtlığın açıkça görüldüğü ülkelerden bir tanesi olarak öne çıkıyordu. Bu karşıtlığın ortaya çıkmasında kuşkusuz en önemli sebep, 11 Eylül sonrası uygulanan Amerikan dış politikası ve başkan George Bush'un söylemleriydi. ABD'nin uluslararası hukuk ve toplumu göz ardı ederek hayata geçirdiği saldırgan dış politika doktrini büyük tepki topluyordu.

³⁸⁰ Ferhat KENTEL vd. , *Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalanmış Milliyetçilikler*, s.44.

Türk-Amerikan ilişkileri açısından 2003 yılında Irak'ın işgali önemli bir dönüm noktası olmuştur. İşgal sırasında ve sonrasında yaşananlar Türk-Amerikan ilişkilerini sıkıntılı bir vaziyete soktuğu gibi, Türkiye kamuoyunda ABD'ye karşı duyulan hoşnutsuzluğu ve antipatiyi de had safhaya ulaştırmıştır. Irak'ın işgali aynı zamanda Kürt sorunu çerçevesinde bir Amerikan karşıtlığını da beraberinde getirmiştir. Şöyle ki, Amerika'nın Irak'ı işgal ederken beraber hareket ettiği Kürt unsurların yeni dönemde Irak'ta söz sahibi olacağından endişe ediliyordu. ABD'nin Kuzey Irak Kürtlerine, Musul-Kerkük bölgesinde özerklik vereceği ve bu bölgedeki zengin petrol yataklarının kontrolünü de onlara bırakacağı söylentileri büyük bir kaygı uyandırmıştı. Buna ilaveten bölgedeki az sayıdaki Türkmen nüfusun Kürtler tarafından baskı altına alındığı haberleri tepkiyi daha da artırmıştır. Ulusalcılara (ve birçok milliyetçiye) göre bu senaryo hayata geçirilirse Kuzey Irak, Türkiye'nin Güneydoğusunda yaşayan Kürtler için bir cazibe merkezi haline gelecek ve burada konuşlanan PKK militanları yoluyla da Türkiye'nin istikrarsızlaştırılması daha kolay hale gelecekti. Bu tip senaryolar Irak Kürtlerine ve ABD'ye olan husumet duygularını beslemekteydi.

Bu konuda en önemli dönüm noktası belki de 2003'te Irak'ın Süleymaniye kentinde meydana gelen "Çuval Hadisesi" olarak gösterilebilir. Türk Özel Kuvvetler ekibinde görevli 11 Türk askerinin ABD askerleri tarafından başlarına çuval geçirilmiş ve kelepçeli bir vaziyette gözaltına alınması ABD-Türkiye ilişkilerinde derin bir yara açmıştır. Askerler her ne kadar iki gün sonra yoğun bir diplomasi trafiğinin ardından serbest bırakılmış olsa da Türkiye'de Amerika'ya duyulan öfke dinmemiştir. Bu olay sonrası Türkiye'deki anti-Amerikancılık zirve noktasına ulaşmıştır.³⁸¹ Ayrıca işgal sonrası Ebu Gureyb cezaevinde Amerikan askerlerinin yaptığı işkence görüntülerinin ortaya çıkması ve 2004 Kasımında Irak'ın Felluce kentinde ABD ordusunun yaptığı kanlı operasyonların da Amerika'ya duyulan öfkeyi artırdığını not etmek gerekir.³⁸²

ABD politikalarının yoğun bir öfkeyle izlendiği Türk toplumunda, anti-Amerikancı eğilimi güçlenmesine popüler kültür ürünlerinin katkısını görmezden

³⁸¹ Ioannis N. GRIGORIADIS, "Friends No More? The Rise of Anti-American Nationalism in Turkey", *Middle East Journal*, Cilt.64, Sayı.1, 2010, s.58.

³⁸² A.g.m. s.60.

gelemeyiz. Turgut Özakman'ın kaleme aldığı “Şu Çılgın Türkler” kitabı, Kurtuluş Savaşında yaşanmış kahramanlık hikâyeleriyle bezenmiş kurgusuyla örselenmiş ulusal gururu tamir etmeye çalışmıştır. Yine Orkun Uçar ve Burak Turna'nın yazmış olduğu, yakın bir gelecekte patlak verebilecek bir Türk-Amerikan savaşı senaryosu üzerine kurulu “Metal Fırtına” isimli kitabın da milliyetçiliğin/ulusalcığın değirmenine önemli miktarda su taşıdığını söyleyebiliriz.³⁸³ Bu iki kitabın da piyasaya çıktıkları dönemde uzun süre “bestseller” listelerinde zirvede kaldığını ve rekor sayılarda baskı yaptıklarını da belirtmemiz gerekir.

Bir televizyon dizisi olan Kurtlar Vadisi dizisinin kahramanlarının, Irak'ta ABD askerleriyle (ve dolaylı olarak İsraililerle) olan mücadelesini konu alan Kurtlar Vadisi Irak filminin de toplumdaki anti-Amerikancı ve anti-Semitist havayı yaygınlaştırdığı bir gerçektir. Filmde ABD askerleri acımasızca masum Iraklıları öldüren caniler olarak işlenirken, İsraililer de ABD'ye Irak'taki vahşet ortamının yaratılmasında yardım eden kötü karakterler olarak resmedilmiştir. Bu yönüyle film milliyetçi, oryantalist ve Batılı klişelerin kombinasyonundan ibarettir.³⁸⁴ Hâsılat rekorları kıran bu film ulusalcı/milliyetçi medyanın övgüsünü kazanırken, bakanlar ve milletvekillerinden de tam not almayı başarabilmişti.³⁸⁵

Buna ilaveten Batı'ya ilişkin toptancı bir bakışın varlığından söz etmek gerekir. Batı çoğu zaman kendi içerisinde farklılaşan, heterojen, farklı tarihsel dinamikleri, sosyo-ekonomik yapıları bünyesinde barındıran bir entite olarak kabul edilmez. Daha ziyade Batı denildiği zaman ABD, AB bir arada düşünülür. Bunların aynı emperyalist projenin uygulayıcısı oldukları iddia edilir. Bunlar arasındaki ayrım sadece işbölümünden kaynaklanır. Yani özünde AB ve ABD bir ve bütün olarak telakki edilmelidir.

³⁸³ bkz. Lerna K. YANIK, “‘Those Crazy Turks’ that Got Caught in the ‘Metal Storm’: Nationalism in Turkey’s in Turkey’s Best Seller List”, *EUI Working Papers* RSCAS, 2008/4.

³⁸⁴ Ioannis N. GRIGORIADIS, “Friends No More? The Rise of Anti-American Nationalism in Turkey”, s.61.

³⁸⁵ A.g.m. s.61.

3.4.3.Ak Parti Karşıtlığı

2002 yılından beri tek başına iktidarda olan Ak Parti, ulusalcı tepkiyi en çok çeken unsurlardan birisidir, hatta daha da ileri giderek söylessek; son dönemde ulusalcıları bir arada tutan en önemli unsur Ak Parti karşıtlığı olmuştur.

Ak Parti, İslamcı söylemi sahiplenen Refah Partisi geleneğinden kopan bir oluşum olarak, o gelenekten farklı bir siyasi projenin temsilciliği iddiasında olmuştur. Kendisini “Muhafazakâr Demokrat” olarak nitelendiren parti, Refah çizgisiyle arasına mesafe koyduğunun defaatle altını çizme ihtiyacı duymuştur.³⁸⁶ Parti, İslami kökenleri ve 28 Şubat sürecinin gölgesi nedeniyle, şüpheleri bertaraf etmek için kimlik olarak muhafazakâr demokrasiyi ve tek siyasi pusula olarak da Kopenhag kriterlerini benimsemiştir.³⁸⁷

Ak Parti'nin “muhafazakâr demokrat” kimlik tanımlaması ulusalcı çevrelerde inandırıcı bulunmamış, onun şeriat rejimi kurmak için takiye yapan bir parti olduğuna duyulan inanç kaybolmamıştır. Ulusalcılara göre Ak Parti'yle mücadelede zaman zaman demokratik sınırlar zorlanabilirdi. Çünkü bu parti demokratik düzeni gizli gündemini hayata geçirmek için kullanabilirdi. Bunun niçin gerekli olduğunu gösterebilmek adına da, İkinci Dünya Savaşı öncesinde İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain'in Naziler'e karşı uyguladığı *appeasment* (yatıştırma) politikasının yol açtığı felaketler sıklıkla örnek gösterilir.³⁸⁸ Buna göre Chamberlain, Naziler'in attıkları adımları doğru okuyamamış ve onların savaşa giden hazırlıklarını ciddiye almayarak büyük bir hata yapmıştır. Sonuçta ise Avrupa'da büyük bir yıkıma neden olan savaşın önüne geçilememiştir.

Söz konusu Nazi analojisi uyarınca Türkiye'de de Ak Parti'ye karşı gösterilen tolerans, laik cumhuriyet için yıkıcı sonuçlar doğurabilirdi. Bu yüzden tedbiri elden bırakmamakta fayda vardı. Nazi analojisi bir başka açıdan da Türkiye'ye uygulanabilirdi. Naziler de demokratik seçimle iktidara gelmişti fakat iktidarı elde ettikten sonra demokrasiyi iptal ederek faşist bir rejim inşa etmişlerdi.

³⁸⁶ Menderes ÇINAR, “The Militarization of Secular Opposition in Turkey”, *Insight Turkey*, Cilt.12, Sayı.2, 2010, s.110.

³⁸⁷ M. Hakan YAVUZ, *Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam*, s.110.

³⁸⁸ Emin ALPER, “CHP Nihayet AB'ye Karşı Olduğunu Açıkladı”, *Birikim*, Sayı. 210, 2006, s.6-11.

Bu sebeple Ak Parti'nin de seçimle başa gelmiş olması onların şeriat rejimi peşinde olmadıklarının garantisi değildi. Pekala Ak Parti de iktidarını sağlamlaştırıncaya kadar demokrasiyle uyumlu bir görüntü çiziyor olabilirdi. Bu yüzden Naziler'e karşı düşünülen hataya düşmemek gerekirdi. İşte bu yüzden militan demokrasi³⁸⁹ olarak adlandırılan demokrasi anlayışını şiar edinmek en doğru yol olabilirdi. Demokrasinin kendi kendisini koruyabilmesi adına bir takım özgürlüklere ve haklara sınırlama getirilebilmeliydi.

Ulusalçılara göre Ak Parti sadece şeriatçı bir parti değildir; aynı zamanda emperyalist güçlerin emirleri doğrultusunda hareket eden işbirlikçi bir partidir. Bu bakış açısına göre AKP zaten, ABD'nin, AB'nin ve Türkiye'deki büyük sermayeyle işbirliği içerisinde iktidara gelebilmiştir. IMF programları doğrultusunda ekonomik açıdan dışa bağımlı bir ülke haline getirilen Türkiye, Kıbrıs'ta Rumlara, Ermenilere, PKK'ya ve Kürtlere karşı acz içerisinde bırakılmıştı. Böylelikle Türkiye AKP vasıtasıyla, Amerika'nın Büyük Ortadoğu Projesinin (BOP) rahatça hayata geçirilebileceği bir ülke haline gelebilmişti.³⁹⁰

Çoğu ulusalcıya göre Ak Parti, ABD'den aldığı direktifler doğrultusunda ülkeyi yönetmektedir. Örneğin Vural Savaş, Erdoğan'ın danışmanı Cüneyd Zapsu'nun 2002 seçimlerinden önce ABD'ye giderek Ak Parti adına ABD'ye üç konuda söz verdiğini iddia etmiştir.³⁹¹

“Irak'ta bana yardım edeceksiniz, Annan plan yapacak, Kıbrıs'ı vereceksiniz. Üçüncüsü de, BOP'a evet diyeceksiniz; taşeronluk yapacaksınız. Siz bunları yapacak olursanız, biz de size destek veririz. Biz size destek verdiğimiz zaman karşınızda hiçbir güç kalamaz.”

Savaş'a göre Amerika ve Ak Parti karşılıklı bir menfaat ilişkisi içerisinde. ABD kendi sözünden çıkmaması şartıyla Ak Parti'nin şeriatçılığını görmezden gelmiş, buna karşılık Ak Parti de iktidarda kalabilmek adına Amerika'nın istediklerini yerine getirmiştir. Savaş, birisi devletin bağımsızlığına, diğeri laikliğine

³⁸⁹ Vural SAVAŞ, *İrtica ve Bölücülüğe Karşı Militan Demokrasi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.

³⁹⁰ Erol MANİSALI, *AKP, Amerika ve Ordu Üçgenindeki Türkiye*, İstanbul: Truva Yayınları, 2007, s.15-91.

³⁹¹ Vural SAVAŞ, *AKP ve CHP'nin Gerçek Yüzü*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006, s.14-15.

karşı olduğuna inandığı bu iki odağın ortak hareket ettiğine inanmaktadır. Ona göre Ak Parti'nin iktidara gelişi ve orada kalışı ABD'den aldığı bu destek sayesinde mümkün olabilmekteydi.

Ak Parti, özellikle izlediği dış politika bağlamında, ulusalcıların tepkisini çekmiştir. 2003'teki ABD'nin Irak işgali sırasında yaşananlar, Kıbrıs sorununda klasik Türk tezinden vazgeçilmesi, AB reformları, Ermenistan'la ilişkilerde yaşanan iyileşme sürekli farklı şekillerde yorumlanmış, teslimiyetçi politikanın bir çıktısı olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında AKP'nin dış politika bağlamında Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine dönük ilgisi de Yeni-Osmanlılık olarak adlandırılmıştır. Söz konusu yeni-Osmanlılık da ABD'nin çıkarları doğrultusunda hayata geçirilmeye çalışılan BOP'un bir devamı ya da isim değiştirilmiş hali olarak nitelendiriliyordu.³⁹² Örneğin Kaya Ataberk Türkiye'nin "yeni Osmanlı" yapıma iddiasıyla dışarıda Amerikancılığa içeride de şeriatçı ve Kürtçü harekete teslim olur vaziyete sokulduğunu iddia etmekteydi. Ona göre, "Osmanlı alanında etkin siyaset adına nasıl ABD uşaklığı yapılıyorsa, Osmanlı'yı içeride kurmak adına da ulusa değil de, dine ve etnik temele dayalı bir devlete doğru Türkiye sürükleniyordu..." "Federalizm, eyalet sistemi, etnik grupların desteklenmesi, dine ve mezhebe dayalı siyasi yapılanma. İşte bu Türkiye'yi bölünmeye götürecek planın ta kendisi. Türkiye'yi "Yeni Osmanlı" yapmak suretiyle "Yeni Sevr"e taşımının planı..." idi.³⁹³

Ak Parti'ye yönelik bir diğer ulusalcı eleştiri, toprak satışı yoluyla vatan topraklarının parsel parsel yabancılara "peşkeş çekildiği" yönünde olmuştur.³⁹⁴ Ulusalcı çizgideki Yeni Çağ gazetesi Ak Parti döneminde yabancıya toprak satışının, son 80 yılı ikiye katladığını iddia etmiştir.³⁹⁵ Haberde, Yunanlıların özellikle Bursa'dan toprak satın aldıklarına dikkat çekilirken, bu durum 1920'de işgal ettikleri Mudanya ve İznik'e yakın olmasına bağlanıyordu. Haberin devamında Yunanlıların İstanbul'daki toprak alımlarında üst sıralarda olduklarının altı çizilirken, İstanbul'u yeniden ele geçirme heveslerinin canlı olduğuna dikkat çekiliyordu. Bu verilere

³⁹² Nuriye ATABEY, "Yeni-Osmanlılık BOP'un Yeni İsmi mi?", *Yeniçağ*, 13.06.2010.

³⁹³ Kaya ATABERK, "Amerikancı-Şeriatçı Strateji Türkiye'yi Sevr'e Götürecek", <http://www.turksolu.org/240/ataberk240.htm>, (Erişim Tarihi:18.10.2010).

³⁹⁴ Cihan DURA, "Vatan Toprakları Satışta Kimsede Çıt Yok!", <http://www.turksolu.org/63/dura63.htm>, (Erişim Tarihi:18.10.2010).

³⁹⁵ AKP, Vatan Toprağını Satışta, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/haberdetay.php?hit=6251>, (Erişim Tarihi:18.10.2010).

milliyetçi ve ulusalcı çevrelerde dillendirilen Trabzon'da Rum Pontus devletini yeniden diriltmek amacıyla bölgede misyoner faaliyetlerin yaygınlaştırıldığı propagandası da eklenince yürütülen “gizli plan” daha net ortaya çıkıyordu. Buralarda yavaş yavaş nüfus kompozisyonu kendi lehlerine çevrilecek, bölgenin kültürel dokusu değiştirilecek ve sonunda Türkler bu bölgeden kovulacaktı. Tüm bunlar Ak Parti'nin vatan topraklarını yabancılara satmasından kaynaklanıyordu.

Bütün bunlara ilaveten ulusalcıların Ak Parti'ye dönük yaklaşımlarındaki ön kabul ya da ön yargıya da dikkat çekmek gerekir. *Ad Hominem* siyaset anlayışı olarak nitelendirilebilecek bu yaklaşım uyarınca Ak Parti'nin somut politikalarından ziyade, onun kimliği sorunsallaştırılabilmektedir.³⁹⁶ Daha önceki İslami geçmişi sürekli öne sürülebilmektedir. Dolayısıyla Ak Parti, yapıp ettiklerinden dolayı değil de kimliği yüzünden mahkûm edilebilmektedir. Bu yüzden çoğu zaman partiye dönük özcü bir önyargı, Ak Parti politikalarının içeriğinin derinlikli bir analizini yapmaktan alıkoyabilmektedir.

3.4.4. İslam'ın Dışsallaştırılması

Cumhuriyet'in kurucuları milliyetçiliğin seküler bir yorumunu benimsemiş olmalarına rağmen, İslam'a farklı etnik grupların bir arada yaşayabilmelerini sağlayacak psikolojik bir tutkal rolü atfetmişlerdir. Bu yüzden Yunanistan'la yapılan nüfus mübadelesinde Türk unsuru dışındaki Sünni Müslüman toplulukların yerleşikliği kıstas alınırken (örneğin Bosnalı Müslümanlar), bunun dışındaki Hıristiyan Türkleri de (örneğin Ortodoks Karaman Türkleri) içine alan gayrimüslim unsur mübadeleye tabi tutulmuştur.³⁹⁷ Cumhuriyeti kuranlar Müslümanlığı, Türk kimliğinin bir parçası olduğunu kabul ederlerken, Müslümanlığı da çeşitli araçlarla devletin kontrolü altında tutmayı amaçlamışlardır (Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı). Fakat devletin makbul kabul ettiği yorumların dışarısına çıkan İslamcı oluşumlar tehlikeli addedilmiştir. Laiklik anlayışını da buna uygun biçimde yeniden yorumlayan devlet, İslami hareketlere kendisi tarafından kontrol

³⁹⁶ Menderes ÇINAR, “The Militarization of Secular Opposition in Turkey”, s.113-114.

³⁹⁷ Emrullah USLU, “Ulusalcılık: Neo-nationalist Resurgence in Turkey”, s.84.

edilen bir alan sunmuş ve bunların devletin laik karakterini değiştirmesine asla izin vermemiştir.³⁹⁸

Ulusalıcıların İslam'a bakışı da söz konusu resmi laiklik politikasıyla benzeşir. Son dönemde ordu, yargı gibi laikliğin katı yorumunu benimseyen devlet bürokrasisiyle ulusalıcıların yorumları paralel bir seyir izlemiştir. Ulusalıcılık, milliyetçiliğin seküler bir yorumu olması hasebiyle İslam'la mesafeli bir ilişki içerisinde olmuştur. Ulusalıcılık isminin kendisinin dahi İslam'a temas eden içeriği nedeniyle milliyetçiliğe alternatif olarak üretildiğini belirtmiştik. Ulusalıcılar, resmi devlet söylemi gibi Müslümanlığı kimliğin önemli bir bileşeni olarak kabul etmelerine karşın, kamusal alanda İslamiyet'in ahlaki bir dil inşa edilmesinde kurucu rol oynamasını kabul etmezler.³⁹⁹ Ulusalçı laiklik anlayışına göre laiklik, yalnızca devlet içinde din ve dünya işleriyle, ilgili otoritelerin birbirinden ayrılması değil, aynı zamanda sosyal hayatın eğitim, aile, ekonomi, hukuk, görgü kuralları, kıyafet vb. cephelerinin din kurallarından ayrılarak, zamana ve yaşamın zorunluluklarına, gereklerine göre saptanmasıdır.⁴⁰⁰

Başörtüsü yasağı tartışmalarında söz konusu laiklik anlayışının yanı sıra farklı argümanları da öne sürerek yasağın sürdürülmesi taraftarı olmuşlardır. Bu argümanlar aynı zamanda ulusalıcıların İslamiyet'e bakışı hakkında da bize önemli ipuçları verir. Örneğin ulusalıcılara göre başörtüsü, dini vecibeleri yerine getirmek ya da geleneksel sebeplerle kullanılan bir aksesuar olarak değil de, bir siyasi mücadele aracı olarak algılanır.⁴⁰¹ Bunun yanında başörtüsü, aynı zamanda erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün simgesi niteliğinde görülür. Kadınların, erkeklerin zoruyla başlarını kapattıkları iddia edilirken, bu geleneğin İslam'ın ataerkil ve çağdışı yüzünü yansıttığı vurgulanır. Çoğu ulusalıcıya göre örtünme geleneği de, dini cemaatler, dini devletten üstün tutma gibi dinle alakalı fakat rejime aykırı olduğu düşünülen olumsuz özelliklerle birlikte Araplığa özgü addedilir.⁴⁰² Onlara göre Arap geleneğinden

³⁹⁸ M. Hakan YAVUZ, *Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam*, s.55.

³⁹⁹ A.g.e., s.187.

⁴⁰⁰ Ahmet T. KURU, "Laikliğin Yeniden Yorumlanması: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği", ed. Hakan Yavuz, *Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri* içinde, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s.191-92.

⁴⁰¹ Selma ŞEVKLİ, *Bir 'Ulusalçı' Nasıl Düşünür?: Seküler Milliyetçiliğin Zihin Haritası*, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2011, s. 145.

⁴⁰² A.g.e., s.144.

tevarüs ettiği varsayılan bu tarz geleneklere, Türk tarihinde rastlamak mümkün değildir. Konuya başka bir açıdan bakan Kongar'a göre ise "...Türban sorununun arkasında Amerikan ve Arap emperyalizmlerinden kaynaklanan dış dinamik öğeleri ile geçmiş dinci kültüre ve feodaliteye dayalı iç dinamik öğelerinin bu büyük ve güçlü "Antikomünist" Soğuk Savaş ittifakı vardır."⁴⁰³ Özetle başörtüsü sorunu bir bireysel özgürlük sorunu olarak ele alınmaktan ziyade; İslam'ın ataerkil yapısıyla, Arap geleneğiyle alakalı olmasıyla ya da emperyalist hedeflerden türemiş olmasıyla ilişkilendirilir.

Ulusalçılık bağlamında İslam'ın sorunsallaştırıldığı bir diğer husus "İlimli İslam" konusu olmuştur. Tartışma, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde bölge ülkelerine Türkiye'yi "İlimli İslam" modeli olarak sunması sonrasında başlamıştır. Ulusalçılar, bu projeye Türkiye'nin laik düzeninin ortadan kaldırılmak istendiğini iddia ederler. ABD'nin bölgenin yeniden dizaynında kendisiyle işbirliği yapacak, mutedil İslami bir düzen kurmak istediğini savunurlar. Kongar'a göre zaten Ak Parti'nin iktidara gelişi, bu İlimli İslam projesinin önemli ayaklarından bir tanesidir. Proje uyarınca ilk olarak Amerikan karşıtı, anti-emperyalist, radikal İslam (Erbakan) tasfiye edilmiş, onun yerine Amerikan yandaşı, ilimli İslam'ın temsilcisi Ak Parti iktidara getirilmiştir.⁴⁰⁴ Ulusalçılara göre ABD, İlimli İslam projesinin Türkiye'de uygulanabilmesi için Ak Parti'nin yanısıra Fethullah Gülen'den de yararlanmaya çalışmaktadır.⁴⁰⁵ Kimi ulusalçılara göre Gülen, sırf bu amaç için Amerika tarafından himaye edilmektedir. Bu yüzden Gülen ve onun önderliğindeki Nur cemaatinin, laik Cumhuriyet için önemli bir tehdit oluşturduğu düşünülür.

Buna karşın ulusalçılar, Türk kimliğinin bir bileşeni olarak Müslümanlığa karşı tehditler konusunda oldukça duyarlıdır. Her ne kadar İslamiyet'in kamusal alanda görünürlüğü istemiyor ve katı bir laiklik anlayışının savunuculuğunu yapıyor olsalar da, ülkedeki Müslüman Türklüğe dayalı kültürel dokunun bozulmasını istemezler. Bunun için misyonerlik gibi faaliyetler, tehdit

⁴⁰³ Emre KONGAR, *Demokrasimizle Yüzleşmek*, s.192.

⁴⁰⁴ A.g.e., s.196-97.

⁴⁰⁵ Lütüf KALELİ, *İrtica ve ABD Kısacasında Türkiye*, İstanbul: Alev Yayınları, 2003, s.80.

kategorisi içerisinde değerlendirilir. Rahşan Ecevit'in 2005 yılında misyonerlikle ilgili çıkışı bu açıdan oldukça önemlidir. Rahşan Ecevit o tarihte yaptığı açıklamada;

“Türkiye'nin başına sarıkları, türbanları doladılar; sırtına cübbeleri, çarşafı giydirdiler. Onu çağdışı İslam ülkeleri arasına atmak istediler. Derken AB modası çıktı. Şimdi ise ülkemizde kiliseler yer yer apartman katlarına yayıldı. Kimi vatandaşlarımız kah ikna kah çıkar sağlanarak Hıristiyan yapıyor. AB'ye gireceğiz derken dinimiz elden gidiyor. Takkenin üzerine haç geliyor. İnsan, inançsız olmaya görsün, her hareketi takkiye olur. Ben takiyelerle yönetilmek istemiyorum. Ülkemi geri istiyorum.”⁴⁰⁶

sözleriyle misyonerlik tehlikesine dikkat çekmiştir. Rahşan Ecevit'in halkı ve yetkilileri misyonerliğe karşı uyarın bu sözlerinden, ulusalcılığın nasıl bir Müslümanlık tasavvuruna sahip olduğuna dair bazı çıkarımlar da yapılabilir. Ulusalcılar; “sarıklı, cübbeli, türbanlı” olarak tarif ettikleri, “yobaz”, “gerici”, “çağdışı” bir İslam istemedikleri gibi misyonerler aracılığıyla ülkenin Hıristiyanlaştırılmasına da karşıdır. Onlar için, kendi uygun gördükleri sınırlar dairesinde, devletin de kontrolü dahilinde bir Müslümanlık anlayışı varlığını sürdürmelidir. Buna ilaveten ulusalcıların misyonerliğe, yalnızca ülkenin Müslüman kimliğine zarar vereceği endişesiyle karşı çıkmadıklarını belirtmek gerekir. Misyonerliğe karşı tepkide aynı zamanda, ülkenin Hıristiyanlaşmasının bir beka problemi yaratacağı korkusu da önemli rol oynar. Hıristiyan toplulukların çoğunluk haline gelmesinin, ulusal güvenlik konusunda zaafa neden olacağı düşünülür.

3.4.5. 301. Madde Davaları

Ulusalcılığın zirve yaptığı dönemde Türk Ceza Kanununun 301. Maddesi dolayısıyla açılan davalar oldukça önemlidir. “Türklüğe hakaret”in cezalandırılmasına dönük, son derece belirsiz sınırlara sahip 301. Madde, bu dönemde çok sayıda entelektüel, yazar ve akademisyene açılan davalarla gündeme gelmiştir.

⁴⁰⁶ “Rahşan Ecevit'ten Misyonerlik Uyarısı”, <http://haber.mynet.com/rahsan-ecevitten-misyonerlik-uyarisi-145525-guncel/> (Erişim Tarihi: 12.06.2012)

Ulusalıcı bir sivil toplum kuruluşu niteliğindeki Büyük Hukukçular Birliği ve onun başkanı Kemal Kerinçsiz 301. Maddeye atıfla açtıkları davalarda ön plana çıkmışlardır. Çoğunu bu derneğin açtığı davalar sebebiyle Orhan Pamuk, Elif Şafak, Perihan Mağden, Hrant Dink, Hasan Cemal, Haluk Şahin, Baskın Oran, İsmet Berkan ve Murat Belge gibi isimler, Türklüğe hakaret ettikleri gerekçesiyle mahkeme karşısına çıkarılmıştır. 2005’te yapılan “Osmanlı Ermenileri” konferansında ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı’nın (TESEV) düzenlediği panel ve toplantılarda, bu derneğin protesto gösterilerine şahit olunmuştur.⁴⁰⁷

301. maddenin sansasyonel olarak gündeme gelmesi, Agos gazetesi yazarı Ermeni asıllı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Hrant Dink’in gazete binasının önünde öldürülmesi sonrasında olmuştur. Daha önce yaptığı bir konuşmada söyledikleri yüzünden hakkında 301. Maddeden dava açılan Dink, Türklüğü veya Atatürk’ü hedef almadığına dair sağlam bilirkişi raporları olmasına rağmen, yargının milliyetçi politizasyonu sürecinde mahkum edilmiştir. Daha sonra çeşitli grupların milliyetçi ve ulusalıcı grupların hedefi haline gelen Dink, 19 Ocak 2007’de bir suikaste kurban gitmiştir. Dink’in öldürülmesinde, hakkında 301. Maddeden açılan dava sürecinde yaşananların etkili olduğunu belirtmek gerek.⁴⁰⁸

301. madde davalarını ulusalcılığın anti-entelektüalizmi bağlamında değerlendirebiliriz. Bu anti-entelektüalizm, halkına ve onun değerlerine yabancı, ülkesinin çıkarlarını dert etmeyen, tuzu kuru, politik tutumları arkasında bir takım maddi menfaatler bulunan entelektüel anlayışına dayanır. Entelektüel kesim, ülkenin resmi tezlerine aykırı hareket ettikleri, maddi çıkarları uğruna dış güçlerle işbirlikçilik yaptıkları, uluslararası alanda ülkeyi zor duruma düşürdükleri gerekçesiyle kötülenir. Entelektüeller, zaman zaman “liboş”, “hain” ve “entel-dantel” gibi yerici sıfatlarla anılmaktan da kurtulamamışlardı

⁴⁰⁷ Halil BERKTAY, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008 Türkiye Üzerine Notlar*, s.56-57.

⁴⁰⁸ A.g.e., s.60.

3.4.6. Cumhuriyet Mitingleri

Atatürkçü Düşünce Derneği, Çağdaş Yaşam Destekleme Derneği, gibi çeşitli Kemalist sivil toplum kuruluşları, emekli ordu komutanları ve çeşitli laik kadın grupları tarafından tertip edilen bu mitingler adeta ulusalcılığın doruk noktası olmuştur. Mitingler, 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan “Sivil Kemalizm” dalgasının bir uzantısı niteliğindedir. Ak Parti politikaları karşısında büyük güç kaybı yaşadığını düşündükleri Kemalizmin savunmasında, siyasi ve bürokratik mekanizmaların yetersiz kaldığından hareketle inisiyatifini ele alma çabasının bir tezahürü niteliğindedir.

Mitinge katılanlar arasında yapılan bir araştırmada katılımcıların; 2001 krizi sonrası işsiz kalmış beyaz yakalı profesyoneller, mavi yakalı işçiler, ekonomik krizden zarar gördüğünü söyleyen küçük esnaf, anne ve babalarının devrimcilik hikayeleriyle büyümüş lise ve üniversite öğrencileri, 1980 öncesinde sol hareket içinde aktif olarak yer almış yahut kendini o kuşağa ait hissedenden kimseler ve işsizlerden oluştuğu saptanmıştır.⁴⁰⁹ Bunun yanında çok sayıda Kadın derneğinin mitingte katılım sağladığını görüyoruz. Öyle ki bu durum, mitingler için “Kadın Devrimi” benzetmeleri yapılmasına neden olmuştur.⁴¹⁰

Ancak Cumhuriyet Mitinglerini esasen, 2001 krizi sonrasında orta sınıfların yaşadığı toplumsal ve ekonomik statü kaybına karşı gösterdikleri bir tepki ifadesi olarak değerlendirmek daha doğru olur. Mülk ve nakit cinsinden önemli bir varlığa sahip olmasalar bile, tahsille edindikleri kültürel sermaye sayesinde, kendilerini mala-mülke, en önemlisi bir kariyere, bir statüye erişebilecek potansiyele sahip gören şehirli, tahsilli, laik orta sınıfların iktisadi ve toplumsal statüleri, özellikle 2001 krizinden sonra ciddi bir erozyona maruz kalmıştır. Orta-sınıfların önceki kuşaklardan devrildikleri “huzurlu” zihin dünyaları ciddi bir tehdit altına girmiştir. Daha önce laik orta sınıfların işgal ettiği bürokratik kurumlara, sınaî ve ticari iş alanlarına, akademik mevkilere, medyadaki pozisyonlara dindar-muhafazakâr menşeli kesimlerin de ağırlıklarını koymaya başlaması, onların liyakat

⁴⁰⁹ Selin ÇAĞATAY-Kerem Özkurt, “Kemalizmi Kitlelele Refleksiyle Düşünmek: Cumhuriyet Mitingleri”, *Birikim*, Sayı.230-31, 2008, s.121.

⁴¹⁰ Aksu BORA-Koray ÇALIŞKAN, “What is Under a Headscraf? : Neo-Islamist and Kemalist Conservatism in Turkey”, *Arab Studies Journal*, Vol.15, No.2, 2008, s.146.

ölçüleri ve rekabet nedeniyle değil, sırf kültürel ve ideolojik sebeplerle dışlanabilecekleri korkusu yaşamalarına neden olmuştur.⁴¹¹

Bu korku orta sınıfların reaksiyoner bir Atatürkçülüğe meyletmelerine neden olmuştur. Atatürkçü sloganlar, altın çağ olarak mitleştirilen Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki istikrarı özlediklerinin ifadesi olmuştur. Bölücülük, terör, Kıbrıs, AB, emperyalizm vb. meselelerle ilgili reaksiyonlarını da bu Atatürkçü referanslara dayandırmışlardır.⁴¹² İslamcı-anti laik karakteriyle Cumhuriyet'in değerlerine tehdit oluşturduğunu iddia ettikleri Ak Parti'yi ise, AB ve ABD'nin bir aleti olarak sunmuşlar ve Ak Parti üzerinden dışarıya karşı tepkilerini dile getirmişlerdir.⁴¹³

Mitingde şehirli-tahsilli-laik orta sınıfın "hayat tarzı" endişelerinin sloganlara yansıdığını görüyoruz. Katılımcılar, Ak Parti döneminde Batı modeli hayat tarzının tehdit altına girdiği iddiasıyla, Ak Parti karşıtı sloganlar atmışlardır. Tehdit edildiğini iddia ettikleri, bir tür orta sınıf elitizmine karşılık gelen bu hayat tarzı "hayattan zevk almayı bilen", kadınları rahat bırakan "medeni", ehli keyf, gusto sahibi birey tipine karşılık gelir.⁴¹⁴ Yani bu orta sınıflar bir yönüyle, modern olmak, Batılı gibi görünme çabası içerisindedirler. Buna engel olunmasına da şiddetle karşı çıkarlar.

Fakat bu duruma paradoksal biçimde mitingde, en çok Batı karşıtı, AB ve ABD karşıtı sloganların atıldığını görüyoruz. Bu durum yukarıda belirttiğimiz "kafası karışık Batılılaşma" halinin bir tezahürü niteliğindedir. Bir yandan yaşam tarzı, yeme-içme alışkanlıkları ve giyim-kuşam açısından Batı'ya öykünme durumu söz konusuken; öbür yandan özünü, egemenliğini, değerlerini kaybetme endişesiyle bir Batı korkusu, Batı fobisi gözlemlenebilmektedir.⁴¹⁵ Bunun yanında katılımcılar; kendilerini dünyaya açık, dil bilen, enternasyonel değerlerle barışık olarak sunmalarına karşın, küreselleşmeye öfkeli bir karşıtlık içerisinde olabilmektedirler.

⁴¹¹ Tanıl BORA, "Tahsilli Cehaletin Cinneti", *Birikim*, Kasım 2006, Sayı.211, s.39.

⁴¹² A.g.m., s.40.

⁴¹³ Ömer LAÇİNER, "14 Nisan Mitingi: Korkular ve Tehditler Galerisi", *Birikim*, Sayı.217, 2007, s.3-7.

⁴¹⁴ Tanıl BORA, "Tandoğan, Çağlayan, İzmir Mitingleri ve Sol: 'Çılgın Kalabalıktan Uzakta...'", *Birikim*, Sayı.218, 2007, s.43.

⁴¹⁵ Bejan MATUR, "Avrupa Arzusu, Avrupa Korkusu", *Zaman*, 13.05.2007.

14 Nisan mitinginde Birgül Ayman Güler'in sarfettiği sözler bu açıdan oldukça önemlidir:

*"Dünyaya açılma gemisi mumdan çıktı. Biz dünyaya açılmadık, dünya bize açıldı! Meğer "dünya" dedikleri IMF-Dünya Bankası, bir avuç şirket, bir avuç banka ve ikide bir ürken bir piyasa dedikleri şeymiş... Dünya dedikleri Washington ile Brüksel'den ibaretmiş...Biz bu dünyaya açıldıkça, bu çetenin eline düştük. Şimdi bankalarımız yoktur! En büyük bankalarımızın başında yabancı genel müdürler oturuyor. Şimdi büyük mağazalarımız yoktur. Mağazalar yabancılarındır. Şimdi doğurgan tohumlarımız yoktur! Birkaç küresel şirketin sattığı, tohum adına yakışmayan kısır tohumlara mahkumuz... Bütün bunları bir yana bırakın, şimdi sütümüz ve yoğurdumuz yoktur. Küresel çeteleri doyurabilmek için çocuklarımızın boğazından kesmek zorunda kaldık. Dünyaya açılmanın böylesi, emperyalizmin ağına takılı kalmaktır. Bu, tek sözle sömürgeleşmektir."*⁴¹⁶

Bunun yanında mitinglerde şeriat tehlikesine karşı, demokrasi ve özgürlüklerin korunduğu bir ülke talebi ortaya atılırken, askerin sivil siyasete müdahalesi, en iyimser bakışla, sorun edilmemiştir. Bu minvalde askerlerin açıklamaları bir tür sivil toplum örgütünün görüş beyan etmesiyle eş değer tutulmuştur.⁴¹⁷ Her ne kadar mitinglerin öne çıkan sloganlarından biri "ne şeriat, ne darbe" olsa da, ordunun siyasete müdahalesine karşı net bir duruş sergilendiği söylenemez. En azından şeriat tehdidinin daha güncel olduğundan hareketle, sivil-asker ilişkilerinin normalleşmesi belirsiz bir geleceğe ertelenir. Nitekim Prof. Dr. Türkan Saylan'ın 29 Nisan'da Çağlayan mitinginde söyledikleri, bu savı destekler mahiyettedir:

"Ordumuz, sınırlarımızı korur, terörle savaşırken, bir yandan da bir Sivil Toplum Örgütü gibi, depremde, selde, tipide, heyelanda, hastalıkta, salgında Mehmetçik dersaneleriyle eğitimde var olarak ve kuşkusuz laik Cumhuriyet'in

⁴¹⁶ http://www.14nisan.gen.tr/genel/bizden_detay.php?kod=433&tipi=27&sube=0 , (Erişim Tarihi: 22.10.2010)

⁴¹⁷ Tanıl BORA, "Tandoğan, Çağlayan, İzmir Mitingleri ve Sol: 'Çılgın Kalabalıktan Uzakta...'", s.38-39.

korunmasında, hepimiz gibi taraf olarak vardır, var olacaktır. Darbelerin çözüm olmadığı ise çok ama çok açıktır."⁴¹⁸

Özetle Cumhuriyet Mitinglerini, ulusalcılığa dair bütün endişe, korku ve tehdit algılarının rahatlıkla gözlemlenebildiği bir laboratuvar gözüyle bakabiliriz. Mitingler, içeride AKP'ye, rejim düşmanlarına, liberallere, entelektüellere; dışarıda da AB'ye, ABD'ye, IMF'ye, küreselleşmeye karşı oluşan öfke birikiminin bir nevi dışavurumu olmuştur. Kendi sınıfsal konumlarının tehlikede olduğuna inanan şehirli-laik orta sınıf üyeleri, tepkilerini milliyetçi bir dil üzerinden ortaya koymuşlardır. Bunun yanında Cumhuriyet Mitingleri ulusalcılığın zirve noktası olmuştur. Mitinglerin ardından ulusalcı dalga yavaş yavaş inişe geçmiş ve etkisini yitirmeye başlamıştır.

3.4.7. Ergenekon Davası

Ülkede kaos ortamı yaratarak darbeye zemin hazırlama amacıyla suikastler düzenleyen, silahlı tedhiş eylemlerine girişen, çeşitli yasa dışı faaliyetler yürüten bir oluşum olarak nitelenen Ergenekon organizasyonu, radikal-ulusalcı bir yapılanma olarak görülür. Vatansever Kuvvetler Güç Birliği, Kuva-yı Milliye Derneği, Ulusal Birlik Hareketi Platformu, Türkçü Toplumcu Budun Derneği gibi oluşumlardan müteşekkil, genelde emekli askerlerin başında bulunduğu, birbirleriyle işbirliği içerisinde hareket eden, Kemalizmin prensiplerine vurgu yapan, milliyetçilik ve laikliğin militarist yanını öne çıkaran ve anti-emperyalist söylemi sahiplenen bir yapılanma olarak dikkati çeker.⁴¹⁹

Bu örgütlerde militarist pratiklerin oldukça yaygın biçimde kullanıldığını not etmek gerekir. Örneğin Kuvayı Milliye derneğinde silah üzerine ölme ve öldürme yeminleri edilmesi, derneğe üye çiftlere nikah törenlerinde kılıç, bayrak ve Kur'an üzerine Kuva-yı Milliye andının okutulması gibi ritüellere bu tip oluşumlarda

⁴¹⁸ http://www.14nisan.gen.tr/genel/bizden_detay.php?kod=451&tipi=27&sube=0 ,(Erişim Tarihi: 22.10.2010)

⁴¹⁹ Rasim Özgür DÖNMEZ, "Vigilantism in Turkey: Totalitarian Movements and Uncivil Society in a Post 9/11 Democracy", *Totalitarian Movements and Political Religion*, Cil.9, No.4, 2008, s.564.

rastlamak mümkündür.⁴²⁰Kuvay-ı Milliye andı olarak nitelenen metnin ırkçı ifadeleri de bünyesinde barındırdığını da belirtmek gerekir:⁴²¹

“Türk anadan, Türk babadan doğmuş, soyunda dönme olmayan Türk oğlu Türküm ben. Kuvayı Milliye'nin sonsuz bir üyesi olmaktan sonsuz bir gurur duyuyorum. Aynı zamanda üzerime aldığım tarihi sorumluluğun da bilincindeyim. Türk milletini dünyanın efendisi yapmak uğrunda, her türlü ahval ve şerait içerisinde dahi, milletimizin huzur ve refahı, devletimin ebediyen bekası ve yükselmesi yolunda yılmadan çalışacağıma, Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefine korumayı canımdan aziz bilip icabında vatan, Cumhuriyet ve bayrak uğrunda seve seve canımı feda edeceğime namusum ve şerefim üzerine and içerim. Ne mutlu Türküm diyene.”

Yakın tarihte gerçekleşen, Danıştay saldırısı, Hrant Dink suikasti, Rahip Santoro cinayeti, Malatya'daki misyoner katliamı gibi sansasyonel eylemler ve Sarıkız, Ayışığı, Yakamoz ve Eldiven isimli darbe planlarının bu yapılanmayla alakalı olduğu ileri sürülür. Bu oluşumlar ülkenin 1919 koşullarıyla yeniden imtihan halinde olduğu, ülkenin kuşatıldığı, halihazırdaki iktidar kadrosunun “gaflet, dalalet ve hıyanet” içerisinde olduğu zannıyla, İttihat Terakki dönemindeki komitacı yapılanmaları model alan örgütlenmelere gitmişlerdir. Kimi yazarlara göre ise Ergenekon yapılanması, Arap Baasçılığıyla yakın bir akrabalık içerisinde. Ergenekon'daki gibi, Baasçılığın da mayasında suikast, sabotaj, provokasyon ve askeri darbe vardır.⁴²²

Özetle, iddia olunan Ergenekon yapılanmasının kendisine ulusalcılığı rehber edindiği söylenebilir. Fakat bu ulusalcılık, yukarıda değindiğimiz, kendisini yasal platformlarda ifade etmeye çalışan ulusalcı oluşumlardan farklı olarak illegal, gayri hukuki yolları kullanmayı tercih eder.

⁴²⁰ <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=564901> , (Erişim Tarihi: 22.10.2010)

⁴²¹ Hamit BOZARSLAN, “Türkiye’de Siyasi Şiddetin Fikri Kaynakları”, s. 381.

⁴²² Cengiz ÇANDAR, “İdeolojik Akrabalıklar: Ulusalcılık, İttihatçılık, Baasçılık, Ergenekonculuk vs...” *Hürriyet*, 24.07.2008.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Einstein'ın "çocukluk hastalığı" diyerek toplumların gelişme aşaması öncesi atlatması gereken bir anomali hali olarak gördüğü milliyetçilik, onun öngörülerini yanlışlayan bir biçimde siyasal alan üzerindeki belirleyiciliğini sürdürmektedir. Bunun yanında milliyetçiliğin sonunu getirmesi beklenen küreselleşme süreci, paradoksal biçimde milliyetçiliğin güçlenmesine neden olmuştur. Küreselleşme sürecinde bildikleri, tanıdıkları, alıştıkları dünyanın ayaklarının altından kayıp gittiğini düşünen kesimler için milliyetçilik/ulusalcılık adeta bir tutunum aracı olmuştur.

Bu tezin amacı kendisini milliyetçilikten ayrı bir yere koyan ya da koymaya çalışan ulusalcı düşüncenin, aslında söylem ve eylem itibarıyla gayet milliyetçi bir hareket olduğunu ortaya koyabilmektir. Kendisini solla ilişkilendirerek, milliyetçiliğin sürekli olumsuzlanan tarihsel mirasından kurtulduğunu sanan ulusalcılık, gelinen noktada sağ-milliyetçiliğin dışlayıcı, ayrıştırıcı özelliklerini sergilemekten geri durmamıştır. Ulusalcı söylemin, kaba milliyetçi görüntüsünü perdelemek için kullandığı sol jargon ise, onun milliyetçiliğe göre daha hayırhah bir ideoloji olarak görülmesini sağlamaya yetmemiştir.

Cumhuriyet'in kuruluş dönemi sonrasında, inkılâplara ideolojik bir çerçeve kazandırma amacıyla kurulan *Kadro* hareketinin, ulusalcılığın temellerini attığını söyleyebiliriz. *Kadro*'nun kullandığı siyasi jargon, bugünkü ulusalcı düşüncenin diliyle önemli benzerlikler taşımaktadır. Batı karşıtlığı, devletçilik, anti-emperyalist söylem, liberalizm aleyhtarlığı gibi unsurlar *Kadro*'nun belirgin vasıfları olarak öne çıkar.

1960'lı yıllara gelindiğinde solun dünyada ve Türkiye'de yükselişine paralel olarak ortaya çıkan Yön ve Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketleri ise ulusalcılık öncesi dönemin diğer dikkate değer oluşumlarıdır. Yön ve MDD hareketlerinin anti-emperyalizm söyleminin, bugünkü ulusalcı düşünceyle paralellikler taşıdığını belirtmek gerekir. Buna göre, 1960 koşullarında Türkiye'nin emperyalist bir kuşatma altına girdiği ve bu kuşatmadan ancak 1919'dakine benzer bir Kurtuluş Savaşı verilerek kurtulabileceği iddia ediliyordu. Bu oluşumlar uzun

vadede sosyalist bir devrim ufkuna sahip olsalar da, ilk planda emperyalizmi yurttan atmanın bir yolu olarak gördükleri Milli Demokratik Devrim hedefini öne çıkarıyorlardı. Bu devrimin öncülüğünü de işçi sınıfına değil, bu rolü oynamak için daha donanımlı bir sınıf görüntüsüne sahip olduğunu düşündükleri sivil-asker bürokrasiye vermek niyetindeydiler. Bu sebeple parlamenter yollarla iktidara gelme fikrine sırt çevirdiler. Mısır, Suriye, Irak ve Libya gibi ülkelerde askeri darbeden sonra yükselen “milli sosyalizm” anlayışını büyük ölçüde rol model alıyorlardı. Anti-emperyalist, kalkınmacı, eşitlikçi, Batı karşıtı söylemleriyle ön plana çıkan bu rejimlerin bir benzerini Türkiye’de kurma çabası içerisindeydiler. Fakat bu “milli sosyalizm” hedefli demokratik devrim ideali, 12 Mart muhtırasından sonra akim kalmıştı.

1980'lere gelindiğinde darbe yönetiminin Kemalizm'e yeni bir şekil verme çabası içerisinde olduğunu görüyoruz. Bu paralelde 12 Eylül yönetimi tarafından, Kemalizm'in solla olan bütün bağlantıları koparılmak istenmiştir. Bunun yerine daha bürokratik bir Kemalizm modeli ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu durumdan büyük rahatsızlık duyan sol-Kemalist çevreler ise 12 Eylül yönetiminin milliyetçi-muhafazakâr bir kadrolaşmanın önünü açtığı iddia ediyorlardı. Daha sonra iktidara gelecek olan Özal yönetimindeki ANAP döneminde ise bu iddiaların daha yüksek bir sesle dile getirildiğini görüyoruz. 1990'larda laiklik üzerinden şekillenecek olan reaksiyoner Kemalizm'in temelleri de büyük oranda bu dönemde atılıyordu.

1990'larda ise Kemalizm, siyasal İslam'ın yükselişi ve artan PKK eylemleri nedeniyle yeni bir dönüşüm evresine girmişti. “Sivil Kemalizm” olarak da adlandırılabilen bu yeni Kemalizm formatında, devletin, partilerin Kemalizm'i savunma konusunda yetersiz kaldığından hareketle, inisiyatif alan bir sivil toplumcu Kemalist anlayışın ön plana çıktığını görüyoruz. Özellikle 28 Şubat sürecinin gerçekleşme şeklinin bu sivil Kemalizm anlayışıyla alakalı olduğu söylenebilir. Ayrılkçı Kürt hareketi ve Refah Partisi bağlamında yükselen siyasal İslamcılık dalgası nedeniyle daha savunmacı hatta çekilen bir Kemalizm vücuda gelmişti.

Bu tezin esas konusunu oluşturan ulusalcılık akımı ise esas itibarıyla 2000'den sonra ortaya çıkan bir ideolojik harekettir. Küreselleşme sürecinin ulus-

devlet üzerindeki yıpratıcı etkileri, Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda devlet aygıtını yeniden dizayn etme çabaları, Kıbrıs konusunda eski politikanın terk edilmesi, Kürt sorunu bağlamında PKK'nın yeniden eylemlerine başlaması ve Ak Parti döneminde Kürt sorunu bağlamında gerçekleştirilen "açılım" politikalarının etkileri, Ermeni sorunu ekseninde dışarıdan gelen baskılar ve içeride yaşanan bir takım olaylar, Ak Parti döneminde hızlandırılan özelleştirme uygulamaları gibi birçok faktör ulusalcılığın güçlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Ulusalcılığın kamusal görünürlüğünün en yüksek düzeye ulaştığı dönem 2004-2008 yılları arası olmuştur. 2007 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet Mitingleri ise bu minvalde ulusalcılığın zirvesi olarak nitelendirilebilir. Fakat Temmuz 2007 seçimlerinin ardından ulusalcılığın kamusal görünürlüğünün düşüşe geçtiği söylenebilir. Bu düşüş eğilimine girişin en önemli sebebi ard arda yaşanan siyasi yenilgilerdir. Ak Parti'nin 27 Nisan e-bildirisine karşı güçlü bir direniş sergilemesi ve 22 Temmuz seçimlerini açık farkla kazanması, ulusalcılık açısından açık bir başarısızlık olmuştur.

Seçimlerde ulusalcı söylemi sahiplenen CHP'nin beklenen oy seviyesine ulaşamaması, buna karşın Ak Parti'nin oldukça yüksek bir oy oranıyla seçimi kazanması, ulusalcılığın yenilgisi anlamına gelmiştir. Bu andan sonra yaşanan gelişmeler ulusalcılığın aleyhinde olmuştur. 2010 referandumunda Ak Parti'nin istediği biçimde "evet" sonucunun çıkması neticesinde, Anayasa Mahkemesi'nin kompozisyonu değiştirilmiştir. Bunun ardından Ak Parti 2011 seçimlerini de büyük bir oy oranıyla kazanarak gücünü kurumsallaştırmıştır. Yeni dönemde, bürokraside ulusalcı olarak bilinen isimler tasfiye edilmiş, yerlerine Ak Parti'yle uyum içerisinde çalışan bürokrat atamaları yapılmıştır. Orduda, Ak Parti'yle ters düşen komuta kademesindeki subayların emekliliği istenmiş, onların yerine Ak Parti'nin de onay verdiği isimler getirilmiştir. Sonuç olarak Ak Parti, devlet kademesinde gücünü konsolide etmeyi başarmıştır.

Ulusalcılığın kan kaybetmesine neden olan bir başka etken de Ergenekon davası olmuştur. Ergenekon davasıyla, adı ulusalcılıkla ilişkilendirilen isimlerin tutuklanması ve ulusalcı yapılanmaların bu oluşumla irtibatlandırılması, ulusalcılığı

marjinal bir akım haline getirmiştir. Bu soruşturma sürecinde ulusalcılık ideolojisi, darbecilik, suikastçılık gibi suçlarla ilişkilendirilerek adeta “kriminalize” edilmiştir.

Bu tezin klavyeye alındığı dönem itibariyle, ulusalcılığın daha az gündemi işgal ettiği, daha az destekçi bulduğu yeni bir döneme geçişin birtakım işaretlerini görmekteyiz. Bunun en önemli göstergelerinden birisi CHP’de yaşanan gelişmelerdir. Ulusalçı bir anlayışın temsilciliğini yaptığını söyleyebileceğimiz Deniz Baykal, oldukça tartışmalı bir “kaset skandalı” sonrasında yerini Kemal Kılıçdaroğlu’na bırakmıştır. Baykal’ın istifası sonrası partinin başına gelen Kemal Kılıçdaroğlu, halkın esas sorununun ekonomi ve yoksulluk olduğunu belirterek, laiklik odaklı ulusalçı siyasetten uzaklaşmak istediğinin işaretlerini vermiştir. Partiyi laiklik ekseninde siyaset yapan, cumhuriyetçi-muhafazakâr seçmenin partisi olmaktan çıkarıp, *catch-all* (herkesi yakala) parti haline getirme çabası içerisine girmiştir. Bu söylem değişikliğinin, yeni dönemin koşullarına uyum sağlama gayretiyle yakından ilgili olduğu söylenebilir.

Yukarıda belirttiğimiz yeni döneme geçişin işareti olarak yorumlanabilecek bir diğer gelişme de, ulusalcılığın kitle iletişim araçlarıyla daha geniş kesimlere ulaşabilmesinin imkânlarının daha da zayıflamış olmasıdır. Daha önceleri ana-akım medyada kendilerine geniş yer bulabilen ulusalçı isimler, yeni dönemde bu olanaklarından büyük ölçüde mahrum kalmışlardır. Her ne kadar kendilerini ifade edebilecekleri yeni mecralar bulmakta zorluk çekmiş olmasalar da, eski kamusal görünürlüklerinden oldukça uzak hale geldikleri de bir gerçektir.

Örneğin, önceleri ulusalcılığın önemli mecralarından ve kritik unsurlarından bir tanesi olarak gösterilebilecek *Hürriyet* gazetesi, yeni dönemde yayın politikasında önemli değişikliklere gitmiştir. Bu minvalde, Emin Çölaşan ve Bekir Coşkun gibi ulusalçı isimlerin gazeteyle ilişkisi kesilmiştir. Benzer şekilde TRT’de “Sınırlar Arasında” isimli, ulusalçı içerikte bir belgesel-program yapan Banu Avar’ın da görevine son verilmiştir. Cumhuriyet Mitinglerinin organizasyonunda ön planda olan isimlerden Tuncay Özkan’ın sahibi olduğu ve ulusalçı medya ağında önemli bir yere sahip Kanaltürk televizyonu da el değiştirmiştir. Sonuçta, önceleri medyada sıkça boy gösteren ulusalçı isimler, kendilerine ancak Ulusal TV, ART ve BTV gibi, daha sınırlı bir kitleye hitap eden kanallarda yer bulabilmişlerdir. Bunun

yanında kitapçılarda daha önce best-seller kategorilerinden düşmeyen ulusalcı içerikli kitapların da eski tirajlara erişemediğini ve eskiye nazaran daha az baskı yaptıklarını belirtmek gerekir. Özetle ulusalcılık, yeni dönemde iyiden iyiye siyaset sahnesinden çekilmiş, daha dar bir alana mahkûm hale gelmiştir.

Bütün bu gelişmeler neticesinde ulusalcılığın 2000'lerin ilk on yılındaki görünürlüğünü yitirdiğini söyleyebiliriz. Fakat ulusalcılık tamamıyla sona ermiş bir akım değildir. Nasıl ki milliyetçilik için yükseliş ya da düşüş kavramlarını kullanmak sakıncalıysa, ulusalcılık için de aynısını söylemek mümkündür. Çünkü milliyetçilik/ulusalcılık yalnızca kriz anlarında ortaya çıkan olgular değildir. Onlar hep oradadırlar; yalnızca konjonktürel olarak, kriz anlarında görünürlükleri daha da artar. Fakat krizler sonrasında daha az gündemi işgal ediyor olmaları, onların yitip gittikleri anlamına gelmez. Yeni dönemde Ak Parti'nin gücünü konsolide etmiş olması sonrasında ulusalcılık, geri plana düşmüştür. Bu yeni dönemin uzun soluklu olup olmayacağını, ulusalcı bir dalganın süreci tersine çevirip çevirmeyeceğini ise zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

- AÇIKKAYA Savaş, *Solun Türk Devrimiyle İmtihanı*, (İstanbul: Paraf Yayınları, 2011).
- ALPER, Emin, "CHP Nihayet AB'ye Karşı Olduğunu Açıkladı", *Birikim*, (Sayı. 210, 2006).
- ALPKAYA, Faruk, "Bir Yirminci Yüzyıl Akımı: 'Sol Kemalizm'", ed: Ahmet İnel, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008).
- ALTUN, Fahrettin "Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (Cilt.2, Sayı.1, 2004).
- ANDERSON Benedict, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* çev: İskender Savaşır, (İstanbul: Metis Yayınları, 3. Baskı, 2004.)
- ATABEY, Nuriye "Yeni-Osmanlılık BOP'un Yeni İsmi mi?", *Yeniçağ*, 13.06.2010.
- ATALAY, Onur, "*Kızıl Elma Koalisyonu: Ulusalçılar, Milliyetçiler, Kemalistler*", (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005).
- ATILGAN Gökhan, "Mihri Belli", ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).
- ATILGAN Gökhan, "Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (Cilt.3, Sayı.64, 2009).
- ATILGAN Gökhan, "Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler, İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar", *Praksis*,(Sayı.21, 2010).
- ATILGAN Gökhan, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971), ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde,(İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).
- ATILGAN Gökhan, "Yön'ünü Ararken Yolunu Yitirmek", *Praksis*, (Sayı.6, 2002).
- ATILGAN Gökhan, "Yön-Devrim Hareketi", ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).
- ATILGAN Gökhan, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, (İstanbul: Yordam Kitabevi, İkinci Baskı, 2008).

- AVCIOĞLU Doğan, *Yön-Devrim Yazıları: Atatürkçülük, Milliyetçilik ve Sosyalizm*, (İstanbul: İleri Yayınları, 2006).
- AYDEMİR Şevket Süreyya, *“İnkılap ve Kadro”*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, Dördüncü Basım, 1990).
- AYDIN Suavi, “Milli Demokratik Devrim”den “Ulusal Sol” a Türk Solunda Özgücü Eğilim”, *Toplum ve Bilim*, (Sayı.78, 1998).
- AYDIN Suavi, “Türkiye Solunda Özgüçülük ve Milliyetçilik”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye ’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol içinde*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).
- AYDIN, İsmail Şefik, *Uyan Türkiye*, (İstanbul: Kum Saati Yayıncılık, 2006).
- AYDINOĞLU Ergun, *’Sol Hakkında Her Şey ’mi?: Modern Türkiye ’de Siyasi Düşünce-Sol Üzerine Bir Değerlendirme*, (İstanbul: Versus Kitap, 2008).
- AYDINOĞLU Ergun, “Düzenin Yabancılaşması ya da Bir Tezin Tarihsel Kaderi Üzerine Bir Deneme”, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Cilt 5, Sayı.1, 2012).
- AYDINOĞLU Ergun, *Türkiye Solu (1960-1980)*, (İstanbul: Versus Kitap, 2007).
- BACIK, Gökhan, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007).
- BALİ, Rıfat N., *Tarz-ı Hayat ’tan Life Style ’a*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).
- BAYDAR Oya, “Türkiye Solu Üzerine (Öz)Eleştirel Notlar,” *Doğu-Batı*, (Yıl.15, Sayı.59, 2011-12).
- BAYKAM, Bedri, “Ermeni Konferansı ve Demagoji Sanatı”, *Cumhuriyet*, 27.09.2005.
- BELGE Murat, “Sol”, der: Irvin Cemil Schick ve Ahmet Tonak, *Geçiş Sürecinde Türkiye içinde*, (İstanbul: Belge Yayınları, Beşinci Baskı, 2006).
- BELGE, Murat, “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, Ahmet İnel (ed), *Modern Türkiye ’de Siyasi Düşünce Cilt.2: Kemalizm içinde*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008).
- BELGE, Murat, “Nationalism, Democracy and the Left in the Turkey”, *Journal of Intercultural Studies*, (Vol.30, No.1, February 2009).
- BERKTAY, Halil, *Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008 Türkiyesi Üzerine Notlar*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008).

- BILLIG Michael, *Banal Milliyetçilik*, çev: Cem Şişkolar, (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2002).
- BIRNBAUM, Pierre “Sosyoloji Kuramları ve Milliyetçilik”, Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (yay. haz.), *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde, , çev: Devrim Çetinkasap, (İstanbul: İletişim Yayınlar, 2010).
- BORA Tanıl, “Milliyetçiliğin Tekinsizliğini Unutmamak”, haz: Ferhan Umruk, *Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihanı* içinde, (İstanbul: Praxis Kitaplığı, 2007).
- BORA, Aksu-ÇALIŞKAN, Koray, “What is Under a Headscrarf? : Neo-Islamist and Kemalist Conservatism in Turkey”, *Arab Studies Journal*, (Vol.15, No.2, 2008).
- BORA, Tanıl, “Beyaz Türkler Tartışması: Kirli Beyaz”, *Birikim*, (Sayı. 260, 2010).
- BORA, Tanıl, “Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar”, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2007).
- BORA, Tanıl, “*Milliyetçiliğin Kara Baharı*”, (İstanbul: Birikim Yayınları, 1995).
- BORA, Tanıl, “Milliyetçiliğin Tekinsizliğini Unutmamak”, haz: Ferhan Umruk, *Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihanı* içinde, (İstanbul: Versus Kitap, 2007).
- BORA, Tanıl, “Tahsilli Cehaletin Cinneti”, *Birikim*, (Kasım 2006, Sayı.211).
- BORA, Tanıl, “Tandoğan, Çağlayan, İzmir Mitingleri ve Sol: ‘Çılgın Kalabalıktan Uzakta...’”, *Birikim*, (Sayı.218, 2007).
- BORA, Tanıl, “Türk Milliyetçiliği ve Kriz: Bayraklar ve Rüzgârlar”, *Birikim*, (Sayı.172, 2003).
- BORA, Tanıl, “Türkiye’de Faşist İdeoloji”, Ömer Laçiner (ed), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt.9: Dönemler ve Zihniyetler* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009).
- BOZARSLAN Hamit, “Türkiye’de Siyasi Şiddetin Fikri Kaynakları”, ed: Ömer Laçiner, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 9:Dönemler ve Zihniyetler* içinde,(İstanbul: İletişim Yayınları, 2009).
- BOZTEMUR Recep, “Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Oluşumu” *Doğu-Batı*, (Sayı.38, 2006).
- BRUBAKER Rogers, *Fransa ve Almanya’da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*, çev: Vahide Pekel, (Ankara: Dost Yayınları, 2009).

- BULUT, Arslan, "Açılımın Şifresi-7", *Yeni Çağ*, 05.01.2010.
- BULUT, Arslan, "*Türkçü-Devrimci Diyaloğu*", (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998).
- BURSALI, Orhan, *Ulus Yıkıcılığı Zamanları: Ulusalçılık Üzerine Bir Deneme*, (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010).
- CALHOUN Craig, *Milliyetçilik*, çev: Bilgen Sütçüoğlu, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007).
- CEMAL, Hasan, *Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım*, (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999).
- CONNER Walker, *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, (Princeton: New Jersey, Princeton University Press, 1994).
- CONVERSI Daniele, "Reassessing Current Theories of Nationalism: Nationalism as Boundary Maintenance and Creation", *Nationalism and Ethnic Politics*, (Vol.1, No.1, 1995).
- ÇAĞATAY, Selin-ÖZKURT, Kerem, "Kemalizmi Kitlesele Refleksiyle Düşünmek: Cumhuriyet Mitingleri", *Birikim*, (Sayı.230-31, 2008).
- ÇANDAR, Cengiz, "İdeolojik Akrabalıklar: Ulusalçılık, İttihatçılık, Baasçılık, Ergenekonculuk vs..." *Hürriyet*, 24.07.2008.
- ÇAVDAR, Tevfik, "*Küreselleşen Kapitalizm Türkiye Cumhuriyeti'ni Hiç Affetmedi!..*", yöneten: Atilla İlhan, Bir Millet Uyanıyor-1 içinde, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005).
- ÇINAR, Menderes, "The Militarization of Secular Opposition in Turkey", *Insight Turkey*, (Cilt.12, Sayı.2, 2010).
- ÇÖLAŞAN, Emin, "'AB Reformları!' Uğruna", *Hürriyet*, 13.06.2007.
- DAĞI, İhsan, "Küreselleşme ve Ulus-Devlet Kısılcığında Türkiye", *Zaman*, 08.01.2007.
- DAVIS B. Horace, *Sosyalizm ve Ulusallık*, Çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 1991.
- DAVIS Nira Yuval, *Cinsiyet ve Millet*, çev: Aysin Bektaş, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003).
- DAVUTOĞLU, Ahmet, "Küreselleşme ve Türkiye-AB İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği", *Anayasa Yargısı*, (No.20, 2003).

- DEMİRÖZ, Demir-ÖNCÜ, Ahmet, “Türkiye’de Piyasa Toplumunun Oluşumunda Hegemonyanın Rolü: Bir Gerçeklik Projesi Olarak Beyaz Türklük”, der: Ahmet Öncü-Orhan Tekelioğlu, *Şerif Mardin’e Armağan* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009).
- DOĞAN Erkan, “Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlenmek”, *Doğu-Batı*, (Yıl.15, Sayı.59, 2011-12).
- DOĞAN M. Görkem - ÜNÜVAR Kerem, “‘Üçüncü Dünya’cılık, Maoculuk, Aydınlanıcılık”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).
- DÖNMEZ, Rasim Özgür, “Vigilantism in Turkey: Totalitarian Movements and Uncivil Society in a Post 9/11 Democracy”, *Totalitarian Movements and Political Religion*, (Cilt.9, No.4, 2008).
- DURA, Cihan, *Sömürgeleşen Türkiye*, (İstanbul: İleri Yayınları, 2005).
- ELLER Jack David and Reed M.COUGHLAN, “The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments”, *Ethnic and Racial Studies*,(Vol.16, Issue.2, 1993).
- ERDOĞAN, Necmi, “‘Kalpaksız Kuvvacılar’: Kemalist Sivil Toplum Kuruluşları”, ed: Stefanos Yerasimos vd., *Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001).
- ERDOĞAN, Necmi, “Neo-Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegemonya”, ed: Ahmet İnsel, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm* içinde,(İstanbul: İletişim Yayınları, 2008).
- ERIKSEN Thomas Hylland, “Ethnicity, Race and Nation”, Monserrat Guibernau and John Rex (ed), “*Etnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*” içinde, (Blackwell, 1997).
- FEARON James D., “Ethnic and Cultural Diversity by Country”, “*Journal of Economic Growth*”, (Vol.8, No.2, June 2003).
- GELLNER Ernest, *Milliyetçiliğe Bakmak*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998).
- GELLNER Ernest, *Nations and Nationalism*, (Oxford: Blackwell, 1983).
- GIDDENS Anthony, *Ulus, Devlet ve Şiddet*, çev: Cumhur Atay, İstanbul: (Kalkedon Yayınları, 2008).
- GREENFELD Liah, *Nationalism: Five Roads to Modernity*, (Harvard University Press, 1993).

- GRIGORIADIS, "Friends No More? The Rise of Anti-American Nationalism in Turkey", *Middle East Journal*, (Cilt.64, Sayı.1, 2010).
- GUIBERNAU Montserrat - HUTCHINSON John, "History and National Destiny", *Nations and Nationalism*, (Vol.10, Issue 1-2, 2004).
- GÜLALP Haldun, *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*, (Ankara: Yurt Yayınları, 1987).
- GÜNAL, Asena, "Uğur Mumcu", ed: Ahmet İnel, *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm içinde*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008).
- GÜRPINAR Doğan, *Ulusalçılık: İdeolojik Önderleri ve Takipçilik*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011).
- GÜRPINAR, Doğan, "Türk Milliyetçiliğin Batılılaşmasının Mutlu Sonu", *Birikim*, (Sayı.202, 2006).
- HANİOĞLU, Şükrü, "Bir Anakronizm Olarak 'Türk Ulusalçılığı'", *Zaman*, 12.04.2007.
- HAYES Carlton, *Milliyetçilik: Bir Din: Batı Siyasal Düşüncesinde 'Ulusalçılık' Tasavvuru*, çev: Murat Çiftkaya, (İstanbul: İz Yayınları, 2010).
- HOBSBAWM Eric J. -RANGERS Terrence *The Invention of Tradition*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).
- ICHIJO Atsuko - UZELAC Gordana," Modernism", Atsuko Ichijo-Gordana Uzelac (ed), *When is the Nation: Towards an Understanding of Theories of Nationalism içinde*, (Routledge, 2005).
- İNSEL Ahmet, "Milliyetçilik ve Kalkınmacılık", ed: Ahmet İnel, *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm içinde*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008).
- JAFFRELOT Christophe, "Bir Milliyetçilik Kuramı İçin", Alain Dieckhoff-Cristophe Jaffrelot (yay.haz) *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek içinde*, , çev: Devrim Çetinkasap, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010).
- KAHRAMAN Hasan Bülent, "Türk Solunun Çıkamaz Sokağı: Kemalizm (Ordu İlişkisi)", *Doğu-Batı*, (Yıl.15, Sayı.59, 2011-12).
- KALAYCI Hüseyin, *Kanada-Quebec Sorunu. Çok-Kültürcülük, Kendi Kaderini Tayin, Milliyetçilik ve Federalizm*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 2007).
- KALELİ, Lütfi, *İrtica ve ABD Kıskaçında Türkiye*, (İstanbul: Alev Yayınları, 2003).

- KALIN, İbrahim, "MHP'nin Ulusalçılıkla Sınavı", *Yeni-Şafak*, 05.07.2012.
- KAPLAN, Hilal, *Türkiye'nin Ölmeyen Babası&Atatürkçü Gençliğin İmkansız Yası*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011).
- KARAÖMERLİOĞLU M. Asım, "Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları", *Toplum ve Bilim*, (Sayı 91).
- KARPAT Kemal H., "1960 İhtilali'nden Sonra Türkiye'de İdeoloji: Milliyetçilik ve Sosyalizm", yay. haz. ve çev: Güneş Ayas, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009).
- KARSAN, Gökhan "Eski Tüfek' Bir Sosyalistte Milliyetçilik Sosyalizm İkilemi: MDD ve Mihri Belli", *Doğu-Batı*, (Yıl. 8, Sayı. 31, 2005).
- KAYNAR Mete K., "Türk Solu, Öteki ve Milliyetçilik: Türk Solunda Milliyetçiliğin Nedenleri Üzerine Bir Tartışma, ed: Fikret Başkaya, *Milliyetçilik, Yurtseverlik ve Sol* içinde, (Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2007).
- KAYNAR, Mete K., "Totem, Tabu, Mustafa Kemal ve Atatürkçülük", ed: Ömer Laçiner, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 9:Dönemler ve Zihniyetler* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları), 2009.
- KENTEL, Ferhat, Vd. , *Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalanmış Milliyetçilikler*, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2007).
- KERESTECİOĞLU İnci Özkan, "Milliyetçilik", H. Birsen Örs (der), "19. Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler" içinde, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008).
- KEYMAN, E.Fuat, "Milliyetçi-Ulusalçı Sol", *Radikal*, Radikal-2, 10.04.2005.
- KIRMIZI, Abdülhamit, "Bir Muhalefet Alanı Olarak Ulusalçılık", *Anlayış*, Sayı.46, Mart 2007.
- KONGAR, Emre, "21. Yüzyılda Türkiye", (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003).
- KONGAR, Emre, *Demokrasimizle Yüzleşmek*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007).
- KOZAKLI Süreyya T., "Mahir Çayan'ın Siyasi Düşüncesi", ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).
- KÖKER Levent, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005).
- KÖSEBALABAN, Hasan, "Türk Siyasetinin Dördüncü Tarzı: Ulusalçılık", *Anlayış*, (Sayı.46, Mart 2007).

- KURU, Ahmet T. "Changing Perspectives on Islamism and Secularism in Turkey: The Gülen Movement and The Ak Party", ed: İhsan Yılmaz, *Muslim World in Transition: Contributions of the Gülen Movement: Conference Proceedings* içinde, (Leeds Metropolitan University Press, 2007).
- KURU, Ahmet T., "Laikliğin Yeniden Yorumlanması: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği", ed. Hakan Yavuz, *Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri* içinde, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010).
- KURUBAŞ, Erol, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", *Doğu-Batı*, (Yıl.11, Sayı.44, 2008).
- LAÇİNER Ömer, "Ordu-Sosyalizm", der: Ahmet İnel-Ali Bayramoğlu, *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye 'de Ordu* içinde, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2006).
- LAÇİNER, Ömer, "14 Nisan Mitingi: Korkular ve Tehditler Galerisi", *Birikim*, (Sayı.217, 2007).
- LANDAU Jacob, *Radical Politics in Modern Turkey*, (Leiden: Brill, 1974).
- MANİSALI, Erol, "30 Ağustos'ları Kutlamak Yetmez", *Cumhuriyet*, 29.08.2005.
- MANİSALI, Erol, "İçi Boş Atatürkçülük, Ona En Büyük İhanettir", *Cumhuriyet*, 28.01.2005.
- MANİSALI, Erol, "Özelleştirme, Yabancılaştırma ve Sömürgeleştirme", *Cumhuriyet*, 08.07.2005.
- MANİSALI, Erol, "*Türkiye 'nin Askersiz İşgali: Gümrük Birliği*", (İstanbul: Truva Yayınları, 2006).
- MANİSALI, Erol, *AKP, Amerika ve Ordu Üçgenindeki Türkiye*, (İstanbul: Truva Yayınları, 2007).
- MANİSALI, Erol, *Ulusal Politika Notları*, (İstanbul: Truva Yayınları, 2007).
- MATUR, Bejan, "Avrupa Arzusu, Avrupa Korkusu", *Zaman*, 13.05.2007.
- MUMCU, Uğur, "*Laiklik Ruhuna Fatih*", (Ankara: UM-AG Yayınları, 2005).
- MUMCU, Uğur, *Sahte Atatürkçülük*, (Ankara: UM-AG Yayınları, 3.Baskı, 2005).
- MUNCK Ronaldo, *Marx @2000: Late Marxist Perspectives*, (New York: Palgrave Macmillan, 2003).

- NAGEL Joane, “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, Ayşe Gül Altınay (der), *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).
- NAIRN Tom, *The Break-up of Britain*, (Londra: New Left Book, 1981).
- NIMNI Ephraim, *Marxism and Nationalism: Theoretical Origins of a Political Crisis*, (London: Pluto Press, 1994).
- ÖZİPEK, Bekir Berat , “İrtica Nedir?”, ed: Yasin Aktay, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslamcılık* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005
- ÖZİPEK, Bekir Berat, “28 Şubat ve İslamcılar”, ed: Yasin Aktay, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslamcılık* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005).
- ÖZKIRIMLI Umut, “The Nation as an Artichoke? A Critique of Ethnosymbolist Interpretations of Nationalism”, *Nations and Nationalism*, (Vol.9, Issue.3, 2003).
- ÖZKIRIMLI Umut, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2008).
- ÖZKIRIMLI Umut, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, çev: Yetkin Başkavak, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010).
- ÖZKIRIMLI, Umut, *Milliyetçilik ve Türkiye-AB İlişkileri*, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2008).
- ÖZLÜK, Erdem-DOĞAN, Fazlı, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerini Egemenlik Devri Tartışmaları Üzerinden Okumak”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, (Cilt.9, No.1, 2010).
- ÖZYÜREK, Esra, *Modernlik Nostaljisi: Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi), 2007.
- PARLA Taha, “Asıl Hayret Edilecek Şey Yetmiş Yıl Sürmüş Olması”, röp: Levent Cinemre-Ruşen Çakır, *Sol Kemalizme Bakıyor*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1991).
- ROGER Antoine, *Milliyetçilik Kuramları*, çev: Aziz Ufuk Kılınç, (İstanbul: Versus Yayınları, 2008).
- SAVAŞ, Vural, “‘Liberal Ekonomi (Serbest Ticaret)’ Ülkemizi Üç Defa Çökertti”, Yön: Attila İlhan, *...Bir Millet Uyanıyor-1* içinde, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005).

- SAVAŞ, Vural, “*İrtica ve Bölücülüğe Karşı Militan Demokrasi*”, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.)
- SAVAŞ, Vural, *AKP ve CHP'nin Gerçek Yüzü*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006).
- SMITH Anthony D., *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, (Routledge, 2009).
- SMITH Anthony D., “History and Modernity: Reflections on the Theory of Nationalism”, John A. Hall-Ian Jarvie (ed), *The Social Philosophy of Ernest Gellner* içinde, (Amsterdam: Rodopi, 1996)
- SMITH Anthony D., “Milliyetçilik ve Tarihçiler”, Mustafa Armağan (der), *Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik* içinde, (İstanbul: Şehir Yayınları, 2001).
- SMITH Anthony D., “When is Nation”, *Geopolitics*, (Vol.7, Issue.2, 2002).
- SMITH Anthony D., *Myths and Memories of Nation*, (Oxford: Oxford University Press, 1999).
- SMITH Anthony D., *Nationalism and Modernism*, (London: Routledge, 2003)
- SMITH Anthony D., *Nations and Nationalism in Global Era*, (Cambridge: Polity Press, 1995).
- SMITH Anthony D., *National Identity*, (Las Vegas: University of Nevada Press, 1991).
- SNYDER Louis, *The New Nationalism*, (Ithaca, Cornell University Press, 1968).
- SOMAY Bülent, “Türkiye Solunun Kemalizmle İmtihanı”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).
- SONERSAN Semra, “Babil Kulesi’nde Etnilerden Ulus-Devletlere”, *Doğu-Batı*, (Yıl.11, Sayı.44, 2008).
- SONSÖZ Hande, “Sosyalizmin Türkiye Düşünce Tarihindeki İzleri ya da Sosyalistçe Yaşamın Diğer Adı Zor Zanaat”, *Doğu-Batı*, (Yıl.15, Sayı.59, 2011-12).
- SUNAR Lütfi, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (Cilt.2, Sayı. 1, 2004).
- ŞENER Mustafa, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, (İstanbul: Yordam Kitap, 2010).
- ŞEVKLİ, Selma, *Bir ‘Ulusalçı’ Nasıl Düşünür?: Seküler Milliyetçiliğin Zihin Haritası*, (İstanbul: Ufuk Yayınları, 2011).

- TAŞKIN, Yüksel, “12 Eylül Atatürkçülüğü ya da Bir Kemalist Restorasyon Teşebbüsü Olarak 12 Eylül”, ed: Ahmet İnsel, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2:Kemalizm içinde*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008).
- TEKELİ İlhan ve İLKİN Selim “Kadro ve Kadrocuların Öyküsü”, ed: Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol içinde*,(İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).
- TEKELİ İlhan ve İLKİN Selim, *Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003).
- TÜRKEŞ Mustafa, “Kadro Dergisi”, ed: Murat Belge, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt.2: Kemalizm içinde*,(İstanbul: İletişim Yayınları, 2001).
- TÜRKEŞ Mustafa, “The Ideology of the Kadro (Cadre) Movement: A Patriotic Leftist Movement in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, (Cilt.34, Sayı.4, 2001).
- TÜRKEŞ Mustafa, *Ulusçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi*, (Ankara: İmge Yayınları, 1999).
- ULUSOY, Ezgi, *Ulusalcılık: The Recent Resurgence of Left Nationalism in Turkey*, (İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009).
- USLU, Emrullah, “Ulusalcılık: Neo-nationalist Resurgence in Turkey”, *Turkish Studies*, (Cilt.9, Sayı.1, 20089).
- ÜNLÜ Barış, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002).
- VARLI, İbrahim, “Kıbrıs Sorununun Türk Milliyetçiliğinin Oluşumuna ve Sürdürülmesine Etkisi”, *Birikim*, (Sayı.184, 2004).
- WALBY Sylvia, “Kadın ve Ulus”, Ayşe Gül Altınay (der), (*Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).
- YANARDAĞ Merdan, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, (İstanbul: Yalçın Yayınları, 1988).
- YANIK, Lerna K., “‘Those Crazy Turks’ that Got Caught in the ‘Metal Storm’: Nationalism in Turkey’s in Turkey’s Best Seller List”, *EUI Working Papers RSCAS*,(2008/4).
- YAŞLI, Fatih, “Kızılçamacılık ve Komplocu Zihniyet”, *Birikim*, (Sayı.204, Yıl 2006.)

- YAVUZ, M. Hakan, “*Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam*”, çev: Leman Adalı, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011).
- YEĞEN, Mesut, “Kemalizm ve Hegemonya”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm içinde*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008).
- YETKİN Çetin, *12 Mart 1971 Öncesinde Türkiye’de Soldaki Bölünmeler*, (Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998).
- YETKİN, Çetin, *12 Eylül’de İrtica Niçin ve Nasıl Gelişti?*, (İstanbul: Ümit Yayıncılık, 1994).
- YILDIRIM Ergün, *Ergenekon Ötesi Türk Milliyetçiliği*, (İstanbul: Hayy Kitap, 2011).
- YILMAZ, Murat, “Ulusalçılık, Milliyetçiliğe Tehdittir”, (Vedat Bilgin’le Röportaj), *Zaman*, 06.02.2007.
- YURTSEVER Haluk, *Türkiye Solu 1960-1980: Yükseliş ve Düşüş*, (İstanbul: Yordam Kitap, 2008).
- ZUBAIDA Sami, ‘Theories of Nationalism’, Gary Littlejohn, Barry Smart, John Wakeford ve Nira Yuval Davis (der), *Power and the State* içinde, (London: Croom Helm, 1978).

Elektronik Kaynaklar

AKGÜÇ, Öztin, “Kürt Sorunu”, <http://www.ilk-kursun.com/haber/108653> (Erişim Tarihi:17 Haziran 2012)

AKGÜÇ, Öztin, “İçtenlikle mi Yönlendirme mi?”, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/cumhuriyet2006/0604/02/t/c1306.html>

ANT, Serdar, “Türkiye AB’ye Teslim Olmayacaktır!”, <http://www.mudafaaihukuk.com/109-ant.htm> (Erişim Tarihi: 17.10.2010)

ATABERK,Kaya, “Amerikancı-Şeriatçı Strateji Türkiye’yi Sevr’e Götürecek”, <http://www.turksolu.org/240/ataberk240.htm> , (Erişim Tarihi:18.10.2010).

ATAÖV, Türkkaya, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/cumhuriyet2007/0709/27/t/c0202.html> . (Erişim Tarihi: 12.10.2010)

BORA, Tanıl, “Milliyetçilik ve Sol”, http://www.yenidendeirim.org/genel/bizden_detay.php?kod=575&tipi=23 (Erişim Tarihi: 12.06.2012)

ÇEÇEN, Anıl, “Çözülme Çözüm Olamaz”, <http://www.hakimiyetimillie.org/index.php/hm-yazarlari/anil-cecen/421.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2010).

ÇEÇEN, Anıl, “İsrail Türkiye’yi Satın Alıyor”, http://www.kemalistyaklasim.info/index.php?option=com_content&view=article&id=195:sral-tuerkiyeyi-satin-aliyor&catid=41:makaleac&Itemid=56 (Erişim Tarihi: 10.05.2012)

DURA, Cihan, “Atatürkçülük: Tam Bağımsızlık İlkesi-1”, <http://www.kemalistpolitika.com/index.php/component/content/article/77-arastirma/244-ataturkculuk-tam-bagimsizlik-ilkesi>, (Erişim Tarihi:12.05.2012)

DURA, Cihan, “Vatan Toprakları Satışta Kimsede Çıt Yok!”, <http://www.turksolu.org/63/dura63.htm> (Erişim Tarihi:18.10.2010)

ERALP, Ali, “”Hepimiz Hrant’ız, Hepimiz Ermeni’yiz” Diye Bağırarak, Bir Kimlik Bunalımı, Bir Yozlaşma Örneğidir...””, <http://www.ilk-kursun.com/haber/93988> , (Erişim Tarihi: 12.05.2012)

ERUYGUR, Şener, “Hrant Dink Cinayeti, Ulusal Birlik, Bütünlük”,
http://www.add.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1156&Itemid=157 , (Erişim Tarihi: 17.10.2010)

ÖZDEN, Yekta Güngör, “Uyum Yasalarını Büyük Toprak Kayıpları Takip Edecek”,
<http://www.turksolu.org/12/ozden12.htm> , (Erişim Tarihi: 17.10.2010)

SELÇUK, İlhan, “Atatürkçülük Emperyalizme Karşı Savaş Demek Demektir”, Yön,
 12 Kasım 1965, <http://www.ileri2000.org/07/ilhans07.htm>

YANARDAĞ, Merdan, “Milliyetçilik, Yurtseverlik, Ulusalçılık”,
<http://haber.sol.org.tr/yazarlar/merdan-yanardag/milliyetcilik-yurtseverlik-ulusalcilik-1745> (Erişim Tarihi: 13.04.2012)

”Şehidine Sahip Çık Türkiye!”, <http://www.turksolu.org/sehit/11.htm>

“Kürt Sorunu Yok, Kürt İstilas Var”, <http://www.turksolu.org/sehit/2.htm> (Erişim Tarihi:15.10.2010)

“Türk Oğlu, Türk Kızı Türklüğünü Korum”, <http://www.turksolu.org/sehit/4.htm> (Erişim Tarihi:15.10.2010)

“ADD, Konferansı Protesto Etti”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/09/25/gnd98.html> (Erişim Tarihi: 17.06.2012)

“AKP, Vatan Toprağını Satışta”,
<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/haberdetay.php?hit=6251> , (Erişim Tarihi:18.10.2010).

“Rahşan Ecevit’ten Misyonerlik Uyarısı”, <http://haber.mynet.com/rahsan-ecevitten-misyonerlik-uyarisi-145525-guncel/> (Erişim Tarihi: 12.06.2012)

“Kızılelma Koalisyonu”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/231426.asp> , (Erişim Tarihi: 05.05.2012)

<http://www.turksolu.org/224/index.htm> (Erişim Tarihi: 21.05.2012)

http://add-paris.pagesperso-orange.fr/ADD_BASINDA.htm (Erişim Tarihi: 21.05.2012)

http://www.14nisan.gen.tr/genel/bizden_detay.php?kod=433&tipi=27&sube=0 ,
 (Erişim Tarihi: 22.10.2010)

http://www.14nisan.gen.tr/genel/bizden_detay.php?kod=451&tipi=27&sube=0 ,(Erişim Tarihi: 22.10.2010)

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=564901> , (Erişim Tarihi: 22.10.2010)

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Cihan

Doğum Yeri : Uzunçayır

Doğum Yılı : 1987

Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM ve AKADEMİK BİLGİLER

Lise 2001-2004 : Isparta Gülkent Lisesi

Lisans 2004-2008 : Konya Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans : Muğla Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü (2009-2012)

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2010-Halen : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi